

Desetak godina kasnije, kada je (1870-e) pisao svoje »*Nekolike uspomene*«, Starčević je ovako ocijenio držanje Krajišnika u Hrvatskome saboru iz godine 1861: »... već davno sav svet zna, da oni prosti graničari, oni pravi sinovi i zastupnici naroda, god. 1861. pokazase više pameti, više uma, više državničke mudrosti, više poštenja, više otačbeništva, nego gg. biskup i Strossmayer i I. Mažuranić, i cela družba njihova«. ²⁵⁷ Ocjenjujući na istome mjestu važnost saborskog zaključka od 5. VIII o nepostojanju zajedničkih interesa s Austrijom – koji zaključak je donesen najviše i zaslugom Krajišnika – Starčević piše: »Hrvatskoga sabora zaključak koj očituje da narod hervatski s Austrijom ne ima nikakovu skupnu korist, taj zaključak ja smatrah i po Hervate i po Austriju znamenitijim događajem i od istoga Solferina. On bijaše preznamenit po Hervate. Jer oni se njime izvukoše iz onoga sramotnoga i pogibeljnoga stanja u kojemu do tada bijahu, iz stanja u kojemu ih svi narodi smatrahu za slepo oruđe despotizma Austrije...«. ²⁵⁸ Govoreći u svojim *Pismima Magjarolacah* o »jakosti naših seljana u saboru 1861.« – a gotovo jedini seljani su tu bili Krajišnici – Starčević kaže: »Rimljani u nijedno doba svojega života ne bi bili odoljeli onakovoj navali, kakovoj odoljše oni naši seljani«. ²⁵⁹ Prikazujući u istome djelu raspoloženje graničarskog puka, Starčević, očito i na osnovi svog iskustva s Krajišnicima iz god. 1861-e, utvrđuje: »U graničari su mala gospoda za avancemenat, velika za mir, a sve ostalo pučanstvo, kako i u provincijalu, za slobodu«. ²⁶⁰ Starčević je među svim suvremenim hrvatskim političarima bio najbolji poznavalac i objektivni prikazivač pravog stanja stvari u Krajini, i njegova ocjena o držanju Krajiških zastupnika u saboru 1861-e i o ulozi Krajiškoga puka u borbi za slobodu – u potpunosti odgovara utvrđenim historijskim činjenicama.

²⁵⁷ Ante Starčević: »*Nekolike uspomene*«. Djela, knjiga III., str. 336.

²⁵⁸ Isto, str. 341.

²⁵⁹ Ante Starčević: *Pisma Magjarolacah*. Sušak 1879. Tiskom i nakladom Primorske Tiskare. I. Del. XVII.

²⁶⁰ Isto, str. 55.

VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ

RIJEČKI FRAGMENTI

Glagoljica i u riječkoj općini

Ovaj će prilog nadovezati na moju raspravu »Glagoljica u Rijeci«, koja je otisnuta u »Zborniku Rijeka«, Zagreb 1953, str. 393–434. U onoj sam radnji dao osnovu za cjelokupnu povijest hrvatskog glagolizma u Rijeci, tako da se može nadopunjavati novim nalazima koji će s vremenom pristizati. Takav jedan nalaz već je priopćila Vanda Ekl u prilogu »Dvije nove glagoljske isprave iz Rijeke«, *Jadranski zbornik I*, Rijeka 1956, str. 219–230, a evo sada i ja priopćujem jedan interesantan novi nalaz. Ovaj će nalaz ne samo proširiti naše znanje o glagoljici u riječkoj crkvi, nego će pokazati da se glagoljskim pismom služila i sama kancelarija riječke općine. Osim toga iz sadržine naših fragmenata proširit će se i naše znanje o starohrvatskim crkvenim prikazanjima (dramama), koja su se prikazivala i u gradu Rijeci, a bit će obogaćeno i naše poznavanje riječkih obiteljskih imena i riječkih prilika uopće u prvoj polovini XVI stoljeća.

Riječ je o skupini fragmenata pisanih na pergameni i papiru koji su podijelili zajedničku sudbinu zahvaljujući slučaju da ih je sve neki riječki knjigoveža upotrebio kao makulaturu za korice nekoj (nepoznatoj) knjizi. Bilo je to valjda negdje u XVII stoljeću. Vidjevši na koricama pergamenu s glagoljskim pismenima Ivan Kukuljević, marljivi sakupljač ovakvih starina, negdje je ove korice pokupio – valjda u Rijeci – i sačuvarao ih u svojoj zbirci koja je poslije postala vlasništvo Jugoslavenske akademije. Tako su te korice ležale među glagoljskim fragmentima u Arhivu Jugosl. akademije sve do prošle godine, i to raspršene na tri mjesta: pod brojem 13 nalazila se jedna korica, pod br. 56 nalazila se glagoljska pergamenica koja je ispala s te korice, a pod br. 76 nalazila se druga korica. U svojoj »Hrvatskoj glagoljskoj bibliografiji«, *Starine XXXIII*, Zagreb 1911, prof. Ivan Milčetić je opisao ukratko glagoljske fragmente pod spomenutim brojevima, ali

ih nije doveo u vezu niti je naslutio da su iz Rijeke – gdje ih je vjerojatno Kukuljević dobio možda u kapucinskom samostanu.

Ja sam pri radu na Akademijinim glagoljskim fragmentima opazio jednakost formata i pisma priloga pod navedenim brojevima, potanje ih poredio i utvrdio da pripadaju jednom paru korica. Zatim sam opazio da su korice u stvari slijepljene od ispisanog papira. U laboratoriju za restauraciju rukopisa dao sam onda korice rastaviti na sastavne dijelove, očistiti i onda konservativnom metodom konservirati. Taj je posao dobro uspio. Rezultat je bio slijedeći:

S vanjske strane obiju korica bila su skinuta dva otrcana komada pergamene, na kojima se jedva dalo pročitati nešto latinskog teksta. Razabirale su se naslovne rubrike: *De celebratione missarum*, *De religiosus domibus*, *De censibus exactoribus et procuratoribus* i dr., dakle iz područja crkvenog prava. Ti su fragmenti smješteni među latinske fragmente Akademijina arhiva (Fragm. lat. 103) i o njima ovdje neće biti govora.

S unutrašnje strane korica, koje su se prije nalazile pod br. 76, skinut je list pergamene koji je bio ispisan glagoljskim slovima i sadržavao odlomak brevijara. Par ovom listu, koji je u svoje vrijeme bio također s unutrašnje strane korica smještenih u arhivu pod br. 13, a zatim nesmotreno prebačen na br. 56, pridružen je ovom listu i zajedno su smješteni pod br. 76. Ova ćemo dva lista glagoljskog brevijara kratko prikazati u prilogu br. I.

U unutrašnjosti korica, koje su u stvari i bile sastavljene od listova ispisanog papira, našlo se sedam listova papira i nekoliko sitnijih odlomaka zajedno s komadom plavkastog papira koji je bez sumnje ostalim papirima kao bilježnici služio za omot. Zato je na tom omotu, koji je već dobrano raspadnut, tintom nacrtana pačetvorina u kojoj se vide tragovi nekog naslova pisana latinskim slovima. Sami papiri bili su u nekoj knjigovežnici upotrebljeni tako da su bili presavijeni u mali oktav pa su pritom jedni bili i po polovici presječeni, a svi su više ili manje teško oštećeni. Nije moguće naprečac kazati, da li su svi ti papiri bili sastavni dijelovi jedne bilježnice, jer im format – uzevši u obzir i sva oštećenja – nije posve jednak; no jedno je sigurno, tj. da su svi listovi bili u početku vertikalno presaviti i da su tako formirali duguljaste dvolistove iz kojih je bila napravljena bilježnica.

Cijeli materijal sačuvan u ovim papirima dijeli se po sadržini u 4 predmeta. Jedan folij (= 2 duguljasta lista) sadrži glagoljicom ispisanu ulogu Marije iz crkvene drame o mucu Isusovoj – prilog II. Prilog III sastavljen je od 8 komada, ali je samo prvi (A) potpun folij, tj. 2 duguljasta lista, a ostalih 7 komada su maleni i beznačajni ostrišci (B, C, D, E, F, G, H); sadržaj im je vrlo znatan: to su glagoljicom pisani fragmenti blagajničkog registra riječke općine. Prilog IV – u stvari jedan folij ili 2 vertikalno presavita lista – sadrži jedan također glagoljicom pisan popis riječkih građana. Prilog V – sastavljen od 8 duguljastih listova presječenih po sredini, sadrži latinicom pisan veći

popis riječkih građana raspoređen po gradskim predjelima (kotarima).

Dok je prvi prilog na pergameni brevijar iz XIV–XV st., ovi su drugi svi iz prve polovice XVI st., a peti je datiran izravno g. 1529. S obzirom na važnost tekstova, ja ću priloge II–V opisati, komentirati i publicirati uobičajenim načinom, a prilog I, koji sadržava šablonski tekst, samo ću opisati. Prelazim na pojedine priloge.

I. ODLOMCI GLAGOLJSKOG BREVIJARA IZ XIV–XV ST.

Ovi se odlomci sastoje iz dva komada pergamene, od kojih se jedan nalazio na koricama fragmenta br. 76, a drugi pod br. 56; osim toga i od pet sitnih ostrižaka pergamene koji su se nalazili na istim koricama pod jednim i drugim brojem.

Prvi komad (a) form. 15,5×19 cm predstavlja veći dio jednog lista u dva stupca form. 15,5×13,5 cm (kojemu je stupac širok 5 cm, a visina mu nije potpuna) i jedan manji komad drugog lista, niti jedan potpun stupac.

Drugi list (b) sastoji se od jednog komada pergamene podjednake veličine kao i prednji, tj. 16×20,8 cm. I ovaj se komad u stvari sastoji od jednog lista form. 16×14,2 cm, i od dijela drugog lista kojemu je ostao samo jedan nepotpun stupac.

Pet sitnih ostrižaka pergamene teško su čitljivi i različito izrezani. Najveći od njih ima form. 5×5 cm.

Svi navedeni odlomci pisani su jednolikim rukopisom, i to sitnim glagoljskim ustavom koji nosi karakteristike s kraja XIV ili početka XV stoljeća. Pismo je pisano vješto, iako ne kaligrafski, ima mnogo kraćenja i ligatura, a slova su vrlo tijesno sljubljena. Po jednolikosti pisma možemo zaključiti da svi odlomci pripadaju jednom kodeksu.

Taj je kodeks bio brevijar. Ovi odlomci sadržavaju dijelove iz propriuma de tempore, i to:

List a) sadrži odlomak iz oficija na 5. nedjelju posta (korizme). Počinje riječima iz Jeremije I, 19: *ne uboi se ot lica ihb ni ustrašati se pre[db] nimi êk(o) azb s' toboju esmb izeti te*. Zatim slijede dalje lekcije iz Jeremije II, 1–11. List se prekida u trećoj lekciji iz homilije Grgura pape na evanđelje Ivana VIII–46 riječima: *misli každy samb v' sebě vi*. – Dio drugog lista ovog komada (samo manjkavi stupci a i d) sadrži na stupcu a konac službe u utorak 6. nedjelje posta. Počinje: *B(e)r(a)š. Izbavi me ot vragb*. Posred stupca je rubrika: *V' srědu 6 posta. Iv(a)n, V(b o)no vr(ě)me běše itd.* (iz Ivana X, 22). Slijedi na to evanđelje homilija sv. Augustina. Nakon lakune na stupcu d već je dio službe za četvrtak 6. posta; pri dnu je: *K(a)p(i)t(ulb). Da postidet' se g(ospod)i itd.* Dva posljednja reda su istrta.

List b) na f. 1a-c sadrži dio službe na Veliku srijedu; počinje: *umučenie v' nihb tebē ēvīhb rēčb moju*. – Na f. 1c-d je početak službe na Veliki četvrtak. Počinje posred stupca c rubrikom: *V' četrt'kb veli jutrnē* itd. Kako je na početku stupca d red presječen, ondje je nejasan početak Plača Jeremijina: ... *po ... bi...ēde Ere-miē plače i plaka ridaniemb simb reki. Alepb. Kako sēditb samb gradb pl'nb ljudi* itd. Tekst Plača obuhvata gl. I, 1-3 s uvodnom rečenicom koje nemaju svi glagoljski brevijari. – Na f. 2a ne nastavlja se tekst neposredno, ali je i na njem odlomak iz službe na Veliki četvrtak. Počinje: *celovaniem-li s(i)na č(lovč)esk(a)go predaēši na raspētie*. Iza oracije *Prizri* slijedi rubrika: *V(e)č(e)rni p((o)pb popivb kaležb poč'netb an(tifonb) Čašu sp(a)seniē primu* itd. – Na f. 2d (nakon lakune) počinje služba Velikog petka: *V peti veli jutrna. Bit(atorie)* itd; a niže rubrika: *Poi knigi Eremie. Pomisli g(ospo)db raspruditi stēnu* (Jeremija II, 8), ali je taj dio vrlo istr.

Pet sitnih ostrizaka pergamene ne pridonosi ništa tekstu, jer su i sitni i slabo čitljivi. Najveći od njih (form. 5×5 cm) pokazuje s jedne strane vjerojatno odlomak iz službe u četvrtak peti posta. Na jednoj strani se na pr. čita: *Pr(o)r(o)kb veli vsta v n(a)sb*; a s druge strane iz službe u petak peti posta: *Ljublaše že I(su)sb M(a)riju i Martu sestru ee* itd.

Ovaj malen ostatak jednog glagoljskog brevijara svjedoči da je taj kodeks bio malenog formata, da je baš zato i bio pisan sitnim slovima i da su mu početna slova bila ili posve bez ornamentacije ili s neznatnim uresom. Ovi su fragmenti i slabo sačuvani. Naročito je na više mjesta poderan komad a), kojemu je pergamena i stegnuta. Ipak možemo sa sigurnošću uzeti da je kodeks kojemu su ovi fragmenti pripadali bio upotrebljavan u riječkoj crkvi pa i oni mogu, uz već poznate fragmente liturgijskih knjiga iz Rijeke, pomoći rekonstrukciji riječkog crkvenog repertorija.

II. ULOGA MARIJE IZ »MUKE SPASITELJA NAŠEGA«

Ovdje će biti riječ o jednom od onih sedam listova (folija) papira koji su se našli slijepljeni u koricama o kojima sam govorio u uvodu. Ovaj list, form. 31,5×20,7 cm, bio je od svog pisara vertikalno previjen u dva uska lista koja su, naravno, bila sastavni dio jedne bilježnice (libela). Sada se više ne može ništa pouzdano reći o tom da li je ovaj naš dvolist bio jedan dio iste bilježnice u kojoj su se nalazili i listovi drugi do sedmoga, koji su pripadali registrima općine grada Rijeke. Sudeći po malenoj razlici u formatu (koja ne mora biti odlučna) kao i po bitnoj razlici u sadržaju, radije bih rekao da nisu pripadali jednoj bilježnici. Ali ne bi ni ovo bio osamljen slučaj da neki općinski pisar na praznom prostoru svog registra piše stihove,

pogotovu ako je možda on sam bio glumac koji je trebao da svoju ulogu nauči na pamet.

Papir ovog dvolista oštećen je mnogim rupama i rupicama crvotočine koje se veoma poklapaju s isto takvom mrežom oštećenja u dvolistu koji sadržava općinske račune (prilog III). Grizao ih je dakle isti insekt, ali već kao makulaturu u koricama. Naime čini mi se da papir ovih dvaju folija nije jednak. U papiru našeg priloga II ne mogu se razabrati ni tzv. »pontuseauxi«, dok su oni kao i »vergeuri« u prilogu III dosta dobro vidljivi, ali prava marka ni kontramarka nisu ni u jednom papiru vidljive. Prema tomu iz papira se ne da ništa zaključiti ni o jedinstvu bilježnice ni o datiranju.

Za datiranje našeg dvolista moći će poslužiti druge indirektno metode. To je u prvom redu paleografska i u manjoj mjeri jezična analiza, ali ja bih najprije istakao činjenicu zajedničke sudbine papira koji su poslužili kao makulatura. Budući da su papiri priloga V direktno datirani god. 1529, a papiri priloga III i IV se po unutrašnjim podacima mogu otprilike datirati u tridesete godine XVI-og stoljeća, to bi i ovaj naš prilog II mogao potjecati iz tih godina. Paleografska slika se takvom datiranju ne protivi. Naš je dvolist ispisan razvedenim glagoljskim kursivom, u kojem su u srednjem linijskom prostoru ostala samo slova *v, e, i, m, s* (jedva), *t*. Prelaženje nekih poteza preko linija je bujno (osobito kod slova *k, r, č, p, u, št*). Simetričnost i uglatost slova davno je napuštena. Od morfoloških pojedinosti slova nemoguće je opisivati kursivne varijacije svih slova, tek spominjem: slovo *u* je – osim jako ispruženog srednjeg poteza – konservativno, i samo je u nadrednom položaju pojednostavljeno kao ćirilsko *ѳ*; slovo *s* je vrlo pojednostavljeno kao dvopotezni kružić; slovo *a* je dvopotezno, ali se ta dva poteza ne dodiruju; i *č* je pojednostavljeno; slovo *i* je povaljeno; slova *t, ž, l* imaju donje stupiće povezane jednom valovitom krivuljom – kao tri stupića. Poluglasu nema ni traga kao ni njegovim zamjenicima (apostrofima). Slovo »đerv« za *j* dolazi samo dva puta, iako bi mu često bilo mjesta, a umjesto njega je ili slovo *i* (*tužnoi – ioš* 34) ili praznina (*e li ono* 79, *edinoga* 41). Jednom riječju, ovo pismo je oslobođeno od konservativnih oblika i ortografije te se ne može više datirati u XV stoljeće. Ono je tipično pismo XVI stoljeća namijenjeno kancelarijskim potrebama i konceptima. S pismom u prilogu III i IV vežu ga mnoge pojedinosti. Naoko bi se reklo da potječu od iste ruke. No iako se tomu protivi opći utisak, ipak mnogi detalji (osobito u pisanju slova *i, št, t, ž, l*) određuju isto vrijeme i istu školu svih triju priloga. Ako s njima poredimo i pismo Kaptolskog protokola riječke crkve iz g. 1545–1555, onda možemo mirne duše reći da je to sve ista škola, tj. da naš fragment bez sumnje pripada Rijeci druge četvrtine XVI-og stoljeća.¹

Ni datiranju kao ni lokaliziranju našeg fragmenta ne može mnogo pridonijeti jezična analiza teksta, i to zato jer se ovdje radi o knji-

¹ Snimku rukopisa Kaptolskog protokola vidi u Zborniku Rijeke, Zagreb 1953, 432.

ževnom tekstu koji je podvrgnut svakovrsnim promjenama i u pogledu teme i obradbe i koji se nastoji pisati nekim općim književnim jezikom. Konačno, radi se o prijepisu s nepoznatog predloška. Stoga se ne treba čuditi, ako se u njem ne će naći lokalni riječki elementi kao što se nalaze u prilogu III.

Evo kratke slike jezika našeg fragmenta, iako ona dobiva svoju vrijednost tek u poređenju s jezikom drugih srodnih kompilacija Muke. U osnovi ovaj je tekst pisan hrvatskim narodnim jezikom, gotovo bez natruhe crkvenoslavenskog jezika, i to čakavskim dijalektom s pretežno ekavskim refleksima. Evo ekavskih primjera: *vane* 1 (pored *vani* 3 u rimi sa *mani*), *mesec* 109, *mlekom* 108, *po svetu* 27, *mesto nega* 69, *venci* 79 (pored *vinci* 102, ali na oba mjesta u rimi s *razbojnici*), *devom* 110, *navešćaše* 112, *gde* 117 (pored *gdi* 8 i 21), *predragi* 115, *prei* 20 i *preê* 74. Osim već navedenih dubleta (u zaporkama) ikavski su refleksi: *riči* 7, *dite* 8, *zgriši* 84, *ne vim* 13, *imiše* 26 i dativi *mani* 4, 93, *meni* 24, 61, 72, *tebi* 29. U pogledu kolebanja *mani-meni* treba reći da je *mani* jedan put u rimi s *vani*, a drugi put je izvan rime; *meni* je također dva puta izvan rime, a jedan put u rimi sa *ženi*. Ipak je u instrumentalu samo oblik mnom: *sa mnom* – *nada mnom* 49. – U riječi *gda* 112 i *zda* (= sada) 31, 88 nije se razvio glas *a*; konservativniji je oblik i u *fsud* 27 i *va fsem*. 62. – Prvo lice prezenta na -u dolazi u oblicima: *poidu* 48, *molju* 53, 65 i 76 (jedan put u rimi s *nevolju*), *viju* 86, 88, 117 (dva puta izvan rime, a treći put u rimi s *ubiju* 118 koje je također u prvom licu). – U drugom licu futura je skraćten oblik: *oć roditi* 113. Imperf. 2. lice: *želíše* 25 i *imiše* 26 (u rimi). U imperativu koleba se: *vij* 3 i *vite* 54 kao i *rci* (četiri puta u didaskaliji) i *reci* 93 (i jedan put u didaskaliji). – Od leksika spomenut ću samo dvije riječi: *račte žalovati* 39 i *tre te devom i odnosih* 110 (gdje je potvrda za »odnositi« u značenju iznositi dijete do kraja). – Osnovna je dakle crta kolebljivost oblika, što može potjecati od prepisivača, ali i od predloška.

Predmet i sadržaj fragmenta

Naš fragmenat sadrži malen dio jedne crkvene drame (skazanja) poznate u našoj književnosti pod imenom »Muka spasitelja našega«. Na žalost fragmenat je tako malen, da obuhvata samo 118 stihova osmeraca i na odgovarajućim mjestima nekoliko vrlo škrtih didaskalija (uputa). Pritom je najzanimljivije to da se odlomak ne sastoji od čitava teksta odgovarajućeg dijela drame, nego je u njem ispisana samo uloga jednog lica – majke Marije. A ipak to nije odlomak tzv. Plača Gospina. Prema tomu ovo je jedini nalaz svoje vrste u povijesti rane hrvatske crkvene drame, a posebna mu je vrijednost još i u tome što nesumnjivo potvrđuje da se drama kojoj je ovaj fragmenat pripadao doista i prikazivala. Nalaz zaslužuje dakle naročitu pažnju.

Stoga ćemo najprije rekapitulirati osnovne činjenice iz najstarije povijesti naše crkvene drame na temu muke Isusove.

Materija o mucu Isusovoj jedna je od najviše obrađivanih tema u ranom periodu hrvatskog pjesništva, tj. u XV–XVI stoljeću. »Začinjavci« naše dramske književnosti versificirali su ovu materiju u različitim scenskim oblicima počevši od najprimarnijih, tj. kraćih narativno-dijaloških pjesama preko većih dijaloških ili poludijaloških pjesama koje su komponirale predmet muke u potpunijim scenskim cjelinama pa do pravih i eventualno cikličkih dramskih prikazivanja cijelog niza scena o mucu. U sačuvanim rukopisima manje pjesme o mucu sežu vremenski čak u kraj XIV stoljeća, kako se datira mala zbirka duhovnih pjesama u jednom glagoljskom kodeksu Nacionalne biblioteke u Parizu.² Veće pjesme u gotovo posve dijaloškom obliku, ili u zrelijem dijaloškom obliku, ali još nedovoljno osposobljene za scensko prikazivanje, potječu iz druge polovice XV i početka XVI stoljeća. One prikazuju muku Isusovu kroz lično doživljavanje majke Marije te po osnovnoj temi i lirskom tonu idu pod naziv Plač Majke božje ili Plač Gospoje. Pod tim se imenom ova obradba kasnije razvila i razgranala u više redakcija te zanosila pobožnu publiku kroz XVII, XVIII pa čak i u XIX stoljeće. Vremenski najstariji tekst Plača u još nedramatiziranoj verziji imamo u Rapskoj ili Picićevoj pjesmarici, pisanoj latinicom god. 1471, koja se sada nalazi u Bodleiani u Oxfordu.³ Ova rapska verzija u još dotjeranijem i potpunijem obliku sačuvala nam se i u jednom glagoljskom rukopisu s kraja XV ili početka XVI stoljeća koji je istom sada izbio na površinu.⁴ Da je takav prikaz muke bio još u XV stoljeću proširen i na scene snimanja s križa i ukapanja, pokazuje pjesma s takvim scenama u glagoljskom rukopisu poznatom pod imenom Petrisov zbornik iz g. 1468. (f. 230v–231v).⁵ Gospin Plač u više dramatiziranoj formi sadržava jedan Akademijin glagoljski rukopis s kraja XV stoljeća (sign. IV a 92). Na nj je nalik

² Izdao je J. Vajs, Starohrvatske duhovne pjesme, Starine XXXI, 262.

³ Ova je pjesmarica došla na javu pred nekoliko godina. Tekst hrvatskih pjesama u njoj, od kojih je najveća pjesma Plač, objelodanio je dr. Cvito Fisković, Rapska pjesmarica iz druge polovice XV stoljeća, Građa za povijest književnosti hrvatske, XXIV, Zagreb 1953. – Na prijelazu u XVI stoljeće pisan je i jedan mali odlomak Plača (Splitski ili Poljudski odlomak) koji također pripada jednoj verziji tipa Picićeva Plača. Publicirao ga je istodobno C. Fisković u članku Ulomak Gospina Plača iz Splita (Prilozi za književnost, knj. XXIV, Beograd 1958, 283–287) i N. Kolumbić u članku Splitski ulomak jedne dijaloške pjesme iz početka XVI stoljeća (Zadarska revija, VII, Zadar 1958, 160–164).

⁴ Ovaj je rukopis prošle godine nabavila Jugoslavenska akademija iz ostavštine Jerka Grškovića u Vrbniku. Sada je u Akademijinu Arhivu, sign. VII 160. Tekst se mnogo poklapa s Picićevim, ali u njem ima među ostalim nekih 60 stihova koji su u Picića ispušteni, a osim toga u njem se nalaze na svojem mjestu didaskalije, kojih u Picićevu rukopisu nema. Isto tako razlika je prema Picićevu u tome što su u njem upute rijetko kada versificirane, dok je to u Picića redovito. To sve pokazuje da je Grškovićev rukopis više prilagođen scenskom prikazivanju. Ipak je tu i tamo frafantna sličnost među rukopisima u nekim detaljima.

⁵ Isp. Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Zagreb 1960, 379.

verzija koja se nalazi u Klimantovićevim glagoljskim rukopisima: jednom iz g. 1505. (sada u samostanu franjevac trećeg reda u Zagrebu), a drugom iz g. 1514. (sada u Berčićevoj zbirci u Publicnoj biblioteci u Leningradu). Klimantovićeva je verzija i u nepotpunom prijepisu Šima Glavića iz g. 1529. (sada u Arhivu Jugosl. akademije).⁶ Od navedenih se redakcija Plača Gospina znatnije razlikuje ona koja se čita u Osorsko-hvarskoj pjesmarici iz oko g. 1533. pisanoj latinicom (sada također u Arhivu JAZU, sign. I a 62) kao i u Korčulanskoj pjesmarici iz g. 1560. i Budljanskoj iz g. 1640.⁷ Ovoj osorsko-hvarskoj verziji pripada i Plač druge jedne Rapske pjesmarice pisane latinicom g. 1563.⁸

Više manje potpuna dramatisacija muke Isusove, tj. takva koja prikazuje – premda u slabo povezanim scenama – čitav tok muke po građi iz Evanđelja i po apokrifnim elementima kod nas je najranije potvrđena u glagoljskom rukopisu iz prvih decenija XVI stoljeća poznatom pod imenom Tkonski zbornik (Arhiv JAZU, IV a 120, f. 109–161).⁹ Opravdano je mišljenje prof. Fanceva da je ovaj rukopis pisan na teritoriju kojim je vladao Bernardin Frankopan (umro 1529) koji je imao sjedište u Modrušu, a ondje je bilo i sjedište poznatog biskupa Šimuna Kožičića. Njihovo poznanstvo, Bernardinove književne inicijative i dolazak Kožičićev u Rijeku g. 1529. treba imati na umu i kad se govori o našim crkvenim dramama.

Potpunija redakcija dramatisirane i versificirane Muke, koja ima kompletniji niz scena, tako da se može smatrati nekom konačnom hrvatskoglagoljskom redakcijom, nalazi se u jednom drugom glagoljskom rukopisu, datiranom g. 1556. (Arhiv JAZU, sign. IV a 57).¹⁰ Muka – pod »incipitom« *Počina čin od muke spasitelja našega* – predviđena je tu za prikazivanje u tri dana Velikog tjedna: na nedjelju

⁶ Tekst Klimantovićeva Plača najprije je djelomice izdao Ivan Kukuljević, Pjesnici hrvatski XV vijeka, Zagreb 1856, 41–45. Zatim ga je izdao Franjo Fancev, Plač blažene djevice Marije, Građa za povijest književnosti hrvatske, XIII, Zagreb 1938, ali njegovo izdanje ne može se smatrati uspjelim zbog toga što je izdanje zasnovao na Glavićevu prijepisu i na Kukuljevićevu izdanju umjesto na Klimantovićevu zagrebačkom rukopisu koji mu je mogao biti pristupačan. O lenjingradskom rukopisu vidi u I. Milčetića, Berčićeva zbirka u Leningradu, Radovi Staroslavenskog instituta, II, Zagreb 1955, 102.

⁷ O ovim je pjesmaricama pisao F. Fancev u više svojih rasprava, kao što su: Hrvatska crkvena prikazanja (Narodna starina XI, Zagreb 1932), Vatikanski hrvatski molitvenik, Zagreb 1934, XXIV, Nova poezija Splitsanina Marka Marulića (Rad 245, Zagreb 1933) itd.

⁸ O ovoj sam pjesmarici pisao u raspravi Još Marulićevih stihova u Zborniku Marka Marulića 1450–1950, Zagreb 1950, 281–298. Ali onda sam o njoj pisao po prijepisu Vinka Premude ne mogavši otkriti originalnu pjesmaricu. Kasnije sam konstatao da se ona ipak pronašla u ženskom samostanu sv. Antuna u Rabu.

⁹ Tekst ove Muke izdao je F. Fancev, Muka Spasitelja našega i Uskrsnuće Isukrstovo, dva hrvatska prikazanja XV vijeka, Građa za povijest književnosti hrvatske, XIV, Zagreb 1939, 241–287.

¹⁰ Tekst je izdao M. Valjavac u zbirci Stari pisci hrvatski, XX, Zagreb 1893. Ispravke njegovu izdanju dao je R. Strohal u Radu JAZU 216, Zagreb 1917, 218–230.

Cvjetnicu, na Veliki četvrtak i Veliki petak. U prvom dijelu su scene: Lazarovo uskrišenje, ulazak u Jerusalem, propovijed u hramu, scena u kući Šimuna gubaveca i Isusovo opraštanje od majke pošto joj je najavio muku. U drugom dijelu je: posljednja večera, Judina izdaja, molitva u vrtu, uhićenje Isusa itd. sve do mjesta gdje se Petar odriče Isusa. U trećem dijelu prikazane su redom scene o osudi, mučenju, raspeću, o skidanju s križa, oplakivanju i ukapanju sa završnim apelom anđela kršćanima.

Najkarakterističnija značajka svih tih naših obradba jeste u tome da one sve u različnim fazama razvitka mijese materiju muke kao što se mijese različiti hljebovi od istog tijesta. Drugim riječima, one bez ikakva straha od plagijata preuzimaju kao iz nekog općeg fonda pojedine šablonske slike, asocijacije, poredbe pa i scene, tako da su im zajednički (ili tek malo različiti) ne samo pojedini stihovi ili parovi stihova, nego i veliki nizovi stihova. Oni dakle postupaju slično kao i svjetovna narodna pjesma u kojoj je također poznata pojava prenošenja motiva, poredaba i šablonskih (letećih) stihova. Na primjer u Muci iz 1556. ima ništa manje nego 1330 stihova koji su već i u Muci Tkonskog zbornika. Tako bi se mogli izbrojiti i zajednički stihovi s već spomenutim Plačevima. A ti su stihovi uvijek monotoni trohejski osmerci. Ovakvo šablonsko tretiranje jedne materije, s jednolikom pjesničkom građom i izražajnim priborom i jeste jedan od vidova još otvorenog pitanja geneze i razvojnog pravca hrvatske crkvene drame.

Ovaj naš Riječki fragmenat svojim se tekstom najbolje poklapa s odgovarajućim odlomcima »Muke spasitelja našega« iz g. 1556. Kako je već rečeno, ovaj fragmenat sadržava samo Marijinu ulogu, a ne sav tekst. Stoga je potrebno ispričati radnju koju obuhvata. On upada u tekst Muke u činu Velikog petka, i to u sceni kad Ivan plačući pada pred vrata Marijina da joj javi vijesti o Isusovu stradanju (u Valjavčevu izdanju str. 43). Marija začuje njegov glas i šalje Magdalenu da vidi. Magdalena nađe Ivana ležeći pred vratima. Marija zabrinuta pita Ivana o svom sinu. Ivan pripovijeda sve što se s Isusom dogodilo te kako mu prijeti smrt pa je potrebno da pođe k Pilatu ne bi li kako mogla sina spasiti. Marija je smetena, jadikuje, a Magdalena je požuruje da pođu k Pilatu. Tri Marije, Marta i Ivan polaze k Pilatovu dvoru, majka moli vratare da joj otvore, ali je oni odbijaju. Centurion prijete Mariji i potiče da se Isus što prije osudi. Marija jadikuje obračujući se židovskom puku za milost. Dok Isus nosi križ, Marija moli Magdalenu da joj pokaže Isusa. Kad ga ugleda, ona mu se obraća dirljivim riječima, moli ga da je pogleda, da joj kaže razlog svoje muke, podsjeća ga na navještenje i rođenje te završava stihovima:

[g]de te tužna tako viju
kako sebe ne ubiju.

U rukopisu Muke iz g. 1556. (dalje samo *Mk*) ova partija obuhvata 214 stihova, a u Riječkom odlomku (dalje samo *R*) 118 stihova. Po-

trebno je izvršiti poređenje između ovih dvaju tekstova, kako bi se iz njihova odnosa mogli izvesti neki zaključci. U tu svrhu iznijet će se ovdje tekst fragmenta *R* u latiničkoj transliteraciji. Pri tom će glagoljsko **Ѣ** biti *ě*, ili *ê* (kad je izgovor ja); **Ѡ** će biti *é* ili *šć* (kad je izgovor šć); **Ѣ** transliterira se uvijek *j*, a **Ѣ** *ju*. Nakon samog teksta fragmenta *R* izvršit će se potanje poređenje tekstova Muke i paralelnih stihova Plačeva.

f. 1

Tekst

.....v.....
 Niki glas se vane čue
 mnju da Ivan narikue
 Nu vij Magde malo vani
 je da i Ivan prišal k mani.

Opet

5 Aime ê se vele boim
 Da mi sinak u zlu stoi.

Mariê Ivanu reci

Ke su Ive riči [t]voe
 gdi e Isus dite moe

Maria Iva[nu]

10 Gdi mi praviš [me]štra tvog[a]
 sinka moga preželnoga

Maria Ivanu

Oh da zač ga uhitiše
 ali čim ga potvoriše.

Mariê rci

15 Ne vim ča oču učiniti
 ni komu se pomol[iti]
 ...o...u...tuž...
 gdi li s...iti

Komu ću se pomoliti
 komu li se potužiti

20 Mene će smrt umoriti
 prei ner š nimi razlučiti

Gdi mi sinka uhitiše
 doh ti g[la]si tužni biše

Učeniče dragi Juda
 zač ti meni žalost tu da

25 Ako blaga ti želi[še]
 [n]ega prodat meni imiše

f. 1'

Po [sv]etu bih fsud prosila
 čim bih sinka odkupila
 Ê bih tebi doplatila
 30 a [sinka] bih ne zgu[bi]la
 A zda ovo grem zdišući
 tužno gorko vapijući
 Jeda bi mi kako moći
 tužnoi sinku ioš pomoći.

Mariê rci k Pilatu gredući

35 O gospoe i vladike
 tuge su mi prevelike
 Vele drago vsih vas molju
 polahčaito mu navolju
 Sa mnogom račte žalov[ati]
 40 danas gorko proplakati
 sinka moga edinoga
 dobro moe boga moga
 er est brat vaš i krv vaša
 ...želni tuga naša

...du k vratom Maria rci

45 .....
 t[uzn]oi maici odtvori[t]e
 O[tvo]rite tužnoi vrata
 da si poidu pred Pilata
 S plačnu družbu ka e sa mnogom
 50 cića [t]uge ka i nada mnogom.

Tu ih vratari odtinu Maria rci

O gospodo i gospoe
 plačte go[rk]e tuge mo[e]
 pogl[e]da[i]te ê vas molju
 tere vite mu nevolju
 55 ne tiše mi otvoriti
 ni k Pilatu dopustiti
 da bih mu se po[m]olil[a]
 sinku milost isprosila
 O židove tvrdi dosti
 60 ča ste tako prez milosti
 Zač zbranite sada meni
 tužnoi plačnoj va fsem ž[eni]
 k sinku momu pristupiti
 za nega se pomoliti

f. 2

- 65 Slišite meni (!) ê vas molju
[ut]išite mu nevolju
sinka meni ne umorite
mene v zaklad vi vaz[mite]
Mesto nega me propnite
70 a sinka mi oprostite
da sam žena ne gledai[te]
nega muku meni d[a]ite
tu mi milost učinite
preê ner ga . . . .

K a d . . . . .

- 75 Mandaleno s . . . . .
ê te molju za ime boga
pokaži mi sinka moga
g(ospo)dina i meštra tvoga
e li ono v trnji venci
80 tere posred razbojnici
e li ono Isus dragi
meštr želni i bog pravi
ki te spase ter oprost
fse ča zgriši od mlado[sti]
85 Jesi l ti to o sinu moi
zač ne [v]iju ê obraz tv[oi]
ki gledati sam naučna
zda te vijju vele mučna

. . . p a . . . . d o l i k a

f. 2^r

- 90 [M]aici tvojoj ti se ozri
sinko tužnu jure pozri
[s]latki pozor rač mi dati
da te pozna tvoê mati
Reci mani dobro moe
ko bi pregrešene tvoe
95 Ne vijju ga jure ne znam
zač z razbojnici gre jur svezan
Žalostnici pravi ko e
je li ono dobro moe
[Je] li ono nebeski vojni[k]
100 svezan kako i razbojnik
Da s osuen z razbojnici
f trnovi sinko vinci
. . ogovori tvoioi maiki
er s . . sink[o] na rastanki

- 105 . . . . . tvoê
. . . . . oê
. . . . . lno rodih
. . . . . mlekom sama zdoih
[d]evet mesec tebe nosih
110 tre te devom i odnosih
Anjel mene pozdravlaše
gda mi tebi (!) navešćaše
[Sin]ka božê oê roditi
i vesela vazda biti
115 Zato sinko moi predragi
božji dare vazda pravi
[G]de te tužna tako vijju
kako sebe ne ubiju

Poređenje paralelnih tekstova

Tekst Riječkog fragmenta (R) poređujem ovdje s ovim tekstovima:
Mk (Muka spasitelja našega iz g. 1556) po rkp IV a 47 u Arhivu JAZU;
Tk (Muka u Tkonoskom zborniku) po rkp IV a 120 u Arhivu JAZU;
Pc (Plač u Picićevoj pjesmarici iz 1471) po izdanju C. Fiskovića u Gradi XXIV;
Vb (Plač tipa Picićeva u Vrbičkom rukopisu iz XV-XVI st.) po rkp VII 160 u Arhivu JAZU;
Ak (Plač u Akademijinu zborniku s kraja XV st.) po rkp IV a 92 u Arhivu JAZU;
KIZ (Plač u Klimantovićevoj rukopisu u franjevačkom samostanu u Zagrebu iz g. 1505) i *KIL* (Plač u Klimantovićevoj rukopisu iz g. 1514. u Publichnoj biblioteci u Lenjingradu) po fotokopijama. Ova se dva rukopisa gotovo posve podudaraju, stoga će se *KIL* vrlo malo citirati. Zanimljivo je da *KIL* svaku promjenu sugovornika naslovljuje kao »kapitul« prvi, drugi, treći itd.

Didaskalija ispred st. 1. u *R* je nečitljiva. U *Mk* glasi: »Tu Ivan padi pred vrata Mariina i tu Maria reci Magdaleni.« Valjavac je krivo čitao: »Tu Ivan prid pred vrata Martina i tu Marta reci Magdaleni.« U *Tk* (f. 150): »Tu rei Mariê Mandaleni.« Dakle st. 1-4. govori Marija.

st. 1. *Mk* i *Tk*: »vania«.

st. 3. *Tk*: »Mande«.

st. 4. *Mk* i *Tk*: »ka mni«.

Pošto je Magdalena izašla i vidjela Ivana, pozvala je Mariju. U Marijine riječi uvodi *R* samo riječju »Opet«, *Tk* također kratko: »Rei Mariê«, a *Mk* opširnije: »Tu Maria poi van i sa vsimi ženami ke su š nnu i reci van gredući.«

st. 6. *Mk* i *Tk*: »na zlu stoi«.

st. 7-8. sadrže riječi što ih Marija neposredno govori Ivanu. Stoga u *Tk* pred njima nema nikakve didaskalije, ali u *Mk* je didaskalija stvarnija nego u *R* te glasi: »Tu Mariê zdvigni Ivana i reci«.

Pošto je Ivan odgovorio (u *Mk* sa 12 stihova a u *Tk* sa 6 stihova) da su Isusa uhvatili i zlostavljali, Marija pita stihovima 9-10. jednako kao i u *Mk* i *Tk*. Ivanov odgovor obuhvata u *Mk* 6 stihova, a u *Tk* samo prva 2, dok su slijedeća 4 stiha (»Sa vsimi e lipo živil« itd.) stavljena u usta Mariji. Time se *Tk* odvojio od *Mk* kao i od *R* (koji ne pozna te stihove).

Pošto je Marija ponovno zapitala Ivana za razlog uhićenja u st. 11-12. (koji jednako glase u *Mk* i *Tk*), Ivan joj opširno odgovara u 62 stiha koji se dosta dobro

poklapaju u *Mk* i *Tk* i poziva je da pođu k Pilatu; ne bi li mogli još pomoći njenom sinu. Nakon Ivanovih riječi u *Tk* se nit radnje prekida, premda sam rukopis na ovom mjestu (f. 152) nije manjkav, te preskače na scenu s Veronikom. Naprotiv u *Mk* se radnja logično nastavlja i u odgovarajućem dijelu se podudara s fragmentom *R*.

Plačevi obično počinju scenom kad Ivan dolazi te priča Mariji kako je Isus uhvaćen i zlostavljan i kad se zatim njena družba krene k Pilatu da moli milost. Stoga se Plačevi ovdje počinju u većoj ili manjoj mjeri podudarati s tekstom Muke. Zato dalje uzimam u poređenje i tekstove Plača, a s tekstom Muke iz *Tk* poređenje prestaje. Pošto je dakle Ivan ispriopovijedao mučenje Isusovo i pozvao Mariju da pođu k Pilatu, slijede one Marijine riječi koje su u *R* st. 13-34. Ovi se stihovi, u kojima je sadržano Marijino jadikovanje i odluka da pođe k Pilatu, nalaze i u *Mk*. Njima će se popuniti defektna mjesta u *R* i ujedno konstatirati razlike:

st. 15-16. glase u *Mk* (f. 63):

Kamo oču tužna poiti
gdi li oču k sinku doiti.

st. 20. u *R* je riječ »sinkom« precrtnana, a na njenu mjestu napisano ozgora »nimi«; u *Mk* stih glasi: »parvo neg š nrim razdiliti«.

st. 25. i 26. svršavaju u *Mk*: »želaše« - »imaše«.

st. 29-30. glase u *Mk*:

Ėa bih tebe oh platila
a sinka bih ne zgubila
a sad ovo grem sdišući
tužna gorko žalujući.

U Plačevima su stihovi 13-34. djelomice upotrebljeni, ali različita primjena i rastrganost ne opravdava pobližeg poređenja.

Pošto je u *Mk* (kao i u Plačevima) i Magdalena potakla da se pođe k Pilatu, družba je krenula. U njoj su, po *Mk*, uz Mariju: Marta, Ivan, Magdalena i Marija Jakovlja. Ali stihova 35-44, što ih, prema didaskaliji u *R*, Marija govori »k Pilatu gredući« (tj. idući k Pilatu govori svojoj pratnji), u *Mk* uopće nema, i to je najstvarnija razlika između ova dva inače složna teksta. Naprotiv ove se riječi nalaze u Plačevima i *Kl* veli da ih Marija govori »k' ses'tram' s'voimb Mariēmb«. Među njima su neke sitne razlike, npr.:

st. 35. u *Kl*: »O ses'trice i v'ladike«

st. 38. u *Ak*: »pomoz'te mi u nevolju«; *KIZ*: »pomoz'te mi v'su nevolju«; *KIL*: »pomoz'te me va vu nevolju«.

st. 39. u *Ak*: »sa m'nomb čin'te žalovati«; *KIZ*: »sa m'nomb poite žalovati«.

st. 40. u *Ak*: »gorko vi plakati«; u *KIZ*: »sin'ka moga poplakati«.

st. 43. u *Ak* i *KIZ*: »Ere brat' e i krv' vaša«.

st. 44. u *Ak*: »moi sinb želni tuga n'ša«; u *KIZ*: »moi sinb dragi tuga naša«.

Stihove 45-50. govori Marija u času kad su došli pred Pilatova vrata. Ta se partija podudara s tekstom u *Mk*, a imaju je i Plačevi. Razlike su prema riječkom tekstu ove:

st. 45. u *Mk*, *Ak*, *KIZ* i *Vb*: »O vratari nu prozrite«;

st. 46. u *Mk* i *Vb*: »tužni maici«;

st. 47. u *Mk* i *Vb*: »tužna vrata«; u *Ak*: »tužni vrata«;

st. 48. u *Mk*: »da si pridem«;

st. 49. u *Ak*, *KIZ* i *Vb*: »s plačnomb družbomb«;

st. 50. u *Mk*, *Ak*, *KIZ* i *Vb*: »odivena svitom tamnom«.

U *Mk* i *KIZ* nastavljaju se Marijine riječi s još 2 stiha, a u *Ak* nastavljaju se bez prekida i one Marijine riječi koje se u *Mk* i *KIZ* stavljaju Mariji u usta istom pošto je bila odbačena od Pilatovih vratiju. U *Vb* se također nadovezuju na Marijine riječi ne samo ona dva stiha kao u *Mk* i *KIZ*, nego još četiri stiha.

U didaskaliji ispred st. 51. riječ »odtinu« je pogrešna mj. »odtismu« (kako je i u *Mk*). U st. 51-74. sadržana je Marijina jadikovka pošto je bila potisnuta. Ona se nalazi i u *Mk*, *Ak*, *Kl*, a djelomice i u *Pc* i *Vb*. Evo razlike:

st. 51-52. u *Ak*:

O gospodo i vlastele
tužni maiki ot'vorite;

st. 52. u *KIZ*: »pogledajte tuge moe«;

st. 54. u *KIZ*: »tere vij'te tugu moju«;

st. 55-58. ne nalaze se u *Mk*, ali imaju ih *Ak* i *Kl*. Štaviše iza st. 58. su u *KIZ* još ova dva stiha:

da tiskoše m'nomb nazada
padohb neboga puna ěda;

ta dva stiha u *KIL* glase malo drukčije:

da tismuše mnomb nazada
a ě padoh' puna ěda.

Marijine riječi koje u *R* slijede u st. 59-74. imaju samo u *Kl* zasebnu didaskaliju: »Ov'de b(la)ž(e)na gos'poē ob'rati se kb Židovomb i rēče nimb plačući«, dok se u *Mk* njene riječi nadovezuju kao i u *R*. U tom su dijelu ove razlike:

st. 60. u *Ak*: »pl'ni v'sake nemilos'ti«; u *KIZ*: »puni vsake nemilosti«;

st. 61. u *Mk*: »zač zabraniste sada meni«; u *Ak*: »začb branis'te sada mani«; u *KIZ*: »zabraniste mani sada«; u *KIL*: »ne daste mi priti sada«;

st. 62. u *KIZ*: »tuž'noi maiki va v'semb tada«; u *KIL*: »tuž'noi maiki vazda«;

st. 65-66. u *Mk*:

slište sada ja vas molu
utišite mu nevolu;

Ak i *Kl* imaju ovdje drugih 6 stihova, istom onda ova dva; u *Vb* su razlike također znatne:

st. 67-68. nema *Mk*, ali imaju *Ak*, *KIZ*, *Vb* i *Pc*, svi: »sinka moga«;

st. 68. u *KIL*: »mene za nega vi vaz'mite«;

st. 69. u *Mk*: »misto sina«; *Ak*: »mis'to nega mene«; *KIZ*: »mene sada vi«; *KIL*: »poite mene vi propnite«; *Pc*: »mesto gnegu mene«;

st. 70. u *Mk*, *Pc* i *Vb*: »a nega mi«; u *Ak*: »a sinka mi li pustite«;

st. 74. u *Mk*: »pri nega me umorite«; u *Ak*: »za nega me umorite«; u *KIZ*: »mene p'rvo umorite«; u *Vb*: »priē me nega umorite« (kao i u *Pc*).

Didaskalija ispred stiha 75 nije u *R* sva sačuvana, ali iz didaskalije u *Mk* vidi se da st. 75-84 govori Marija Magdaleni dok idu za Isusom oprćenim križem. Ove riječi imaju i *Mk* i Plačevi uz ove razlike:

st. 75. u *Mk* i *Ak*: »Magdaleno sestro moē«; u *KIZ*: »ses'tro d'raga«;

st. 78. u *Ak*, *KIZ* i *Vb*: »tvoga meštra i gospodina«;

st. 79-80. razlikuje se od ostalih; u *Mk* su tu stihovi:

Ie li ono moioi dicit
tarnov vinac na glavici;

u *Ak*, *Kl* i *Pc* ima na ovom mjestu više stihova, među kojima i ova dva iz *Mk*;

st. 82. u *Ak*: »tvoi meštarb želni«; u *KIZ*: »t'voi gos'podinb«; u *Pc*: »tuoī mestar«;

st. 83-84. *Mk* nema, a Plačevi ih imaju. Izostavljanje tih dvaju stihova je u toliko značajno, što *Mk* na ovom mjestu nema ni onih daljih stihova što ih Magdalena u Plačevima odgovara Mariji. Dakle u *Mk* je nastala pogreška kod prepisivanja, tako da su se ondje spojile riječi što ih je Marija govorila Magdaleni s onim riječima što ih je također Marija kasnije imala da upućuje svom sinu. Fragment *R* pokazuje slično spajanje ovih dviju partija, pa je to karakterističan detalj koji dokazuje vrlo blizak predložak Muke u *Mk* i u *R*.

Stihove 85-88. govori dakle Marija Isusu. Od njih *Mk* ima samo prva dva, a Plačevi imaju ne samo sva četiri stiha, nego se u njima na ova četiri stiha neposredno nastavljaju Marijini stihovi koji u *R* i *Mk* dolaze tek nakon jedne didaskalije u st. 89. i dalje. Evo nekih razlika u st. 85-88:

- st. 85. u *Ak*: »sanko moi«; u *KIZ*: »dragi sinb moi«; u *Pc*: »sinach moi«;
 st. 86. u *Ak*: »erb ne vijuu«; u *KIZ*: »erb ne vidimb«; u *KIL*: »ovo ne zrim' è obraz' tvoic«; u *Pc*: »iere ne snam obras tuoic«;
 st. 87. u *Ak*: »v' ki gledati è bih' uč'na«; u *KIZ*: »ki gledati è samb uč'na«;
 st. 88. u *Ak*: »er te vijuu«; u *KIZ*: »ovo te vidimb«; u *Pc*: »ier te vigu«.
 Didaskalija ispred st. 89. u *R* je oštećena i tek djelomice čitljiva pa nam je dopunjuje tekst u *Mk*: »Tu padi Marič na tla od tuge i počni govoriti«. Takve rubrike nema u *Plačevima*.
 Stihovi 89–118. sadržavaju Marijinu jadikovku upućenu sinu slično kao u *Mk* i u *Plačevima*. Evo u toj partiji razlika među rukopisima:
 st. 90. u *Mk*: »sinu tužne jure pozri«; u *Ak*: »ter me o (!) sviti tam'noi pozri«; u *KIZ*: »ter me v' tam'ni s'viti poz'ri«; u *Pc*: »ter me fsiti tamnom posri«; u *Vb*: »tar' me v sviti tam'ni pozri«;
 st. 92. u *Ak* i *KIZ*: »tuž'na mati«; u *Pc* nema;
 st. 94. u *KIZ*: »ča bi tuko z'grišen'e tvoe«;
 st. 95–100. u stvari ne spadaju ovamo. Po smislu oni idu u onaj dio Marijina govora kojim je molila Magdalenu da joj pokaže Isusa, kako je to u *Plačevima*. Naprotiv *Mk* nema ovih stihova ni ovdje ni prije. U *Plačevima* su ove manje razlike:
 st. 95. u *Pc*: »iur ni snam«;
 st. 96. u *Ak* i *KIZ*: »stoi s'vezanb«; u *Pc*: »ier gre s rasboinici suesan«; u *Vb*: »jere s razboinici grede sv(e)z(a)n'«;
 st. 97. u *Ak*: »žalostno mi pravi koe«; u *KIZ*: »tužnoi maiki pravi koe«;
 st. 99. u *Ak* i *KIZ*: »boinik«;
 st. 100. u *Vb* (i *Pc*): »s'vezan' za garlo kako i razboinik'«.
 Nakon onih krivo umetnutih stihova 95–100. pisar se vraća Marijinoj jadikovci upućenoj sinu točno ondje gdje je ostavio tekst Muke i *Plača*. U toj posljednjoj partiji, tj. u st. 101–118. ove su razlike:
 st. 101. u *Mk*: »da si posred razboinici«;
 st. 103. u *Mk*: »progovori«; u *Ak*: »progovori tvoei maici«;
 st. 104. u *Mk*: »jer sva«; u *Ak* i *KIZ*: »er' smo«;
 st. 105. u *Mk*: »Ovo sam è maika tvoè«; u *Ak*, *KIZ*, *Pc* i *Vb*: »Ovo ti e maika tvoie«;
 st. 106. u *Mk* i *Ak*: »sanko dragi diko moè«; u *KIZ*: »sin'ko dragi tugo moè«; u *Vb*: »sin'ko dragi nigo moè«; u *Pc*: »sincho dragi micho(!) moia«;
 st. 107 u *Mk* nema; u *Ak*, *Vb* i *Pc*: »koga divomb žel'no rodih'«; u *KIZ*: »koga divomb slat'ko rodihb«; u *KIL*: »koga t(e)be d(i)vom' rodihb«;
 st. 108. u *Mk* nema; u *Ak*, *Vb* i *Pc*: »moim' mlikom' sama doihb«; u *KIZ* i *KIL*: »moimb mlikom' tebe doihb«;
 st. 110. u *Mk*: »ter te divom è porodih«; u *Ak*: »terb pečl'no è te goihb«; u *KIZ*: »i pečalno tebe goihb«; u *Pc*: »ter pecalno vasda goih«;
 st. 112. u *Mk*: »kada tebe naviščaše«; u *Ak*, *KIZ*, *Vb* i *Pc*: »kad' mi tebe naviščaše«;
 st. 116. u *Ak*: »dari«; u *KIZ*: »darè«; u *Vb* i *Pc*: »žel'ni i pravci«;
 st. 117. u *Mk*: »gdi«; u *Ak*, *KIZ*, *Vb* i *Pc*: »gdi te mrući tako vijuu«;
 st. 118. u *KIZ*: »kako si se ne ubiju«; u *Pc*: »chaco tebe ne ubin«.

Na kraju ovog poređenja napominjem da ondje gdje nije posebno spomenut *KIL* njegov se tekst podudara s *KIZ*. Poređenje s *Plačevima* odnosi se samo na paralelne stihove, dakle nije tako dosljedno kao s tekstom Muke. Glavičev prijepis nisam smatrao potrebnim uzeti u obzir, jer je raden po Klimantoviću. Nisu uzeti u obzir ni *Plačevi* tzv. hvarske redakcije, jer su razlike mnogo veće.

Zaključci

Iz prikazanog poređenja dovoljno jasno izlazi da je fragment *R* ostatak iz jedne dramske obradbe Muke, a ne *Plača* Marijina. Od pregledanih tekstova detalji se fragmenta najbolje poklapaju s tekstom Muke u *Mk* (glagoljskom rukopisu iz 1556), više nego s tekstom u *Tk* (Tkonskom zborniku) u onom dijelu koji je zajednički, a pogotovu više nego s pojedinim *Plačevima*, koji predstavljaju obradbe druge vrste. Ovo poređenje je pokazalo i prepisivačke pogreške u *Mk* kao i u *R*, a te pogreške su nam dobro došle da utvrdimo odnos među tekstovima. Tako se iz st. 83–88. razabira da je *R* imao za predložak jedan tekst u kojem su isto kao i u *Mk* bili ispušteni stihovi koje Magdalena govori Mariji. Oba rukopisa su izostavila didaskaliju ispred st. 59. Valjda on nije imao ni onih riječi što ih Marija govori Magdaleni moleći je da joj pokaže Isusa, jer *Mk* tih stihova uopće nema, a *R* ih ima istom kasnije, tj. u st. 95–100, dakle na krivom mjestu. No ipak ova dva rukopisa nisu imala jednak predložak. Mislim naime da se sva ona mjesta u kojima se *R* odvaja od *Mk* ne mogu protumačiti jednostavnim pisarskim pogreškama, odnosno da su te pogreške, ili barem neke od njih, postojale već u predlošku. Na pr. posve se razlikuju stihovi 79–80, a st. 35–44. (stihovi koje Marija govori svojoj pratnji) ne nalaze se u *Mk* kao ni st. 55–58, 67–68. i 107–108. Za pitanje odnosa između Muke i *Plačeva* značajno je da se baš ovi stihovi kojih nema *Mk* stvarno nalaze u *Plačevima*. Naprotiv u *Plačevima* nema one pogreške sa st. 95–100, nego su oni u njima na pravom mjestu. Ima poneko mjesto gdje se *Mk* ipak bolje slaže s *Plačevima* nego *R*, na pr. st. 50. i dva stiha iza njega, st. 70. i 112.

Takva raznolikost tekstova pokazuje da su oni bili podvrgnuti prepisivanjima od različitih ruku i kroz dulje vremena, a bez sumnje se jedan dio razlika smije pripisati pisanju po pamćenju.

Drugačiju sliku ne će pružiti ni letimičan uvid u jezične razlike. U osnovi je u svim tekstovima stari čakavski dijalekat gotovo bez traga crkvenoslavenskog jezika. Ali i *Mk* kao i *Ak* i *KI* imaju pretežno ikavski refleks »jata«, dok u *R* pisar voli ekavski oblik, premda se u tom više puta koleba (primjeri su već sprijeda navedeni). Rime vjerojatno ipak upućuju da su ikavizmi bili u predlošku našeg fragmenta više udomaćeni. Za komentiranje tog problema imamo malo primjera, ali mislim da za navedeno mišljenje govore ove rime: *vani* – *mani* (st. 3–4), jer je izvan rime *vane* (st. 1); *želiše* – *imiše* (st. 25–26); *venci* – *razboinici* (st. 79–80); *razboinici* – *vinci* (st. 101–102). Zamjenički oblik *mani* i *meni* kolebljiv je i u *Mk* kao i u *Plačevima*. Prvo lice prezenta na -u nestalno je u svim tekstovima, ali je ipak u *R* češće nego u drugima, na pr. *poidu* (st. 48) – *pojdem* (*Mk*), *molju* (st. 76, *Mk*) – *molimb* (*KI*), *viju* (st. 86 i 88, *Mk*) – *vidimb* (*KI*).

Za povijest naše crkvene drame svakako je već i ta činjenica od važnosti da je pored teksta i redakcije Muke u *Mk* bilo i drugih sličnih tekstova i redakcija, od kojih je ona u *R* bila bliža, a ona u *Tk*

dalja od redakcije *Mk*. U pogledu vremena, najstariji je rukopis *Tk* (pisan svakako prije g. 1529, godine smrti Bernardina Frankopana), naš fragmenat *R* vjerojatno je pisan negdje u drugoj četvrti XVI stoljeća, a *Mk* je iz god. 1556. U pogledu kraja u kojem su pisani ovi rukopisi, za *Tk* je utvrdio Fancev (Grada XIV, 243) da je to moglo biti na posjedima kneza Bernardina, a to od Modruša do Vinodola; najvjerojatnije u taj kraj može voditi i *Mk* (po kajkavskoj blizini i po nalazištu u XVII st.), a naš *R* je u društvu s ostalim papirima iz navedenih korica zatečen u gradu Rijeci.

Posve je drugo pitanje samog postanja, tj. prvotne kompilacije ove drame, koja je bez sumnje starija od naših rukopisa, vjerojatno seže u XV stoljeće. Isto tako još je otvoreno pitanje lokaliziranja te prve kompilacije. Svakako rukopisi pokazuju jak ikavski izgovor koji se zatim prilagodio ekavštini.

Budući da nas ovdje zanima sudbina fragmenta *R*, kojemu je negda (vjerojatno u XVII st.) nalazište bilo grad Rijeka, moramo odgovoriti na pitanje da li je u načelu moguće da se u ovom našem gradu mogla pisati dramatičnija Muke glagoljskim pismom. Odmah odgovaram da je ne samo moguće da se pisala, nego i da se prikazivala. S obzirom na samo pisanje glagoljicom u gradu Rijeci, nije doista više potrebno dokazivati kako je to pismo zajedno sa slavenskim bogoslužjem bilo učvršćeno u ovom gradu u XVI stoljeću. O tom sam dosta dokaza dao u već citiranoj raspravi u »Zborniku Rijeka«, a dajem i dalje u ovoj radnji. Uvjeren sam da je i naš fragmenat Muke pisan u Rijeci, a to mišljenje osnivam ne samo na tom što se našao s drugim riječkim glagoljskim dokumentima, nego i na činjenici da je njegovo pismo vrlo nalik i na pismo dokumenata koji se ovdje publiciraju pod glavom III i IV kao i na pismo Kaptolskog protokola riječkog iz g. 1545–1555. Istina je da u našem fragmentu nema traga cakavizmima kao što ima u prilogima III i IV, ali ta se stvar vrlo dobro objašnjava činjenicom, da su ono dokumenti iz praktičnog riječkog života, a fragmenat Muke je književni tekst prepisan iz gotovog predloška.

Evo i o prikazivanju. Kad se našao fragmenat koji sadržava Marijinu ulogu iz Muke, onda je izvan sumnje da su postojale i druge uloge, koje su se ispisivale iz nekog potpunog rukopisa drame i učile u svrhu prikazivanja. Muka se dakle sigurno i prikazivala. I na poznatom rukopisu Muke iz 1556. ima sigurnih dokaza da se ona priređivala za prikazivanje. O tom naročito govore latinske marginalne bilješke, čak se iz jednog malog priloga pisanog s muzičkim neumama na početku rukopisa može zaključiti da se barem jedan dio Muke i pjevao. Gdje se Muka iz 1556. prikazivala, izravno se ne zna, ali svakako bilo je to u nekom gradu gdje su latinica i latinski jezik bili dobro poznati. Taj se rukopis u XVII st. nalazio u Vinodolu, ali nakon onoga što danas znamo o glagolizmu u Rijeci, ne smijemo ni Rijeku isključiti iz kombinacije o mjestu gdje je ovaj rukopis mogao biti pisan i prikazivan. Končno sada treba voditi računa i o činjenici da je

Gverin Tihčić Tranquillus, koji je stvarno pisao glagoljicom i bio kancelar riječke općine g. 1544–1546, već negdje prije g. 1539. sastavio dramsku predstavu Muke Isusove u 3020 stihova (isp. »Zbornik Rijeka« str. 419).

Ali imamo i jednu vrlo konkretnu i dragocjenu potvrdu da se u Rijeci doista prikazivala Muka Isusova, iako potječe iz g. 1658, kad se taj običaj zabranjuje. Te je godine generalni vikar pulskog biskupa (u čiju je jurisdikciju spadala i Rijeka) Francesco Bartiroma u prilici službene vizitacije u Rijeci ovako odredio: »Onninamente resti prohibito li giorni della Settimana santa far alcuna rappresentazione della Passione di Nostro Signore, non essendo la Chiesa loco proportionato, nè quel tempo deve spendersi in simili attioni, che non edificano, ma spesso muovono à riso, e producono altri effetti, molto ben noti à chi considera con buon zelo il tutto.« Citat donosi M. Benedicta Cristofoli u knjižici »Pagine di storia Fiumana e benedittina«, Rijeka 1930, str. 8. Vizitator dakle bezuvjetno zabranjuje da se u danima Velikog tjedna čine predstave Muke gospodina našega, jer da crkva nije za to pogodno mjesto, niti se to vrijeme smije trošiti na takve čine koji ne potiču na pobožnost, nego često pobuđuju na smijeh i dovode do posljedica koje su vrlo dobro poznate onome tko na sve gleda s vjerskom gorljivošću.

Ako bi netko postavio sumnju o jeziku na kojem su se u riječkoj crkvi vršile predstave Muke do 1658, treba odmah reći da isti vizitator istom zgodom, tj. pri vizitaciji riječke crkve, određuje da klerici, ako hoće da budu ređeni, moraju znati makar malo latinski (»almeno un po' di latino«) i da se na sve pomične i velike blagdane kao i jedne nedjelje na mjesec pjevaju mise na latinskom jeziku, a ostale na slavenskom jeziku (»et il rimanente in Slavo idioma«, isp. Cristofoli str. 7). Stvar postaje jasna kad se sjetimo da je ovakvim i sličnim mjerama počeo da se baš u XVII stoljeću uvlači u riječku crkvu i latinski jezik pored slavenskog koji je dotada gotovo sam ondje vladao (isp. »Zbornik Rijeka«, 393–434).

Nema dakle sumnje da je prikazivanje Muke, o kojem je govorio Bartiroma, bilo na hrvatskom jeziku. Kako se iz konteksta vidi, običaj tog prikazivanja bio je otprije uvriježen, i to u samoj crkvi (vjerojatno u župnoj i zbrojnoj crkvi sv. Marije). Bartiroma je u neku ruku imao i pravo. Publika je g. 1658. bila bez sumnje kritičnija prema tom starom i zastarjelom crkvenom teatru, tako da je naivna priredba s lošom inscenacijom i primitivnim glumcima doista mogla u crkvi izazivati smijeh. Takva je uostalom bila sudbina crkvene drame i drugdje u svijetu, potisnula ju je renesansna drama.

Na kraju još bi se iz Bartiromine zabrane mogla izvući jedna konstatacija. U njenom tekstu se govori tako kao da se do g. 1658. Muka prikazivala kroz više dana u Velikom tjednu, jer se kaže u pluralu: »li giorni della Settimana santa«. To bi moglo značiti da se Muka prikazivala više dana u nastavcima, kao što je i Muka u rukopisu iz 1556. bila predviđena za prikazivanje u tri dana Velikog tjedna: u

Cvjetnu nedjelju, u četvrtak i u petak. Na početku drame se naimo izričito kaže: »Počina čin' od muke spasitela našega naiparvo na cvitnicu ...« Početak prikazivanja za četvrtak izgubio se u nestalom listu, ali je konac toga dana označen na f. 50^r rubrikom: »Finis quinte ferie.« Odmah zatim naslovljuje se treći dan: »Početje čina na veliki petak.« Kako je fragmenat *R* pripadao redakciji Muke od g. 1556, vjerojatno je on jedini ostatak baš takvog prikazivanja u gradu Rijeci, kojemu je zadao konačni udarac vizitator Bartiroma svojom zabranom g. 1658.

III. BLAGAJNIČKI REGISTAR RIJEČKE OPĆINE PISAN GLAGOLJICOM

Iz navedenih korica izvađeno je i nekoliko odlomaka papira kojima se iz sadržaja moglo razabrati da predstavljaju ostatke registra izdataka i primitaka riječke općine pisana glagoljicom. Kako je to dosad jedini nalaz ove vrste iz grada Rijeke, trebalo mu je posvetiti punu pažnju.

Kontinuiranog i uporabivog teksta našlo se samo na dva veća komada papira koji su – sastavljeni zajedno – dali jedan duguljasti dvo-list ili folij presavit vertikalno. Veličina folija je 28,5×20 cm. Papir mu je dosta oštećen, rupičav, i čitljivost umanjena trošnošću. Osim tog lista (koji ćemo zvati A) našlo se još sedam malih ostrižaka na kojima se mogao razabrati sličan blagajnički tekst (zvat ćemo ih B, C, D, E, F, G, H), ali se na žalost iz njih nije moglo dobiti nikakvog kontinuiranog teksta, jer su vertikalno i usko ostriženi. Tek se iz vanjskih obilježja, kao što je rukopis, crte koje dijele pojedine stavke i ponavljanja riječi »iošće«, moglo zaključiti da ovi odlomci pripadaju istom registru. Pokušaj da se iz ovih ostrižaka sastavi neka cjelina nije uspio. Evo kolika je najveća visina i širina ovih fragmenata: B – 21×2 cm; C – 14×1,5 cm; D – 21×2,3 cm; E – 10×1,5 cm; F – 10×1,5 cm; G – 21×5,7 cm; H – 10×3,8 cm.

Tekst naših fragmenata bit će niže publiciran, ali kako on nije direktno ni datiran ni lokaliziran, upozorit ću najprije na one momente i faktore koji će pridonijeti nesumnjivom lokaliziranju ovih ostataka jednog hrvatskoglagoljskog registra u grad Rijeku te koji će odrediti što uži vremenski okvir njihova postanja, tj. treći-četvrti decenij XVI stoljeća. Prije ostalog evo nešto o pismu i jeziku, a onda o realnim podacima.

Svi su odlomci ovog priloga pisani glagoljskim kursivnim pismom koje vjerojatno potječe sve od jedne ruke. Karakteristike su ovog kursiva: ispisanost, četverolinijska razmahanost s vrlo suženim sred-njolinijским prostorom – u njem su samo slova *e, i, m, š, t, v* –, velika sloboda i individualnost u duktusima te općenito nekaligrafičnost koja proizlazi iz brzine pisanja. U potanju morfološku analizu ovakvog kursiva nije potrebno ulaziti. Dovoljno je konstatirati da je ova-

kvo pismo karakteristično za pisare civilnih tektova XVI stoljeća. Čak se može reći da je ovakvo pismo najznačajnije baš za tzv. liburnijski kut oko Rijeke. Pritom mislim npr. na općinske zapisnike veprinačke općine,¹ na Kaptolski protokol riječke crkve,² na prijepis Vinodolskog zakona u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu itd. Konkretnije, ovo je pismo vrlo nalik na kursiv odlomka iz Muke Isusove u našem prilogu II, premda iz sitnih razlika (npr. u duktusu slova *s*) ne bih rekao da potječu od iste ruke. Ali iz iste škole svakako.

Jezik ovog spomenika je hrvatskočakavski. U više karakterističnih crta slaže se s riječkim dijalektom novijeg vremena, kako ga poznamo iz rasprave Rudolfa Strohalo: Osebine današnjeg riječkog narječja, Rad 124 (Zagreb 1895), ili iz rasprave Milivoja Mezorane: Kratak pregled riječkih narječja, Zbornik Rijeka, 435–439. Jedna od osnovnih crta riječkog govora je cakavizam. Takav izgovor nije u našem spomeniku dosljedno proveden, tako da je i zamjenica *ča* nekoliko puta potvrđena (isp. retke 24, 38, 64), ali cakavski izgovor je zasvjedočen u nekih 20 primjera zamjene *z-ž, c-č* i *s-š*: *žvon* 2, *ža* 26 (pored *za* 1, 3, 6, 33); *plaču* 6, *kalčiliru* 8, *miseča* 13, *križeviče* 49, *Ivča* 63, 72, 85, 94 (pored *Ivca* 69, 88, 91), *Ivača* 81 (pored *Ivaca* 66), *Milčiča* 72, 80, 85, 87, 92, 94 (pored *Milčiča* 75); *su še shabila* 4–5, *učičnišmo* 26, *idose* 45. Ovi primjeri idu među najstarije potvrde cakavizma u našim primorskim gradovima. – Druga je crta pretežno ekavski refleks »jata« i u osnovi i u nastavcima, što potvrđuju primjeri: *železa* 4, *neki* 11, 21, 26, *les* 21, *vedro* 27, *dve* 33, *dvema* 30; *po ukaze* 21, *na večere* 49, *na lože* 2, *na harte* (a u neku ovamo ide i ime: iz *Brebera* 20). Jedini je primjer ikavskog refleksa u riječi *miseča* 13, premda se u glagoljskom Protokolu riječkog kaptola iz g. 1545–1555. redovito piše *meseča*. – Od imenskih oblika jako je potvrđen stari akuz. pl. m. r. na *-i*: *neki turni* 11, 38, *neki listi* 31, *na dni* 78. Među imenicama ž. r. opaža se gen. sg. *harti* 8, ali *križeviče* 49; primjere lok. sg. na *-e* već smo spomenuli. Imenica *i*-deklinacije ima kose padaže jednake kao i *a*-deklinacija: *za dve plave* 33–34. Od glagolskih oblika upada u oči obilna upotreba aorista i imperfekta: *dah* 1, 3, 6 i dr., *kupih* 8, 38, 42, *spendah* 11, *prieh* 62, 66, 69, 71, *prinese* 21, *pometase* 7, *načinasmu* 38, *poslasmu* 50, 54, *nesihu* 24, *prinesoše* 30, *idose* 45. Potvrda za perfekt ima malo: *e hodil* 14, 17, 18, *sam načinal* 58. – Još je zanimljivo spomenuti starije tretiranje imenica uz broj četiri: *Tu e libre* 4 28, *prieh dukati* 4 82, 92. Uz brojeve pet i dalje imenica je propisno u gen. pl. (*dukat* 5 95, *libar* 10 36 i dr.),

¹ Ti su zapisnici djelomice sačuvani u Arhivu JAZU sign. II c 77 i II d 132 a. Isp. Milčetić, Hrv. glag. bibliografija, Starine XXXIII, 449–452.

² Mislim na glagoljski registar o službama (misama) riječkog kaptola iz g. 1545–1555. koji se čuva u Drž. arhivu u Zagrebu (Neoquisita). Izdao ga je R. Strohal: Bilješke kaptola riječkoga iz 16. vijeka, Starine XXXIV, 379–409. Strohalovo je izdanje loše. Ja ću češće dalje citirati ovaj spomenik, ali po originalu. Isp. o njemu prikaz i sliku teksta u mojoj raspravi »Glagoljica u Rijeci«, Zbornik Rijeka str. 433–434.

samo se izdvaja primjer: *dah ... soldi 6 2*, i to vjerojatno zato što se termin *soldi* pod utjecajem talijanskog opire dekliniranju, a s druge strane u riječkom je govoru kao i u susjednim govorima i danas dosta čest gen. pl. imenica muškog roda na *-i*.

Iz sadržaja naših fragmenata razabira se da oni pripadaju kancelariji jedne gradske općine koja je bila mnogostruko angažirana potrebama svoga vremena. Oni predstavljaju konceptnu knjigu u kojoj su se na jednom listu pisali stavci izdataka, a na drugom listu stavci primitaka. Stavci su jedan od drugoga bili odijeljeni crtom, a na dnu svake strane izdataka izdaci su se sumirali. Na dva lista koji su potpuno sačuvani nalazimo 20 stavaka izdataka i 10 stavaka primitaka. Sitniji fragmenti, iako ne daju nikakva kontinuirana teksta, ipak dopuštaju zaključak da su oni ostaci najmanje četiriju listova sličnog blagajničkog registra. Fragment B predstavlja svakako vanjski rub lista na kojem su se pisali izdaci i na njem se razabira najmanje šest stavaka s jedne, a šest s druge strane. Fragm. C predstavlja također vanjski rub lista na kojem su se pisali primici (za što govori naročito ponavljanje prijedloga *od*). Taj ostrižak zauzima polovicu visine lista i na njem se možda mogu razabrati po četiri stavka sa svake strane. Fragm. D predstavlja također vanjski rub jednog lista na kojem su bili pisani primici; na jednoj strani prepoznaje se pet do šest stavaka na kojima se pet puta može pročitati riječ *prieħ*, a isto toliko moglo ih je biti s druge strane. Fragmenti E i F su tako kratki, da su tek oba zajedno mogla zahvatiti visinu lista, ali od njih nemamo ništa drugo do crta triju ili četiriju stavaka. Kako su istriženi iz sredine lista, jamačno su sastavni dio jednoga od ostriženih listova (fragmenata). Fragm. G ostrižen je tako da je zahvatio sredinu, tj. pregib dvo-lista. Čini se da su s lijeve strane pregiba ostaci blagajničkih stavaka odijeljenih crtama. S desne strane pregiba u gornjem je predjelu nešto teksta koji kanda ne nalikuje na blagajničke stavke, a možda se radi i o jednom opširnijem stavku izdatka. Donji dio ovog fragmenta je ostao neispisan kao i najveći dio naleđa. Fragm. H ne da se zbog svoje neznatnosti nimalo identificirati, ali i u njem se spominju librice i konj, po čemu se može suditi da spadaju u ovaj registar. Iz svega se na kraju može zaključiti da ovi fragmenti zajedno s ona dva potpuna lista predstavljaju najmanje 6 listova negdašnjeg registra primitaka i izdataka.

U tekstu naših fragmenata se direktno ne spominje grad Rijeka, ali da se radi o riječkom registru, to izlazi sigurno iz čitave konstelacije, iz stvarnih geografskih i onomastičkih podataka što ih daje sam tekst. Njegov geografski smještaj razabira se iz imena susjednih gradova s kojima je imao nekih veza. Prvi mu je susjed vjerojatno bio Trsat, jer je grad potrošio za dva duplera kad se onamo išlo s *pročesionom* (r. 45). Kontakt je podržavao i slao na svoj trošak ljude u raznim misijama u mjesta: Hreljin (r. 14), Grobnik (r. 17 i 51), Kastav (r. 19. i 54), Breber (tj. Bribir u Vinodolu, r. 20), Senj (r. 35) i možda Krk (r. 35). Grad je stajao na moru, imao je brodove i

brodogradilište, jer šalje *plave* (lade) u Senj i Krk (r. 34–35), pozna *mader* (r. 57, tal. *madiere*, debela daska za gradnju brodova) i *kalafata* (tal. *calafato*, brodograditelj). Ktomu grad je bio trgovačko središte, gdje je općina morala voditi brigu o javnim mjerama i trošiti za njihovu izradbu i popravak: u jednom stavku iskazuje se trošak za *star* (r. 3) na kojem su se bila *shabila* (pokvarila) željeza; u drugom stavku troši se za neki kamen iz kojeg se pravi javna mjera *vedro* (r. 27). Obilježja su primorskog grada i *loža* (r. 2) i *placa* (r. 6), gdje buja gradski život, ali ovaj grad ima i *turne* (r. 12, 38) tj. kule. – Grad se može prepoznati i po općinskoj organizaciji, jer je ona djelomice vidljiva iz teksta ovog registra. Tako se u prvom redu vidi da su na čelu općinske uprave *suci* (r. 22. i 35) po čijem se *ukazu* vrše izdaci. Grad ima svoga kancelara – ovdje se veli *kalčilira* (r. 9) – kojemu rukovalac blagajne kupuje papir. Taj rukovalac ne otkriva u ovom fragmentu svoje funkcije, a da je on i pisar ovog registra, odaje time što ti svakoj stavci izdatka veli *dah*, a u stavci primitka veli *prieħ*. On izdaje novac za sve vanredne općinske izdatke, a za redovite izdatke, kao što je plaća općinskim službenicima, ovdje nema potvrde. On prima i zapisuje i općinske dohotke, a u našem fragmentu zapisani dohoci potječu samo od daće (*dacie* r. 63. i 65). Ovdje ima na strani primitaka samo 10 stavaka i rukovalac samo u prvom od njih izričito kaže da je primio *od Krstana i od Ivča Merherića dukata 2 v ime dacie* (r. 65). U ostalim stavcima ponavljaju se, pored svote, samo imena onih od kojih je novac primljen, a to su uvijek ista dvojica: Krstan ili Krstofor Milčić i Ivac Merherić. Pisar je bez sumnje izostavio da i dalje ponavlja na ime čega je svotu primio, jer je ona uvijek bila od daće i jer je uvijek primao od istih ljudi, kojima je bez sumnje bila dužnost da u određenim rokovima predaju novac od daća. Nema dakle sumnje da su ova dvojica, tj. Milčić i Merherić, bili zakupnici gradskih daća koji su za njih zajednički odgovarali i zajedno predavali ubrane svote. Riječka je općina svake godine o Martinju davala gradske daće putem dražbe u zakup. Ona ih dakle nije izravno utjerivala, ali je odgovornost za utjerivanje daća kao i ostalih novčanih taksa ležala na gradskom satniku, koji je ujedno bio redarstveni i sudski izvršni organ. On je u smislu Statuta imao i dužnost isplaćivanja odobrenih svota od strane sudaca do iznosa od dva dukata ili od strane vijeća za veće svote. Prema tomu izlazi da je ovaj naš blagajnički registar upravo primjer one evidencije izdataka i primitaka koju je vodio gradski satnik, naravno u dogovoru s gradskim blagajnicima (kamerarima).³

³ Općinska organizacija grada Rijeke i njeno funkcioniranje ogleda se u iscrpnom Statutu grada. Statut je bio redigiran g. 1527. djelomično po starim statutarnim odredbama, a djelomično s novim propisima, a g. 1530. propisao ga je i formalno kralj Ferdinand. Izdanja statuta: 1. S. *Gigante*, Statuti concessi al comune di Fiume da Ferdinando I nel MDXXX. Monumenti di storia Fiumana, I, Fiume 1910. (latinski tekst s talijanskim prijevodom); 2. Z. *Herkov*, Statut grada Rijeke iz godine 1530, Zagreb 1948. (uz uvodnu studiju latinski tekst i hrvatski prijevod). – Statutarne odredbe iscrpnije su prikazali i analizirali historičari grada Rijeke (koji će se i u

Svota ubrana od daća čini nam se da nije bila malena. Ne možemo je dovoljno ocijeniti zbog toga što ne znamo u kojem je vremenskom razdoblju ubrana. U devet stavaka (jer u desetom nije čitljiva svota) primljena su ukupno 34 dukata. Pisar je samo dva puta upisao datum primitka: 24 marča primljena je svota od 4 dukata (r. 78–82), a već prvog aprila prima se druga svota, ali baš je to mjesto ledirano (r. 83–86). Po riječkom statutu (II, 16) dužni su bili zakupnici polagati novac od daća satniku i kamerarima u tromjesečnim obrocima.

Najpouzdaniji svjedoci za riječko podrijetlo naših računskih fragmenata jesu antroponimi, a oni će poslužiti i za njihovo poblize datiranje. Srećom nam je moguće identificirati neka imena koja se u registru spominju. Na prvom mjestu su to imena daćara (dacijsara) Krstana (Krstofora) Milčića i Ivca Merherića (isp. r. 63, 67, 70, 71, 75, 79, 85, 90 i 93). Oni nose dobro poznata porodična imena koja se u riječkim izvorima XV i XVI stoljeća često susreću, naročito u kancelarijskim knjigama.⁴ Za Krstofora Milčića veli Kobler (II, 171) da je bio član gradskog vijeća u razdoblju od g. 1525–1546, a g. 1545. da je bio sudac. S. Gigante spominje ga kao suca g. 1544–1545. (Bulletin IV, 140 i 182). U glagoljskom Kaptolskom protokolu riječke crkve f. 3. za g. 1545. stoji: *Vze voska librice 2 sudac Krštofor Milčić* (i dalje precrtano:) *kada hčer ženi*. U našem prilogu što ga dalje prikazujem pod br. IV navedeno je također ime: *Sudac Krštofor Milčić*, samo taj dokumenat nije izravno datiran. No u našem prilogu V, koji je datiran g. 1529, imamo također ime *Cristoforo Milcich* (V, 440). – Ivac Merherić spominje se također u našem prilogu IV, 17 (neodređene godine), ali i u prilogu V, 200 i 442 iz g. 1529. kao *Zuane Merherich*. Kobler (II, 171) ima i njegovo ime u popisu riječkih vjećnika za razdoblje od g. 1525–1546, a u g. 1548. meće ga u listu sudaca (II, 148). Oba su dakle naša zakupnika gradskih daća

drugim vezama češće citirati u ovoj radnji), a to su: *Giovanni Kobler*, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, Fiume 1896. (sv. I–III); *Alfred* (Aladar) *Fest*, Fiume nel secolo XV. *Bulletino della Deputazione Fiumana di storia patria*, III, Fiume 1913; *Silvino Gigante*, Fiume nel secolo XVI. *Bulletino della Deputazione* itd. IV, Fiume 1918; S. *Gigante*, *Storia del comune di Fiume*, Firenze 1928.

⁴ Najstarija riječka kancelarska knjiga je ona što ju je vodio kancelar Antonio de Reno god. 1436–1461. Ona je najbogatija riznica za povijest Rijeke u XV stoljeću. Stoga je već dobrim dijelom izdana štampom. Počeo ju je izdavati S. *Gigante*: *Monumenti di storia Fiumana*, II. *Libri del Cancelliere*. Volume primo. Cancelliere Antonio di Francesco de Reno. Parte prima MCCCCXXXVII–MCCCCXLIV, Fiume 1912. Isti je nastavio u časopisu »Fiume, rivista semestrale della Società di studi Fiumani in Fiume«, Fiume 1931, str. 5–153. Nedavno je nastavio s publiciranjem de Renove knjige (ispravivši ujedno velik broj pogrešaka Giganteova izdanja) *Mirko Zjačić*: *Knjiga riječkog kancelara i notara Antuna de Reno de Matina (1436–1461)*. Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci, sv. III (Rijeka 1955–1956), str. 5–340, i IV (Rijeka 1957) str. 89–224. – Pored de Renove knjige sačuvane su u Drž. arhivu u Rijeci kancelarske knjige: Dominika Ravize za g. 1524–1536., Gverina Tranquilla-Tihića za g. 1544–1546. i drugih kasnijih. Za riječku povijest XVI st. iscrpli su podatke ovih knjiga neki historičari, i to: *Kobler* u knjizi *Memorie* sv. I–III; S. *Gigante* u citiranoj raspravi u *Bulletinu* IV; V. *Sablich*, II distretto Fiumano nel secolo XVI, *Bulletino della Deputazione Fiumana di storia patria*, V, Fiume 1921.

bila iz patricijskih porodica. S obzirom na to da ih pisar ne zove titulom suca, a riječki su suci nosili tu titulu i nakon aktivne godine sudačke funkcije, može se sigurno reći da je ovaj naš fragmenat pisan prije nego su oni bili prvi put u sudačkoj funkciji. Samo mi na žalost ne znamo jesu li bili i kada su bili prvi put izabrani za suce, jer je Koblerova lista sudaca nepotpuna.

Od ličnih imena spominju se u ovom fragmentu još neka. U stavku r. 37–41. navodi blagajnik da je izdao 15 libara za vapno što ga je kupio *od Obadića i od Žlebčara i od Franciska v. . dalov*. Na žalost u stavku nisu navedena potpuna imena, a jedno je mjesto i defektno. Ali vrlo je vjerojatno da je Obadić identičan s Mavrom Obadićem koji se spominje u našem prilogu br. V iz 1529. u r. 477. i koji g. 1531. prodaje neko zemljište (*Bulletino* V, 25). Isto tako bit će identičan s onim Mavrom Obadom za koga veli Kaptolski protokol f. 13. za g. 1546: *Dan 20 novembra. Umre Mavar Obad na turne – vjerojatno od nesreće kao zidar pri popravku kule (turna). Zidar je jamačno bio i Žlebčar koji će odgovarati majstoru magistro Zuane Xlepzar koji se spominje u jednoj aferi g. 1544. (Bulletin IV, 98 i V, 11). U glagoljskom Kaptolskom protokolu f. 25. pod god. 1547. veli se: umre Zane Žlebčar. Paval Kalafat (r. 57) spominje se i u prilogu V 489 god. 1529. O Francisku kao i o Petriću (r. 51) i Grželu (r. 53), koji su bili poslani u Grobnik odnosno u Kastav po općinskom poslu i za to dobili po 8 solda, ne bih mogao ništa reći, ali jedan od njih je bez sumnje bio općinski glasnik.*

Već smo dosadašnjim podacima ušli u hronološki okvir u kojem je mogao biti pisan naš fragmenat blagajničkog registra, tj. između g. 1525. i 1544. Ni iz drugih stavaka ne ćemo moći uže stegnuti taj okvir, ali će se u njima odraziti tadašnja stvarnost: to je stalan strah od turskih prodora u jugozapadnu Hrvatsku. Od 19 stvarnih zapisa izdataka možda ih se čak 11 tiče izravno ili neizravno turske opasnosti. U jednom se izričito kaže da je izdano 40 solda dvojici koji su donijeli *l[i]sti z[a] glas od Turak* (r. 30–32). Baš taj izraz »glas od Turak« određeni je i poznati termin koji ide Hrvatskom mnogim decenijama označujući pismene ili usmene dojave o kretanju Turaka, da bi se kapetani gradova i svi stanovnici mogli na vrijeme pripremiti za obranu ili skloniti se na sigurno mjesto. Primanja i odašiljanja takvih glasova po glasnicima tiču se bez sumnje ovi zapisi: u r. 13–15. (*jednomu ki e Hrelin hodil*), u r. 16–17. (*Grobnik hodil*), u r. 18–19. (*hodil po... i Kastav*), u r. 33–36. (*za dve plave jedna ka Kr[lk?] ... a jedna v Sen*), u r. 48–52. (*pride glas jedan na večere Križeviče ter poslamo jednoga Vinodol na Grobnik Petrića*) i u r. 53–55. (*Gržela le ta krat – tj. na Križevicu – poslamo Kastav*). Još se bez sumnje tiču gradske obrane, tj. učvršćivanja grada, ovi stavci: u r. 11–12. (*spendah za neki turni*), u r. 20–22. (*jednomu iz Brebera ki neki les prinese*), u r. 37–41. (*za japno ča načinasmo turni*), u r. 42. (*kupih trenic*), a možda i u r. 56–59. (*za jedan kus madera ... ča sam most načinal*). Konačno možda je odjek turske opasnosti i onaj

stavak o procesiji na Trsat (r. 44–47), ako se ona shvati kao zavjetna procesija grada Rijeke u svetište na Trsatu.

Psihoza straha od Turaka bila je u toku čitavog XVI stoljeća permanentna pojava u jugozapadnoj Hrvatskoj, pa i na Rijeci. Rijeka nije doduše nikad bila direktno napadnuta od Turaka, jer je njihov put vodio iz Vinodola preko Grobnika na Klanu i dalje na zapad, dakle iznad Rijeke. Ali je ona ipak bila ugrožena, a bila je u neku ruku i pozadinska baza za obranu krajine i važna karika u obavještajnom sistemu između južnih isturenih gradova Hrvatske od Senja do Klisa i zemaljskog kapetana u Ljubljani. Rijeka se bila tek nešto oporavila od posljedica ratovanja između Venecije i cara Maksimilijana (1508–1523), a njena trgovina, koja je mnogo stradala zbog mletačke blokade, dobivala je sada nove udarce s kopna: putovi koji su vodili u Rijeku postali su ugroženi od turskih prepada i trgovina skreće na Trst. Turska stvarnost bila je u Rijeci prisutna i po ličnostima koje su bile angažirane u borbi. To je npr. znameniti Nikola Jurišić koji je bio riječki kapetan od g. 1528. pa negdje do 1532. U to je vrijeme on bio poslanik kralja Ferdinanda u Carigradu g. 1530. za sklapanje mira, g. 1532. je stekao slavu obranom Kisega od Turaka, a g. 1537. postao je namjesto Katzianera zemaljski kapetan Kranjske i vrhovni kapetan kraljevske vojske na krajini. Njegov vicekapetan u Rijeci bio je Ivan Rečan (Ričan) od g. 1528. pa negdje do 1532. ili 1533, a on je među ostalim zajedno sa senjskim kapetanom Erazmom Sauerom sa 114 ljudi iz Senja i Rijeke sudjelovao u osvajanju turske utvrde u Solinu u rujnu 1532. pod zapovjedništvom kliškog junaka Petra Kružića.⁵ Poslije toga tj. 1534–1540. riječki je kapetan bio Jeronim Zadranić, također vrlo istaknut čovjek u suvremenom zbivanju; za njim g. 1542–1546. Gašpar Ričan, borac protiv Turaka i g. 1543. kraljev poslanik za sklapanje mira s Turcima.⁶ Sam Petar Kružić, koji je mnogo boravio u svojem nedalekom gradu Lupoglavu u Istri, a neko vrijeme bio i kapetan senjski, češće je bio u Rijeci, koju je smatrao svojom bazom za snabdijevanje Klisa i obavještavao ju je o kretanju Turaka. Već 2. oktobra 1528. obavještava vicekapetana Rečana o dolasku turske vojske pod Otočac i traži da se vijest preda dalje. Kružić piše iz Rijeke Ivanu Katzianeru 11. juna 1530. i opet 14. maja 1531. razočaran što ondje nije našao obećano oružje i hranu za Klis.⁷

U doba Jurišićeva kapetanovanja pada i boravak u Rijeci bjegunca pred Turcima Šimuna Kožičića, biskupa modruškoga, koji je u Rijeci

⁵ O Ivanu Rečanu bit će govora dalje u prilogu IV.

⁶ G. Kobler II 133 daje nepotpune podatke o riječkim kapetanima. Praznine se djelomice mogu popuniti različitim izvorima, osobito iz zbirke Monumenta Habsburgica I–II. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium (MSHSM) XXXV i XXXVIII.

⁷ Isp. Marko Perojević, Petar Kružić, Zagreb 1931. Pojedini su dokumenti u MSHSM, posebno u XXXV 118, XXXVIII 33 i dr.

osnovao glagoljsku štampariju i u njoj štampao četiri knjige g. 1530. i 1531.⁸ On je 18. oktobra 1530. pisao Katzianeru da se ne usuđuje biti u Vinodolu zbog Turaka, iz čijih da je ruku jedva u svoje vrijeme utekao.⁹

Ako i ne možemo naš fragmenat registra fiksirati u određenu godinu, ipak se čini da ne ćemo pogriješiti, ako ga stavimo u isto vrijeme u kojem je nastao prilog br. IV (tj. između g. 1528. i 1532) ili prilog V (tj. g. 1529). Ne smijemo naime mimoći činjenicu da su ovi papiri zajedno postali makulatura i da su vjerojatno bili sastavni dio jednog registra grada Rijeke. Upada u oči činjenica da se za Rijeku zgušćuju događaji g. 1530. Dne 17. augusta te godine šalje riječka općina svoje pouzdanike zapovjedniku Katzianeru.¹⁰ Dne 28. istog mjeseca javljaju se hitne vijesti o dolasku Turaka u Vinodol.¹¹ Tada dolazi od kralja obavijest da će u Rijeku doći neki broj španjolskih vojnika i neka im se pobrižu za hranu i smještaj. Riječani s time u vezi pišu, ljubljanskom vicedominu 31. augusta 1530. da oni oskudijevaju na žitu i mesu pa neka im se pošalje pšenice i mesa, a oni da će platiti.¹² Slijedeće godine, i to 9. augusta, Senjani pišu uzbuđeno Riječanima kako turska vojska kreće iz Obrovca kopnom i morem prema Senju te mole za pomoć.¹³ Godinu dana zatim, tj. 1532. slijedila je ekspedicija riječkog kapetana Rečana u pomoć Klisu.¹⁴

Naš fragment daje samo podatke za godišnje doba, tj. od mjeseca marta do maja. Konkretan dan imamo upisan dva puta na strani primitaka: jedan je *m(eseca) marča na dni 24* (r. 78–79), a drugi *prvi dan aprila* (r. 83–84). Na strani izdataka jedan je podatak o pometanju *place na pust* (r. 6); drugi o procesiji o Uskrsu (r. 44–47); treći onaj da je došao *glas jedan na večere Križeviče* (r. 49), a to je uoči dana Našašća križa 3. maja. O proljeću govore i podaci o kretanju vojske kao i o zidarskim radovima na kulama.

Dalje neka govori sam tekst transliteriran u latinicu po istom kriteriju kao i prilog II. Ali u stvari iznosim tekst samo velikog fragmenta A, dok izrezuckani tekst malih ostrižaka B, C, D, E, F, G i H nema razloga donositi, budući da ne daju suvislog sadržaja.

⁸ P. Kolendić, Zadranić Šimun Kožičić i njegova štamparija na Rijeci. Magazin sjeverne Dalmacije, II, Split 1935, 95–107.

⁹ »Hic nunc vitam vivo in Terra Fluminis, quia esse in Vinodolo non audeo propter Turchos, ex quorum manibus vix altas evasi.« MSHSM, XXXV 438.

¹⁰ MSHSM, XXXV 388.

¹¹ MSHSM, XXXV 398.

¹² MSHSM, XXXV 400.

¹³ MSHSM, XXXVIII 71.

¹⁴ MSHSM, XXXVIII 125–128.

T e k s t

f. 1

I ošće dah za konop za
žvon na lože solda .e. (= 6)

5 I ošće dah za star z[a]
ona železa ka su še bi[l]
a shabila ---- so .i. (= 10)

I ošće dah za plaču ki ju
pometaše na pust -- so .z. (= 8)

10 [l] ošće kupih harti ka
lčiliru kivinterna .b. (= 2)
ki muntaju ---- so .z. (= 8)

I ošće spendah za neki
turni libre .v. (= 3) i so .aī. (= 11)

15 Miseča aprila na .bi. (= 12) dah
jednomu ki e Hrelin ho[dil] .. p s
.at .. imeturu .....

I ošće dah .....

A jednomu ki e hodil pos...
eh na seh i Kastav so .ī. (= 10)

20 I ošće jednomu iz Brebera
ki neki les prinese po ukaze
sudac ---- so .g. (= 4)

25 I ošće sam b[a]stažom da
roval ča b ... nesihu
..... so .g. (= 4)

I ošće ža neki kamik ki učiš
mo za vedro ---- so .gī. (= 14)

Tu e libre .g. (= 4) i so žī (= 17)

f. 1'

I m e M a r i a

30 I ošće dah dvema ki pri
nesoše neki l[i]sti z[a] gla
s od Turak ---- so .k. (= 40)

35

I ošće spendah za dve pla
ve jedu ka kr..de a jed
na v Sen po ukazane su
dac --- libar .ī. (= 10)

40

I ošće spendah za j[a]p
no ča načinasmo turni ča ku
pih od Obadića i od
Žlebčara i od Franciska
v...dalov libar .dī. (= 15)

I ošće kupih trenic od
m.... a ī. (= 10) so .i. i .d. (= 25)

45

..... vazmeni spen
[dah kad]a idose s proče
[sionom] na T[er]sat za .b. (= 2)
duplera libre .b. (= 2)

50

Pak pride glas jed
an na večere Križeviče
ter poslasmu jednoga
Vinodol na Grobnik Petrića ter
mu dah so .z. (= 8)

55

I ošće Grželu (?) le ta ....
krat poslasmu Kas
tav ter mu dah so .z. (= 8)

60

I ošće dah za jedan
kus madera P<a>vlu kala
fatu so .v. (= 3) ča sam
most načinal

f. 2

65

I ošće prieh naiprvo od da
cie od Krstana i od Ivča Mer
herića dukata .b. (= 2) ča est
v ime dacie

70

I ošće prieh od Ivaca Mer
herića i od Krstana du
kata .b. (= 2)

I ošće prieh od Ivca [i od]
Krstana dukat .e. (= 6)

I ošće prieh od Krstana M[i]
lcića i od [I]vča [M]erhe
rića ..... v. (= 3)

75 I ošće prie .....
Milčića i ..... [Mer]he
rića duka[t] .....
.e. (= 6)

80 I ošće prieh .m. (= miseca) marča na
dni .i. i .g. (= 24) od Krtana
i od Krstofora Milc[i]ća
i od Ivača Merheri[ća]
dukati .g. (= 4)

85 I ošće prieh prvi dan
[a]prila od Krstofora
Milčića i od Ivča
Merherića dukat....

I ošće prieh od Krsta Milc[i]
ća i o[d] Ivca Merherića
dukata --- .b. (= 2)

f. 2^v

90 I ošće prieh od Krstofora
Milčića i od Ivca Mer
herića dukati .g. (= 4)

95 I ošće prieh od Krstofora
Milčića i od Ivč[a] Mer
herića dukat .d. (= 5)

r. 1-2. Odavle saznajemo da je na gradskoj loži bilo zvono, koje je zvonilo na sastanke vijeća. R. Gigante u raspravi »Le antiche campane di Fiume« (Fiume - Rivista semestrale della Società di studi Fiumani, Rijeka 1926) ne zna ništa o tom zvonu, a u djelu »Storia del comune di Fiume« (Firenze 1928, str. 33) veli da se vijeće sastajalo na glas zvona, i to vjerojatno sa crkve sv. Vida. Kako je poznato, loža je do početka XVI stoljeća bila na placi iza morskkih vrata, a od g. 1531. spominje se druga loža na obali izvan gradskih vrata (isp. Kobler II 41 i Fest, Fiume nel secolo XV, Bulletino III 53).

r. 3-5. Nije precizirano o kojem se »staru« radi. Riječki star je služio za trgovinu na malo, a ljubljanski i mletački za trgovinu na veliko. Po Kobleru (II, 103) tri riječka odgovarala su otprilike jednom ljubljanskom staru. Po statutu od g. 1530. općinski organi imali su dužnost da bdiju nad mjerama, a ovdje imamo potvrdu o tom da je postojao konkretan općinski »star« kao javna i obavezna mjera za žitarice, isto tako je u r. 26-27. potvrda da je općina potrošila za izradbu jednog kamenog suda (kamenice) koji je imao služiti za »vedro« kao javna općinska mjera za vino (lat. urna).

r. 6-7. Pometanje place i lože bila je po statutu (I, 12 i IV, 15) redovna dužnost općinskog glasnika i nosača svake subote, ali na »pusta« (= mesopust), kako se odavle vidi, nije bila njegova dužnost. Vjerojatno je to bilo zbog toga što je o mesopustu bilo na placi vrlo burno te je ona onečišćena, tako da je g. 1546. bilo građanima posebnim oglasom zabranjeno bacanje gnjilih naranča na krabulje (isp. Gigante u Bulletino IV, 130). Placa (platea publica) bila je svakako unutar gradskih zidina, nasuprot morskim vratima, gdje je bilo stjecište života stare Rijeke, jer je tu bila i općinska kuća i stara loža, tržnica itd.

r. 8-10. Izraz »harti« (= papira) kivanterna 2« je bez sumnje pogrešno mj. kvinterna (prema talij. quinterno.) Kvinteran je jedinica od 5 araka ili od 5 kvaterna papira. Riječ »muntaju« (= iznose) odgovara talij. ammontare.

r. 11-12. Izraz »spendah« odgovara talij. spendere = potrošiti. - O »turnima« govori se i ovdje kao i u r. 37-38, samo pisar nije precizirao o kojim se to gradskim kulama radi, jer ih je bilo više (isp. Kobler II 39 i Fest u Bulletino III 49).

r. 13-15. Zbog defektnosti nije moguće pročitati po što je netko išao u Hreljin. Ispred »imeturu« ostala su vjerojatno dva nejasna slova, i ovo je mjesto nerazumljivo.

Možda se ovdje krije tal. riječ cimatore ili cimatura. Isp. prilog V r. 145.

r. 19. I ovo je mjesto zbog defektnosti nejasno. Kao da je »seh« neko mjesto u blizini Rijeke.

r. 23. Jamačno treba malu lakunu dopuniti po smislu: »bastažom« (prema talij. hastagio = nosač).

r. 26. Riječ »učišmo« sadrži bez sumnje pisarsku omašku umjesto »učinišmo«. Isp. notu r. 3-5. o »vedru«.

r. 28. U ovom redu je suma izdataka čitave strane, iz čega slijedi da je u one dvije defektne stavke u r. 15. i 17. bila izdana 1 lira i 2 solda.

r. 29. Zaziv imena Marijina. Riječ »ime« pisana je latinicom.

r. 34. Riječ »jedu« bez sumnje je omaška umjesto »jednu«. Iza »kr« ima mjesta najviše za dva slova pa se to mjesto može dopuniti: »krk ide«. Nestašica prijedloga v ne smeta jer ga pisar izostavlja i drugdje, npr. u r. 54: »poslasmo Kastav«.

r. 41. U »v...dalov« nije sigurno slovo »d«.

r. 42. Riječ »trenica« je genitiv plurala od trenica = daska.

r. 43. »m...a« je bez sumnje jedno oštećeno ime.

r. 44. Ispred riječi »svazmenia« vjerojatno je izgubljena riječ »ponedeljak«.

r. 56-59. Paval kalafat (o kojem je riječ i u prilogu V 489 iz g. 1529) jedan je od često spominjanih brodograditelja u Rijeci. Brodogradilište je bilo na morskoj obali pred gradom kao i na obali Rječine (isp. Fest u Bulletino III 75). Nije jasno što ovdje pisar misli pod »mostom« koji je popravljao. Svi riječki historičari tvrde da mosta preko Rječine nije još bilo u XVI stoljeću. Prema tome ovdje će se raditi ili o nekom pristanišnom mostu (koji se vidi na pr. na staroj veduti grada iz g. 1579, reproducirana u Koblera II i u Bulletino III) ili o pomičnom mostu koji se spominje na gornjim vratima grada još g. 1437. (isp. Fest u Bulletino III 51) ili o nekom mostu preko gradskog opkopa (jarka).

r. 61. Suma izdatka na ovoj strani nije točna. Ako računamo liru po 20 solda, izlazila bi suma 31 lira i 4 solda. Ali ni brojka lira nije jasno napisana.

r. 73. Iza »[M]erherića« precrtana je riječ »ljudi«.

r. 76. Iza riječi »duka[t]« slijedi jedna nejasna riječ, a za njom je precrtano: »i dva dah kalcileri od to...«.

r. 79. Ispred slova-brojke .g. precrtano je slovo d, što je vjerojatno imao biti broj 5. Bez sumnje je nastala pogreška i s imenom »Krtana« mj. Krstana, koje ime je ionako ponovljeno u r. 80. u obliku »Krstofora«.

r. 88. I ovdje je pogrešno pisano ime »rmerherića«.

r. 90. Ovdje sam ispravio pisarsku pogrešku, tj. izostavio suvišno »k« u izrazu: »prieh k od Krstofora«.

IV. POPIS RIJEČKIH IMENA PISAN GLAGOLJICOM

Ovdje je riječ o dvolistu jednog registra (u stvari o jednom presavitom listu) form. 29×10,5 cm, koji je također izvučen iz navedenih korica. Prva i druga strana ispisane su posve, treća samo u gornjoj četvrti, a dalje je do kraja papir ostao neispisan. Kako je i razumljivo, sav je dvolist oštećen, papir se mjestimično raspao pa je prošupljen mnogim rupicama, a najveća je rupa posred lista, jer je u koricama bio horizontalno prelomljen. Zbog toga je čitljivost znatno umanjena.

Glagojsko pismo kojim je ispisan ovaj dvolist vrlo je bujan kancelarijski kursiv. Oblici slova su vrlo individualni i raznoliki, a po-tezi izvan srednjolinjskog prostora vrlo su veliki. Raznoliki oblici ne dopuštaju potanje opisivanje. Oni pokazuju identičnu pisarsku maniru kao što je ona u prilogu II i III i kao što je ona u glagojskom Protokolu riječkog kaptola, ali se u pojedinostima ipak nalaze takve razlike, da se ne bih usudio tvrditi da ih je pisao isti pisar. Rukopis je svakako karakterističan za XVI stoljeće i pokazuje vrlo ispisanu ruku.

Ovaj prilog sadržava neki popis imena koji ima karakter koncepta. Za to govori i karakter pisma pisana u brzini, nepotpuno napisana imena, precrtavanja nekih imena i stavljanje znakova križa uz neka imena. Prilog nažalost nije datiran, a datiranje otežava još i nepotpunost imena, jer nekima nedostaje krsno, nekima porodično ime, a nekima je zapisano samo zvanje (kancelar, satnik). No nema nikakve sumnje da su sve to riječka imena, i ja ću pokušati da se provjeravanjem tih imena prikućim točnijem vremenu i svrsi pisanja ovog dokumenta.

Tko su sve ovi ljudi, na broju ih 51?

Prvi je *Iva* – bez sumnje zabunom mjesto *Ivan* – *Rečan*. Za njim je devet imena sa sudačkim naslovom, 21. mjesto ima *kancelar*, 22. *satnik*. Slijedi 29 imena bez ikakve titule ili bilo kakve oznake. Čini se da su imena poredana po častima. Ispred devet sudaca bio bi dakle kapetan ili njegov zamjenik, a iza sudaca morali bi slijediti drugi članovi malog vijeća. Prije kancelara bilo bi dakle 19 imena (bez prvoga, *Rečana*) koji bi mogli biti članovi malog vijeća. Po Statutu od g. 1530. (I, 14) bio je broj vijećnika fiksiran na 25, ali u XV st. je taj broj stalno bio manji, oko 18.¹ Ostali ljudi u popisu dobro bi potpunjavali broj velikog vijeća, koji je u Statutu fiksiran na 50, ali se tomu protivi činjenica da u njem figurira i jedna ženska glava, a to je [*Rjanaharica* (r. 41)].

Evo što mogu reći o identitetu pojedinih imena.

Iva(n) Rečan (r. 1) bez sumnje je identičan s istoimenim vicekapetanom riječkim (koji se u izvorima piše *Retschan*, *Ritschan* ili *Rizan*). Bio je vicekapetan za vrijeme dok je kapetan bio *Nikola Jurišić*, koji je ionako bio mnogo odsutan iz Rijeke, dakle od 1528. do 1532.

¹ Isp. *A. Fest*, Fiume nel secolo XV, *Bulletino*, III 25–31.

ili 1533.² Tada je negdje prestala njegova služba u Rijeci i g. 1535. već je vicekapetan u Rijeci *Pietro Dente*.³ *Ivan Rečan* je g. 1536. vicekapetan senjski,⁴ a istom 1544–1545. on je ponovno vicekapetan u Rijeci,⁵ i to dok je ondje kapetan *Gašpar Rečan* (1542–1546). Ime *Ivana Rečana* se više puta u tim godinama spominje u izvorima, i to uvijek u vezi s obranom od Turaka, jer se na nj šalju izvještaji iz Senja, a on ih šalje dalje zemaljskom kapetanu u Ljubljanu. Već sam u prednjem prilogu spomenuo njegov podvig, kad je u septembru 1532. otplovio sa četom Riječana (zajedno sa senjskim kapetanom) u pomoć *Petru Kružiću* te su zajednički osvojili i razrušili opasnu tursku utvrdu u *Solinu*, koja je imala da posluži Turcima za osvajanje *Klisa*.

Od devet sudaca imenom i prezimenom se navode samo dvojica: *Sudac Luka Spicia[rić]* r. 8. i *Sudac Krstofor Mil[čić]* r. 9 – drugačije se naime ne mogu čitati ova okrnjena imena (u prvom slučaju ledirano mjesto, a u drugom namjerno skraćeno). *Luka Spicijarić* bio je po riječkim izvorima bogat trgovac i posjednik. Spominje ga naš prilog V 22 g. 1529. G. 1534. bio je sudac.⁶ Umro je kao starac g. 1545, jer u glagojskom Kaptolskom protokolu za g. 1546. stoji (f. 6): *Rekosmo vijilie i zjutra dan velu misu Luke Spicijariću v klostre na leto*. – O *Krstoforu Milčiću* bilo je govora sprijeda u prilogu III. Po *Kobleru*, on je bio vijećnik u razdoblju od 1525–1546, a sudac g. 1545. No jedan podatak zove ga sućem i g. 1544. Ne smijemo zaboraviti da suci zadržavaju svoju titulu i nakon svoje aktivne službe, a kako je *Koblerova* lista sudaca prilično manjkava, nije isključeno da su obadva naša suca bila aktivna već i prije *Koblerovih* godina. Eto *Kobler* ima u sudačkoj listi potpuno prazninu za godine 1525–1532, a to su baš godine u koje pada *Rečanov* vicekapitanat.

Od nepotpunih imena prvi su na popisu: *Sudac Brnardin* (r. 2) i *Sudac Dorić* (r. 3). Ako je popis sastavljen po redu hijerarhije, onda bismo morali zaključiti da su ova dva suca bila u aktivnoj funkciji. No tko je taj sudac *Brnardin*? U *Koblerovoj* listi (II 178) nema tog imena sve do g. 1575, kada to ime nosi sudac *Linić*, a ta godina ne dolazi više u našem slučaju u obzir. Ja bih prije rekao da je neki sudac nosio ime *Brnardin* u onim godinama kada *Kobler* ne pozna nijednog suca. Npr. *Bernardin Nicolich* (u prilogu V 339) bio je također iz patricijske obitelji. Drugi sudac, *sudac Dorić*, bit će identičan s *Jurjem Dorićem* koji je (po *Kobleru* II 148 i III 256) bio sudac već g. 1517–1518. To se ime, iako bez sudačke titule, spominje i u našem prilogu V 227 god. 1529. Sa sudačkom titulom spominje ga riječki notar *Raviza* god. 1527–1530.⁷ *Sudac Juraj Dorić* bio je g. 1530. za-

² *Kobler*, II 135. i III 178; MSHSM, XXXV 118, XXXVIII 71, 73; *Vjesnik Drž. archiva* u Rijeci, IV 418.

³ *Kobler*, III 136; MSHSM, XXXVIII 233.

⁴ MSHSM, XXXVIII 271, 283.

⁵ *Kobler*, II 135; *S. Gigante*, Fiume nel secolo XVI, *Bulletino*, IV 60.

⁶ *Kobler*, II 148; *S. Gigante*, Fiume nel secolo XVI, 139; *Sablich*, Il distretto Fiumano, *Bulletino* V 15.

⁷ Iz njegova notarskog registra poslao mi je ljubezno podatke dr. M. Zjačić.

jedno s Petrom Babićem poslan od strane riječke općine Ivanu Katzianeru u Ljubljani,⁸ dakle je bio ugledan građanin. Umro je negdje prije g. 1554, jer je u Kaptolskom protokolu tada upisano (f. 42): *Rekosmo velu misu sudcu Jurju Doriću na obhodni dan leta.*

Od ostalih sudaca na redu je *Dunadović* (r. 4). U prvoj polovici XVI stoljeća dvojica iz ove porodice nose sudačku titulu. Prvi je Antun, za koga veli Kobler (II 148) da je bio sudac g. 1517. (di Donato), a kao vijećnika (Donatovich) stavlja ga u razdoblje od g. 1525–1546. (II 171). I u našem prilogu V 467 spominje se g. 1529. Antonio Donadovich, a 1530. spominje se kao sudac i posjednik jednog vrta.⁹ Drugi je sudac ovog imena Matej. Kobler ga stavlja među vijećnike razdoblja 1525–1546. (Matteo Donatis), a kao suca meće ga u g. 1534.¹⁰ U našem prilogu V 426 on je Mathio Dunatovich.

Sudac Petar (r. 5) bi se mogao identificirati možda s nekim od onih vijećnika koji u Koblerovu popisu (II 171) nose ime Petar. To su Babić, Desić i Šimunić (Šimionić). Ali među sucima ovog razdoblja nitko ne nosi ime Petar. Prema tomu mogao je sudac Petar padati u ono doba kada je u Koblerovoj listi sudaca praznina, tj. u g. 1525–1532.

Sudac Jakomin (r. 6) mogao bi biti Andrej Giacomini koji je u Koblerovoj listi vijećnika u razdoblju od g. 1525–1546. Andrej je bio administrator Kastva g. 1526. (Kobler III 258). G. 1532. spominje se s titulom suca i otac je mladoženje Tome, a taj Toma bio je g. 1544. sudac.¹¹

Sudac Mikula [.]k . . (r. 7) s lediranim početkom porodičnog imena. Sigurno mu je samo drugo slovo *k*. Kobler pozna u ovom razdoblju samo jednog suca s imenom Nikola, a to je »Ruzevich« uz g. 1538, 1543. i 1546, no bolje odgovara svjedok koji se navodi u registru notara Ravize u Rijeci 16. VI 1529. kao *iudice Nicolao Jurcovich* (f. 94).

Sudac Žan Jakomo (r. 10) nije također poznat; možda je identičan sa *Ivan Jacomo del Panno* u prilogu V 437.

O ostalim imenima, bez sudačkog titula, znade se također poneki podatak. *Stepan Čohi[l]* (r. 14) spomenut je u našem prilogu V 402 i 493 iz g. 1529. kao *Stefano Čohil*, a u Kaptolskom protokolu f. 38^v pod g. 1554. stoji: *Meseca agusta na 28 umre devica Stepanu Čohilu.*

Juraj Merherić (r. 16) naveden je u našem prilogu V 140, 313 i 381 iz g. 1529, a u Kaptol. protokolu f. 8^v za g. 1546. već stoji: *Rekosmo vijilie i zjutra d(a)n velu misu Jurju Merheriću na leto* – iz čega slijedi da je umro g. 1545. Kobler ga ne navodi ni među sucima ni među vijećnicima.

⁸ MSHSM, XXXV 388.

⁹ *Sablích* u *Bulletino*, V 25.

¹⁰ Kobler, II 148. i 171.

¹¹ *Gigante* u *Bulletino* IV 137; *Kobler*, II 148.

Ivoac Merherić (r. 17) bez sumnje je onaj isti o kojem je bilo govora u prilogu III kao zakupniku gradskih daća. Spominje se nekoliko puta u prilogu V, Kobler ga ubraja među vijećnike razdoblja 1525–1546, a kao suca navodi ga u g. 1548. U ovom našem popisu on još nema titule suca. Napominjem da je u ovom periodu živio i jedan svećenik istog imena (*Bulletino* IV 91).

Mikula Pinožin (r. 18) nije mi poznat, ali napominjem da je g. 1540. živjela »*donna Pinosa*« (*Bulletino* IV 141) i imala kćerku Katarinu, a *Pinoža* se spominje i u Kaptolskom protokolu g. 1545. (f. 2) i g. 1547. (f. 26^v).

Tomko Kosac (r. 19) bez sumnje će biti identičan sa *Thomaxo Coscich* ili *Kosscich* u prilogu V 192 i 341 iz g. 1529. U Kaptol. protokolu kaže se g. 1547. (f. 30): *poli Tonka Košćića.*

Bare Nikolić (r. 23) bit će identičan sa *Bartolo Nicolich* u prilogu V 66, 162 i 302 iz g. 1529. G. 1531. udaje se Paskva, kći Bartolomeja Micolicha (*Bulletino* IV 137).

Sekunda (r. 24) je također prezime. Giorgio Secunda je g. 1545. starac od 80 godina (*Bulletino* V 26).

Filip (r. 25) je neodređeno ime, ali u Kaptol. protokolu za g. 1547. (f. 27) stoji: *Meseca sektebra na 14 umre Filip stačunar.*

Batiša Karmine (r. 26) – vjerojatno nije čitavo ime ispisano. Bit će to Koblerov *Giovanni Carminello* koji je vijećnik u razdoblju od 1525–1546, a sudac g. 1543. (Kobler II 171, 148 i III 151). Prema tomu ovdje se također daje dokaz da je naš popis pisan prije g. 1543. Dodajem da se u našem popisu V 312 čita *Baptista Carmileo*. A isto tako se zove riječki građanin koji g. 1531. kupuje jedan brod i ima neki dućan (*Bulletino* IV 108 i 137), a g. 1533. sklapa se u njegovoj kući jedan ugovor (*Bulletino* IV 159).

Fran Frankin (r. 27) bit će vjerojatno onaj o komu se kaže u Kaptol. protokolu f. 11. pod god. 1546: *agusta d(a)n 25 umre žena Franu Frankinu Katarina.*

Žorži postolar (r. 28) bez sumnje je identičan sa *Zorzi caligar* u prilogu V 97 i 242 iz g. 1529. U Kaptol. protokolu za g. 1546. na 14 juleja također stoji: *umre Marica hći Žorža postolara* (f. 9).

Uram Tomaš (r. 30) vjerojatno je isti onaj koji je u prilogu V 21 upisan kao *Thomaso Uram*. U Kapt. protokolu f. 15^v veli se pod g. 1547: *Dan 15 marča umre Uram Veslarić* ali odmah zatim: *Rekosmo vijilie i zjutra dan velu misu Tomasu Uramu*; na f. 23. iste godine u aprilu: *Rekosmo velu mašu Tomasu Uramu na dni 40*. Radi se dakle o istoj osobi. I g. 1525. spominje se *Veslarich Thomaso* (*Bulletino* IV 155).

Knez (r. 31) na žalost nema krsnog imena, ali u prilogu V 330 spomenut je *Mathio Knez* (g. 1529), a g. 1527. kupuje Matteo Chueso jedan maslinik (*Bulletino* V 16).

Andreè Frduc (r. 32) bit će od obitelji Ferduzzi, podrijetlom iz Ancone, isp. V 429.

Gržan Belen (r. 34) možda je onaj Gržan Belenić za koga se u aktu od 15. I 1585. kaže da je od njega svojevremeno kupio pokojni Ivan Grohovac neko selo.¹²

Franko Sandal (r. 35) bit će identičan s onim koji se u prilogu V, 55 i 186 zove *Francesco (Frane) Sandalich*. Kad se u Kaptol. protokolu 22. novembra 1545. kaže da je umro *sin Gašparu Sandaliću*, dodano je ozgora nad prezimenom *Frankoviću*, iz čega bi slijedilo da je Gašpar morao biti sin Frankov.

Mikula Kučić (r. 36) vjerojatno odgovara onomu što ga Kobler (II 171) navodi među vijećnicima razdoblja 1525–1546. kao *Nicolo Kucich*. U našem prilogu V III i 280 čita se ovo ime dva puta, ali čini se da se ono u r. 111. može čitati *Scucich*.¹³ *Sablich* u *Bulletino* V 22 znade da je obitelj »*Cucich*« imala nadimak »*Pissiza*« = Pišica, a *Nikola Pišica* negdje oko 1530. kupuje jedan vinograd, dok g. 1531. *Nikola »Cucich«* kupuje neko zemljište (*Bulletino* V 25).

Martin Milčić (r. 37) valjda je identičan s istoimenim u prilogu V 62, 276 i 434 iz g. 1529. Kobler ga nema ni u popisu vijećnika.

Brigadić (r. 38) ovako bez krsnog imena (a i prva dva slova su le-dirana) ne da se identificirati. Neki *Grisan Brigadić* je g. 1535. uzeo u najam jedan vinograd (*Bulletino* V 17).

Bartol (omaškom Dartol) Dminić (r. 39) nalazi se i u popisu br. V 236, 363 iz 1529. Kaptol. protokol ima na f. 23^v pod g. 1547. u aprilu: *Rekosmo velu misu Bartolu Dminiću na leto*, dakle je umro najkasnije u aprilu 1546.

Martin Sandalić (r. 40) spomenut je i u popisu V 74 iz 1529.

[*R*]anaharica (r. 41) – pretpostavljam da je izgubljeno prvo slovo bilo R – jedina je ženska osoba u ovom popisu. Bez sumnje je ona iz poznate plemićke obitelji *Raunacher*, koja je u *Kranjskoj*, u *Istri* pa i u *Rijeci* imala posjede i visoke službe.¹⁴

Frata (r. 42) nije mi poznato prezime.

Cingula (r. 43) je već poznatije ime. U dokumentima XVI st. više puta je spomenut *Stjepan Cinguli* ili *Cingulo*. Spomenut je već g. 1529. u prilogu V 401 i 492; g. 1533. kupuje u *Rijeci* neka zemljišta (*Kobler* III 260), g. 1545. on je dužnik (*Kobler* III 263 i *Bulletino* IV 174); g. 1552. otplaćuje dug (*Kobler* III 267); g. 1566. odstupa sinu *Antoniju* jedan »*drmun*« (*Kobler* III 268). Na nj se valjda odnosi i ubilježba u Kaptol. protokolu f. 37^v iz g. 1554.: *meseca maê na dni 30 umre hêi Cingulu*.

Kataluži (r. 45) nije jasno koji je oblik; u prilogu V 9 nalazi se *Frane Catalusso*, a pod V 205 *Francesco Cataluso*.

Bajeto (r. 46) je ime potvrđeno u jednom dokumentu od 20. februara 1525. kada se u *Rijeci* kupuje brod: *pro Iohanne Antonio baieto de Ferrariis* (*Bulletino* IV 155).

¹² *Vanda Ekl*, Dvije nove glagoljske isprave iz *Rijeke*, *Jadranski zbornik*, I. Rijeka 1956, 224.

¹³ Možda je u prvom slovu s prijedlog podrijetla iz sela *Kučići* u *Kastavštini*.

¹⁴ *Isp. Kobler*, II 131, 133, 176; *Fest* u *Bulletino* III 16.

Luka Glad (r. 48) može se identificirati sa posjednikom *Luca de Funcha detto Glad detto Zeladia* koji se u tom obliku spominje g. 1536. (*Bulletino* V 16). G. 1538. tužen je zbog pogrdnih riječi na adresu gradskog vijeća *Luca de Funca alias Glad* (*Bulletino* IV 125). Vijeće je 31. jula 1545. naložilo *Luki Gladu* da pod prijetnjom globe očisti smetište (»*sterchurarium*«) što ga je napravio pod prozorom svoje kuće (*Bulletino* IV 143). Umro je g. 1545. ili 1547, jer u Kaptol. protokolu na f. 3. za g. 1545. u novembru piše: *Rekosmo velu misu Luke Gladu na 40 dni*, a na f. 27. za g. 1547. 21. septembra: *umre Luka Glad*.

Gašpar Šimionić (r. 49) dobro je poznat u izvorima pod imenom *Simeonich* ili *Simunich*, jer je zbog naprasite čudi imao često posla sa sudom. Već je g. 1517. osuđen zbog uvreda (*Kobler* III 256); g. 1537. je na placi napravio svađu s *Petrom Babićem*; g. 1537–38. je pred sudom vikara zbog uvreda protiv gradskog vijeća (*Bulletino* IV 121–125). Ipak je on bio vijećnik, a g. 1532. i sudac te izaslanik grada na zemaljskoj skupštini u *Ljubljani*. Umro je g. 1545. (*Bulletino* IV 125).

Krstan Kontović (r. 50) poznat je u prilogu V 34 i 472 kao *Christoforo Contouico*. Umro je negdje poslije g. 1545, jer se u Kaptol. protokolu za tu godinu f. 21. veli: *Rekosmo velu misu Krstofora Kontovića na leto*; a na f. 33^v: *Rekosmo velu m(isu) Krstanca Kontovića sinu na leto*.

Iz svih navedenih podataka o imenima u našem popisu dade se izraziti mišljenje da je ovaj popis doista mogao nastati u vrijeme dok je vicekapetan u *Rijeci* bio *Ivan Rečan* prvi put, tj. između g. 1528–1532. Za to govori i ta činjenica da se 20 imena iz ovog popisa nalazi i u popisu iz god. 1529. koji donosimo u prilogu V. Nijedan se podatak izravno ne protivi ovom datiranju. Iz naših se podataka može vidjeti da su mnogi od citiranih ljudi bili starci ili su umirali u razdoblju iz kojeg potječe Kaptolski protokol (god. 1545–1556), dakle su g. 1529. bili u mlađim muževnim godinama.

Teže je odgovoriti na pitanje u koju je svrhu bio sastavljen ovaj popis imena. Ako on i ne predstavlja popis članova velikog vijeća, ipak je on bio neki službeni popis riječke općine učinjen nabrzo za određenu zgodu. To dokazuje činjenica da je na čelu popisa ime vicekapetana i 9 sudaca te da se u popisu navodi i kancelar i satnik. Dokumentat je dragocjen već i kao popis riječkih građanskih imena, koji se dobro nadopunjuje s popisom u prilogu V s kojim se vjerojatno i vremenski podudara.

Ništa ne možemo kazati o identitetu pisara, ali je to morao biti neki kancelar vješt glagoljici. Vjerojatno to nije bio kancelar *Giusto ni Domenico Raniza* iz *Trsta* g. 1520–1530, ali je mnogo vjerojatnije da je to bio *Ivan Barberić* koji je bio kancelar g. 1533, a glagoljicu je kao riječki svećenik i župnik (1527–1544) svakako poznao. Za kancelare koji su slijedili poslije *Barberića* (a to su *di Fiandra Guglielmo* 1533–1540. i *Ghisquirio Guglielmo* 1541) malo je vjerojatno

da su znali glagoljicu, dok za Gverina Tranquilla-Tihića g. 1544–1546. znamo da je pisao glagoljicom.¹⁵ Barberičev rukopis nam nije poznat, a Tihićev glagoljski dokumenat iz g. 1546, 12. aprila, pisan je glagoljicom koja nije identična s kursivnim pismom našeg popisa.¹⁶

T e k s t

- f. 1
- Iva⟨n⟩ Rečan
Sudac Brnardin
+ Sudac Dorić
[S]udac Dunadović
- 5 Sudac Petar
Sudac Ėkomin
Sudac Mikula [...]k...
- + Sudac Luka Spicia[rić]
Sudac Krstofor Mil
- 10 Sudac Žan Ėkomo
Ėkomo De[...]ani
+ Anton .....
Barba
+ Stepan Čohi[I]
- 15 + Anton Ėnac
Jurai Merherić
Ivac Merherić
+ Mikula Pinožin
Tomko Kosac
- 20 + Toma Rac
+ Kanciler
+ Sat[...]nik
+ Bare Nikolić
- f. 1^v
- 25 Sekunda
Filip
Batišta Karmin
Fran Frankin
Žorži postolar
[M]ikula Bočić
- 30 Uram Tomaš
Knez
An[d]reš Frduc
..... uin
Gržan [B]jelen

¹⁵ Popis kancelara v. u *Koblera*, II 156–157.

¹⁶ O Tranquillovoj glagoljskoj ispravi sa slikom v. u mojoj raspravi: *Glagoljica u Rijeci*, Zbornik Rijeka, str. 419. i 434; tekst publicirao *Stj. Ivšić* u *Starinama* 42, str. 109.

- 35 Franko Sandal
Mikula Kučić
Marti⟨n⟩ Milčić
[Br]igadić
Dartol (!) Dminić
- 40 Martin Sandalić
[R]anaharica
Frata
Cingula
Aleks
- 45 Kat[a]luži

f. 2

- Bajeto
Ėkomo Rem[e]r
Luka Glad
Gašpar Šimionić
- 50 Krstan Kontović
Čavatin

- r. 1. Bez sumnje treba popuniti *Ivan*.
- r. 4. Precrtano, ali čitljivo ime.
- r. 7. Na lediranom mjestu je prvo slovo nepouzđano, a drugo je sigurno *k*; iza toga mogla su još biti možda dva slova.
- r. 8. Ime je ledirano, ali je dopuna izvan svake sumnje.
- r. 9. Ime je napisano nepotpuno, ali je čitanje Milčić posve opravđano.
- r. 10. Isp. prilog V. 437.
- r. 11. Možda je slijedilo još koje slovo, jer je mjesto istrto.
- r. 12. Prezime je nestalo u oderini. Ispred ovog stavka precrtano je neko ime od kojeg se vidi *Nikol*.
- r. 14. Posljednje slovo *l* malko je vidljivo.
- r. 15. Ime Janjac dobro je poznato u Rijeci u XV st. i to iz De Renove kancelarske knjige (isp. na pr. *Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci*, IV 99).
- r. 20. *Rac* je vjerojatno potpuno prezime.
- r. 26. Vjerojatno ovdje nije potpuno ime, a redak je ispisan do kraja.
- r. 29. *Bočić* nema druge potvrde.
- r. 33. Ovo je ime vrlo ledirano.
- r. 38. Ime je u početku oštećeno, ali se slova *Br* djelomice vide.
- r. 39. Čitavo je ime precrtano.
- r. 40. I ovo je ime čitavo precrtano.
- r. 41. Prvo slovo je nestalo, vidi mu se slab trag.
- r. 44. *Aleks* je možda skraćeno ime Aleksandar.
- r. 47. *Rem[e]r* – vjerojatno tako treba popuniti ledirano mjesto. Mletački *remer* = *remaio* = veslar.
- r. 51. Za ime *Čavatin* nemam potvrde.

V. POPISI RIJEČKIH GRAĐANA
PO GRADSKIM PREDJELIMA IZ G. 1529.

Ovaj popis riječkih građana bio je možda sastavni dio općinskog registra kojemu su pripadali i prilozi III i IV, premda je pisan talijanskim pravopisom. Plavkasti omot od tankog papira pripadao je svakako ovom registru, bio on sam ili zajedno s drugim priložima. Popis ima tu prednost što je datiran, i to g. 1529, i što sadrži velik broj ličnih imena – nekih 230. Iz ovog vremena nema ni u kojem izvoru tolik broj imena riječkih građana na okupu. Zanimljivost mu je povećana i time što su imena popisana po gradskim predjelima (kotarima).

Osim omota, koji je vrlo otrcan, ovaj popis se sastoji od 8 komada papira koji su vrlo oštećeni, poderani i djelomice nečitljivi, iako su u laboratoriju Historijskog instituta očišćeni. No kad se tih 8 komada složilo u red kojim su otprilike trebali da stoje, vidjelo se da oni predstavljaju djelove bilježnice koja se sastojala od araka vertikalno presavutih u duguljaste listove, ali su za knjigoveške svrhe bili svi po sredini horizontalno presječeni. Budući da je s vremenom na tom presjeku papir bio izgrizen, prekinuta je formalna veza između gornjeg (A) i donjeg (B) dijela lista. Kako nije ni po sadržaju tekst takve prirode, da bi se iz konteksta moglo razabrati koja se gornja polovica naslanja na donju, ne mogu garantirati da sam te polovice sigurno dobro sastavio. No ako je u tom poslu i nastala neka pogreška, ona ne može imati težih posljedica, jer su svi popisi pisani g. 1529. u razmaku od nekoliko mjeseci, a i zato što su u gornjem dijelu (A) popisi uvijek iz predjela sv. Vida i sv. Marije, a u donjem dijelu (B) uvijek iz predjela sv. Barbare i sv. Jeronima.

Ovako sastavljeni dijelovi dali su 8 duguljastih listova form. 30,5 × 10,6 cm. Prvih 6 listova pripada jednom, a sedmi i osmi drugom kvaternu. Između njih je svakako izgubljeno nekoliko listova.

Na svakoj strani lista nalazi se po jedan popis građana podijeljen u četiri skupine, dakle ukupno ima 16 popisa. Pisani su latinicom, latinsko-talijanskom ortografijom, i to od dvije (najviše tri) različite ruke. Jedne partije pisala je ruka koja se vrlo vješto služila sitnim, teško čitljivim humanističkim kursivom s gotičkim ostacima; druge partije pisane su čitljivijim humanističkim kursivom, samo ih je manje. Oblici krsnih imena su većinom talijanski, manje hrvatski (kao Francesco i Frane), porodična imena su većim dijelom hrvatska, a slučajevi u kojima se umjesto prezimena kazuje zanimanje uglavnom su pisani talijanskim jezikom (na pr. caligar, capellaro).

Redoslijed listova, dakle i pojedinih popisa, mogao se uspostaviti uglavnom uz pomoć datuma koji su se mogli pročitati na čelu nekih popisa. Na nekim stranama datum nije vidljiv, ali moramo pretpostaviti da je prvobitno postojao. Već prvi popis nema potpuno čitljiv datum: ... die p^o ma ... (pretpostavljam *primo martii*); drugi: 1529 die 7 martij; treći: 1529 die 14 martij; četvrtom također nije čitljiv

datum; peti: 1529 die 27 martij; šestom također nije vidljiv datum kao ni sedmom ni osmom (a ostala mu je neispisana i prva skupina imena); devetom također nije vidljiv datum; desetom: 1529 2 mai; jedanaestom: 1529 die 9 mai; dvanaestom: 1529 die 17 mai; trinaestom se datum ne vidi; četrnaestom: [15]29 22 agusti; petnaestom: Adi 29 agosto; šesnaestom također nije vidljiv datum.

Ovaj pregled datuma pokazuje određeni redoslijed, po kojem će se donekle moći datirati i oni popisi kojima datum nije vidljiv. Može se naime konstatirati da ovi datumi padaju u nedjelje, iznimno dan prije ili dan kasnije, i to ako je u nedjelju pao veliki blagdan. Datum prvog popisa, tj. 1. marta, padao je g. 1529. u ponedjeljak. Datum drugog popisa, tj. 7. marta 1529, padao je u nedjelju; trećeg popisa, 14. marta, opet u nedjelju; peti, 27. marta, u subotu. Uskrs je g. 1529. pao na dan 28. marta, dakle je 27. bila Velika subota. Kako je četvrti popis pisan na naledu trećega, između njih nije bilo drugog popisa, dakle je i četvrti popis vjerojatno bio datiran u nedjelju, tj. 21. marta, a te godine bila je to Cvjetna nedjelja. Šesti popis pisan je na naledu petoga, prema tomu ne pretpostavljamo između njih nikakav gubitak, dakle bi se šesti morao odnositi na sam Uskrs 28. marta. Ipak taj datum nije siguran, ako se postupalo analogno kao s popisom jedanaestim i dvanaestim. Jedanaesti je naime datiran 9. maja, tj. u nedjelju, a dvanaesti na njegovu naledu datiran je 17. maja, a to je g. 1529. bio Duhovski ponedjeljak. Dakle na Duhovsku nedjelju – kao na posebno veliki blagdan – nije se pravio popis. Po toj analogiji se ni na Uskrs 28. marta nije pravio popis, i šesti popis se vjerojatno odnosio na Uskrsni ponedjeljak 29. marta ili u najgorem slučaju na nedjelju 4. aprila. – Deveti popis padao je vrlo vjerojatno u nedjelju 25. aprila, jer je deseti popis na njegovu naledu datiran u nedjelju 2. maja. Prema tomu sedmi i osmi popis mogli su se ticati nedjelje 11. aprila i 18. aprila. No ako je između f. 3. i f. 4. nastala lakuna, mogao je ondje biti izgubljen jedan dvolist na kojem je moglo biti mjesta za četiri popisa koji bi padali negdje između Uskrsa 28. marta i nedjelje 18. aprila. – Za jedanaesti popis već je rečeno da je padao na nedjelju 9. maja, a dvanaesti na Duhovski ponedjeljak 17. maja. Popisi trinaesti do šesnaestoga pripadaju novom kvaternu. Od njih je datiran samo četrnaesti, i to 22. augusta 1529, a to je opet bila nedjelja. Kako je četrnaesti popis pisan na naledu trinaestoga, vjerojatno je trinaesti trebao nositi datum predašnjeg blagdana, a to je mogao biti dan nedjelje i ujedno Uznesenja Marijina 15. augusta. Iz toga slijedi da je između dvanaestog i trinaestog popisa, tj. između f. 6. i f. 7. nastala oveća lakuna u kojoj su nestali popisi poslije 17. maja do 15. augusta. Koliko je listova negda bilo između sadašnjeg f. 7. i f. 8. ne da se odrediti, budući da su popisi na f. 8. bez datuma. Toliko se ipak može pretpostaviti da je sadašnji petnaesti i šesnaesti popis pao negdje u mjesec septembar ili oktobar g. 1529.

A sada pokušajmo ispitati kojoj su svrsi imali služiti ovi popisi. Prvo što upada u oči, to je da su ti popisi građana vršeni svakog

tjedna valjda kroz čitavu godinu. Prema tomu u našem se registru mora da ogleda neka stalna obaveza građana određenog dana ili vjerojatnije određenog tjedna. U svakom je popisu bilo obuhvaćeno oko 28 ljudi. Svakog puta se popis dijeli u 4 skupine koje idu uvijek istim redosljedom i pod istom oznakom. Prva je skupina pod oznakom S. V. (samo jedan put, i to na f. 5^v ispisano S. Viti); druga je pod oznakom S. M. (samo jedan put, i to na f. 8, potpuno S. Maria); trećoj je oznaka obično stradala zbog presjeka o polovici lista, jasno je vidljiva samo na f. 1^v, 2^v, 4^v i 6, i to S. B.; četvrta skupina označena je kao S. H. Ove četiri skupine odgovaraju nazivima četiriju gradskih predjela (contracta) grada Rijeke: S. Viti, S. Mariae, S. Barbarae i S. Hieronimi, koji se tako zovu po crkvama koje su se u njima nalazile. Crkva sv. Vida je u neku ruku bila diplomatska crkva i sv. Vid zaštitnik grada, sv. Marija bila je župna (kaptolska) crkva, sv. Barbara je bila manja crkva, a crkva sv. Jeronima bila je crkva augustinijanaca.¹ Poznato je iz teksta riječkog Statuta i drugih izvora, da se Rijeka dijelila na četiri predjela koji vjerojatno odgovaraju sličnoj ustanovi u drugim primorskim gradovima pod imenom četa.² Svakom predjelu bio je na čelu po jedan glavar (capetaneus), a ovi su bili odgovorni satniku kao redarstvenom i sudskom izvršnom organu. Zadatak je ovih glavara bio da vode nadzor nad građanstvom kod javnih radova, osobito kod držanja noćnih straža.³ Prema tomu moglo bi se odmah zaključiti da naši popisi predstavljaju registar u koji je satnik pisao imena onih građana koji su u pojedinom tjednu po prijavi glavara trebali da izvrše neke od navedenih javnih dužnosti.

Ne bi se moglo reći da ove četiri skupine građana u našim popisima odgovaraju bratovštinama navedenih četiriju crkava. Tomu se protivi činjenica da su se sve riječke bratovštine po zaključku gradskog vijeća od g. 1454. morale sjediniti s bratovštinom sv. Marije koja je imala preuzeti svu braću i sve obaveze drugih bratovština. Ova se odluka doista i provela, tako da su nove bratovštine u gradu počele nicati istom u kasnijem XVI stoljeću kao i tokom XVII i XVIII stoljeća.⁴ Osim toga vrlo je vjerojatno da bi crkvene bratovštine svoje knjige u to doba pisale glagoljskim pismom, jer je tada glagoljica u riječkoj crkvi bila posve udomaćena.⁵

Potrebno je učiniti kratku analizu ljudi naših popisa, kako bismo dobili uvida u njihov društveni sastav i tako ujedno osvijetlili namjenu popisa kao i demografsku sliku Rijeke.

U naših 16 popisa, koji su bili pisani u vremenskom razdoblju od 1. marta do otprilike septembra 1529, ima ukupno nekih 490 stavaka

¹ O gradskim predjelima i crkvama isp.: *Kobler*, I 129–153 i II 43; *Fest*, Fiume nel secolo XV, *Bulletino* III 70–72; *Z. Herkov*, Statut grada Rijeke, Zagreb 1948, 66.

² Isp. *D. Klen*, Ustanova »satnika« i »čete« s naročitim obzirom na te ustanove u Barbanu, *Jadranski zbornik*, III, Rijeka 1958, 265.

³ O tom Statut iz g. 1530, I 8.

⁴ *Kobler* I, 154; *Fest*, Fiume nel secolo XV, 137.

⁵ Isp. *Stefanić*, *Glagoljica u Rijeci*, 402–428.

imena. Pritom treba uzeti u obzir i praznine koje su nastale u tom registru. U tih 490 stavaka ima ukupno 230 imena, jer se pojedina imena ponavljaju dva do tri puta. To znači da su se pojedini ljudi u određenom sastavu zaredom (per turnum) morali javljati na propisane dužnosti. Kad bismo imali pred sobom popise čitave godine, jamačno bi se broj godišnjih dužnosti izjednačio za sve ljude. Pojedina imena se javljaju uvijek u istoj skupini, tj. u istom predjelu grada. U svakoj skupini je obično po 7–8 ljudi, katkada nešto manje, a jedamput predjel sv. Vida nema nijednog imena. Osim po predjelima, imena nisu nikako drukčije obilježena, niti imaju uza se kakvu titulu, samo se uz neka od njih nalaze znaci, ponajviše križić, kružić ili točka. Jedina je iznimka u r. 223: »Misser V[icenz]o de Adamo«, i u r. 221: »paron Simon de Fermo«. U pojedinim stavcima nalazimo samo krsno ime, a umjesto prezimena navodi se mjesto podrijetla ili zanimanje. To je znak da se u to doba još nisu bila ustalila sva riječka porodična imena. Ali ima mnogo imena koja su već ustaljena, čak ih u istom obliku nalazimo i u XV stoljeću u knjizi kancelara De Renna. Kolebanja su obično u pogledu nastavka -iē (na pr. Fabica – Fabičić, Diraka – Diracić, Frapa – Frapić, Sandal – Sandalić i dr.). Kad se radi o imenima po provenijenciji ili zanimanju, nije uvijek moguće kazati koliko neko ime još doista označuje samo zanimanje odnosno provenijenciju.

Imena u kojima je izražena provenijencija obično predstavljaju novije doseljenike i ujedno su zanimljiva kao potvrda za krajeve iz kojih dolazi u Rijeku migracija. Evo popisa imena ljudi koji dolaze iz južnoslavenskih krajeva i zatim onih koja dolaze iz Italije:

a) iz južnoslavenskih krajeva:

Marco d'Albona 15;

Christoforo d'Arbe 157, 293, 365;

Paulo de Bersez 165, 305, 338;

Cragl de Belli 195, 369;

Lucha de Belli 170, 348 (isp. Kaptol. protokol f. 26^v za g. 1547:

12 *setembra utonu Luka z Beloga*);

Zuane de Belli 212, 355;

Ursa Chastuaniza 396, 456;

Antonio de Cherso 30, 272, 432;

Zuane de Cherso 350, 413;

Nicola Cholmo 91;

Mochor de Clana 220, 371 (da Klana);

Helia de Grixan 425, 493;

Michiel Labochar 129, 460;

Francesco Murlacho 238, 366;

Vido de Plasa 476;
Thomaso de Pola 27, 407, 497;
Andriza de Segna 419;
Nicolo de Uliana 112, 285, 377;
Simon de Uliana 124, 240;
Zorzi de Uliana 169, 347, 411;

b) iz Italije:

Vicenzo de Adamo 223, 375 (prema *Bulletino IV 158*, on je »de Fermo«);

Simon de Fermo 321, 423;

Francesco da Fano 399, 486;

Zuan da Fano 141;

Bernardo Camelli 93, 234, 361 (vjerojatno identičan sa »ser Bernardo Cameli de Florentia« čija se kći udaje s bogatim mirazom negdje oko 1530–1535);⁶

Nicolo Ferduci 439 (bio je rodом iz Ancone i vrlo bogat. G. 1526. bio jedan od jamaca za kastavskog administratora Andriju Giacomini; g. 1530. posredovao da kralj Ferdinand dodijeli grad Bakar Stefanu i Tomi Cinti de Dionisiis; g. 1531. kupio u Rijeci brod; imao veći posjed u Rijeci).⁷

Stranaca iz Italije ima malo. Možda oni i nisu novi doseljenici, jer se npr. imena s provenijencijom da Fano i de Fermo i dr. javljaju često već u spomenicima XV stoljeća u Rijeci.⁸ Imena iz domaće pozadine su iz Istre (Pula, Brseč, Kastav, Klana, Labin, Hum) zatim s otoka Cresa (Cres – Cherso i Beli) i otoka Ugljana (de Uliana), iz Hrvatskog Primorja (Grižani i Senj), iz Ljubljane je samo Labochar ali se to ime već spominje ovdje više puta u XV stoljeću. Neki od ovih ljudi su u Rijeci udomaćeni, npr. Simon de Uliana naziva se već u jednom izvoru 20. I 1543. Ulianich (*Bulletino IV, 135*); Paulo di Bersez je vlasnik zemlje u predjelu Rečine (*Bulletino V, 22*); Luka de Belli (iz Beloga) se g. 1547. u Rijeci utopio i ondje bio pokopan (Kaptol. protokol f. 26^v); Michiel Labochar posjeduje u Rijeci zemljišta u području Rečine, Brajde i Dolca (*Bulletino IV, 15, 16 i V, 22*).

Thomaso Uram 21 nosi jedini mađarsko ime, ali je tako udomaćen, da nosi i ime Veslarić (isp. o njem u prilogu IV).

Među imenima koja znače zanimanje ima ih nekoliko koji su dobili nastavak -ić (npr. Covacich 230, Craiacich 182 i dr.), dakle se može pretpostavljati da su naslijedili ime po očevu ili djedovu zanimanju. Stoga ih ne unosim u ovaj popis imena po zanimanju:

⁶ Isp. *Gigante* u *Bulletino IV 134*.

⁷ Isp. *Kobler III 258*; *Gigante* u *Bulletino IV 408*; *Sablich* u *Bulletino V 16*; *MSHSM, XXXV 312*.

⁸ Isp. *Fest, Fiume nel secolo XV, 94*.

barbiero, Bartolo 441; barbir, Thomaso 154, 269 (ako mu nije ime po mjestu Bribiru);

basta[gio]⁹ Mathio 4;

becharo, Lucha 100, 245 (ali i Nicolo Becharich 225);

borsar, Andrea 89, 334;

botaro, Mathio 180, 479;

brodar, Frane 43; brodar, Lourenzo 494;

calafato, Frane 7, 203; calafato, Pero 241; calafato, Iacomo 352, 414; chalafao, Paulo 489;

caligar, Ambrosio 246; caligar, Gregorio 78, 262; caligar, Zorzi 97, 242;

capellar, Fabian 190, 306, 340; capellar, Lucha 29, 271, 431; capellaro, Santizo 210;

fabro, Zuan 317, 393; fabro, Zorzi 397, 457;

fornaro, Zorzi 60, 274;

kotisar,¹⁰ Lucia 57;

molinaro, Frane 81, 287, 386; mulinaro, Jurass 322;

murator, Blasio 28, 430, 498;

pechcha, Ursa 96, 226;

pelizar, Zorzi 265, 428;

sartor, Urban 134, 465;

schitar, Matio 488; schitar, Nicolo 296;

tcalacz, Gregorio 374.

Možda ovamo ide i dvornich, Gregorio 25.

Iako se za navedene ljude ne može uvijek reći da li im zanimanje predstavlja već i prezime, ipak se može općenito zaključiti da je u ovom popisu, prema tome i u gradu Rijeci, obrtnički stalež bio dobro zastupan. Neki obrtnički nazivi su u ovom, u osnovi talijanskom tekstu, ipak hrvatski: brodar, kotisar-kotižar, pechcha-pečka, schitar-sčitar, tcalacz.

Da bismo mogli dobiti uvida i u to kojem društvenom sloju pripadaju druga imena u našim popisima, dat ćemo o njima podatke do kojih se moglo doći.

Evo nešto podataka o članovima patricijskih obitelji:

Piero Babich 164, 304, 337 – bio je član vijeća te ga općina šalje g. 1530. zajedno sa sucem Jurom Dorićem kapetanu Katzianeru u Ljubljanu.¹¹

⁹ Na ovom defektnom mjestu pretpostavljam čitanje »bastagio« ili »bastasio«, što znači »nosač«. To zaključujem i zato što je takav antroponim u Rijeci poznat (u Kaptol. protokolu f. 19. čita se: *umre Blaž bastaž*; a na f. 23. za 19. aprila 1547: *umre neki bastaž Andrei*) kao i zato što je takvo zanimanje u Rijeci bilo priznato samim Statutom (IV 15), gdje je određena njihova organizacija pa čak i tarifa. Nadzor nad njima imali su glavari (kapetani) predjela, odnosno sam satnik. Javnim nosačima bila je dužnost i besplatno mesti placu svake subote.

¹⁰ »kotisar«, kotižar, onaj koji pravi kotige (vunene suknje).

¹¹ *MSHSM, XXXV 388*; *S. Gigante* u časopisu »Fiume«, XV–XVI 205; isti u *Bulletino IV 122, 125. i 160*.

Bartolo Bachino 17, 427 – zna se da je obitelj imala članstvo u vijeću.¹²

Zvane Bisernach 54, 297 – vjerojatno identičan s onim Ivanom Bisernjakom koji se 1525. kao novljanski kapetan oženio kćerkom riječkog suca Gašpara Marendića i dao joj kao protumiraz neka dobra što ih je u Novom bio dobio od Bernardina Frankopana.¹³ Umro je prije g. 1554, jer se te godine u Kaptol. protokolu f. 41^v veli: *Rekosmo velu misu Ivanu Bisernaku na leto.*

Baptista Carmileo 312, 382 (koji dolazi i pod imenom Carminello) bio je vijećnik i sudac 1543. (Kobler III 151), g. 1531. kupio je brod i imao je dućan (Bulletino IV 108, 137).

Nicola Cicolino ili Cicholino 50, 217. Bez sumnje član kod nas dobro poznate obitelji pod imenom Čikulin, koja je navodno došla iz Pesara u Rijeku početkom XVI stoljeća i ovdje postala patricijskom obitelji. Ali za ime Nikole ne zna E. Laszowski u svojem rukopisu »Porodica Čikulin« (Arhiv JAZU, XVI 37). Franjo je g. 1517. bio sudac u Rijeci (Kobler III 153), a Ludovik je pao pod Klisom g. 1536. (Laszowski, Vjesnik Drž. arhiva, Zagreb 1941, IX-X 123).

Zuan Cotermanich 116, 392, bio je član vijeća (Kobler II 171).
Nicolò Cucich 111, 280 – bio je član vijeća (isp. prilog IV).

Bastian Delben 107, 281 – bio je član vijeća i ugledan građanin.¹⁴

Ioanne Desina 149, 331 – bio gradski poljar i uređivao g. 1540,¹⁵ umro je 1547.¹⁶

Bartol Dminich 236, 363, Iacomo Dminich 237, 364 i Zuane Dminich 199 – pripadaju također patricijskoj obitelji;¹⁷ imali su posjede u Škurinju;¹⁸ Bartol je umro 1546.¹⁹

Gaspar Dorich 227 i Zorzi Dorich 468, također su iz patricijske obitelji; Gašpar je bio kancelar g. 1527. (Kobler III 256) i imao je vinograd u Urinju 1536. (Bulletino V 21); Zorzi je bio i sudac već g. 1518. (Kobler II 148), a g. 1530. bio je izaslan od općine u Ljubljani kapetanu Katzianeru, umro je prije 1554. (isp. o njemu u prilogu IV).

Antonio Donadovich 467 – bio je vijećnik i sudac još g. 1517. (Kobler II 148, 171) te posjednik zemlje g. 1530. (Bulletino V 25). Iste porodici pripada i Mathio 416 i Zvane 173, 415, koji je 1554. već mrtav.²⁰

¹² Kobler II 170; *Gigante* u časopisu »Fiume«, XIII-XIV 109.

¹³ S. *Gigante* u Bulletino IV 132.

¹⁴ Kobler II 171; *Gigante* u Bulletino IV 114, 147, 156.

¹⁵ *Sablich* u Bulletino V 29.

¹⁶ Kaptol. protokol f. 27.

¹⁷ S. *Gigante* u časopisu »Fiume«, XIII-XIV 123.

¹⁸ *Sablich* u Bulletino V 19.

¹⁹ U Kaptol. protokolu f. 23^v pod g. 1547: *Rekosmo velu misu Bartolu Dminiću na leto.*

²⁰ Kaptol. protokol f. 39^v za g. 1554: *Rekosmo vijilie i velu misu Ivanu Dunadoviću na leto.*

Gasparo Marendich 184 bio je vijećnik i sudac pa je 1521. izaslanik Rijeke na zemaljskom saboru u Ljubljani (Kobler II 171. i III 257), a g. 1525. udavao je kćer za novljanskog kapetana Ivana Bisernjaka (Bulletino IV 132).

Zuane Merherich 200, 442 bio je također vijećnik i sudac (isp. prilog IV kao Ivac Merherić).

Cristoforo Milcich 440 bio je isto tako vijećnik i sudac g. 1545. (isp. o njemu prilog III i IV).

Bartolo Nicolich 66, 162, 302, kad g. 1531. udaje kćer, zovu ga plemenitim (Bulletino IV 137); obitelj se kasnije uvijek ubraja među riječke patricije.²¹ Bernardin 339, oporučuje nezakonitoj kćeri g. 1534. zemlju na Kozali (Bull. V 23), a ima i zemljište u području Rečine (Bull. V 22).

Nicolò Parclin 6, 202 i Parchglinich 443 vjerojatno su ista osoba, tj. Nikola koji je bio član vijeća (Kobler II 171. i Bulletino IV 124, 129, 144).

Mathio Petacich 99, 244, vjerojatno pripadao patricijskoj obitelji. Jamačno je identičan s Matijom Petazzi koji je g. 1538. bio gradski satnik (Bulletino IV 127). Umro je 27. novembra 1545.²²

Christoforo Petricich 46, 249, bio je vijećnik već 1517. (Kobler III 256), a 1536. već je mrtav te mu se udovica udaje (Bulletino IV 139).

Antonio Rosouico (Rossovich) 36, 473, bio je vijećnik i sudac g. 1532, 1539. i 1544. (Kobler II, 148, 171).

Antonio Scrivanich 438 bio je također sudac (Isp. notu u prilogu V 438).

Lucha fiol de Spiciarich 156, 292, 332, ili je sam stari Luka Spicijarić, o kom je bilo govora u prilogu IV, ili je njegov sin, svakako pripadao je bogatom patricijskom rodu.

Simon Tudrovich 61, bio je član vijeća (Kobler II 171 i III 189). Tu obitelj u ovom registru predstavljaju i Marco Tudrovich 31, 273, 433 i Margareta Tudoroviza 21.

Francesco Veslarich 53, 185, 298, bio je član vijeća (Kobler II 171 i III 258); imao je zemlje u području Dolca (Bulletino V 16). Možda je identičan s Franom Veslarićem koji je g. 1530. bio bibrski kapetan i na koga se tuži modruški biskup Šimun Kožičić da mu je oteo bačvu vina.²³ Čak mu Statut (III 42) daje privilegij da uvozi u grad svoje vino izvan gradskog distrikta.

Evo nešto podataka i o ljudima iz naših popisa za koje ne znamo da bi bili članovi vijeća:

Mathio Acacich 119, 319, 420, imao je vrt u području Luke i mlin (Bulletino V 14, 25). Ime ove obitelji se često u literaturi piše i Acheich, ali pravi izgovor vidi se u glagoljskom Kaptol. protokolu f. 26: *Franka Ahačevna.*

²¹ *Gigante* u časopisu »Fiume« XIII-XIV 145.

²² U Kaptol. protokolu f. 4. za g. 1545: *Meseca novembra na 27 umre Matei Petačić.*

²³ MSHSM, XXXV 455.

Zuane Belen 37 i Antonio Bellénich 94, 235, 362, posjedovali su zemljišta u Grohovu (Bulletino V 21, 23).

Zuane Chicha 26, 396, 496, ima zemlje u području Rečine (Bulletino V 22).

Stefano i Stepano Cinguli 401, 492, kupovao je zemljišta g. 1533. i 1534, a kasnije se g. 1545. zaduživao i kod Portugalca Roderica Gomesa i kod kožljačkog kaštelana Frana Barba. Ako je identičan s istoimenim riječkim satnikom iz g. 1552,²⁴ onda je i on bio član vijeća, jer je samo kao takav mogao postati satnik.²⁵

Mathio Ciohigl 372, g. 1544–1546. je Matteo Zohil vlasnik zemljišta uz Rečinu (Bulletino V 22). Iz iste je porodice i Stefano Cohil 402, 493, odnosno Stepan Cohil (o kojem v. prilog IV).

Nicolo Contovich 394, 454, vlasnik je zemlje u području Rečine (Bulletino V 15, 22).

Chirin Curilcich 207, 482 i Frane Curilcich 208, 483, imali su dosta posjeda oko Rijeke koje su g. 1528. prodali Jerolimu Zdraninu, kasnijem kapetanu (Bulletino V 15).

Andrea Dulinich 69, 250, bio je posjednik zemlje g. 1533. (Bulletino IV 160); Antonio Dulinich bio je i satnik g. 1544. (Bulletino IV 115), dakle je i Andrea možda bio član vijeća.

Grisano Ferforich 38, bio je vlasnik zemljišta u području Rečine (Bulletino V, 22), a g. 1546. je umro, jer u Kaptol. protokolu za tu godinu (f. 5) stoji: *Meseća envara na 5 umre Gržan Frfora, a zatim: Rekosmo velu misu Gržanu Frforiću na 7 dni.*

Bartolo Jurassich 147, 446, vlasnik je zemlje uz Rečinu g. 1544. (Bulletino V 22). Od iste je kuće i Zuan ili Iuan 63, 146, 149, 277, premda je Bartol iz predjela sv. Marije, a Zvan iz sv. Jeronima.

Mathio Knez 330, kupuje g. 1527. jedan maslinik od samostana sv. Jeronima (Bulletino V 16).

Thomaso Lenartich 148, 356, 447, imao je g. 1535. zemljišta u području Dolac (Bulletino IV 138 i V 16).

Francesco Marcovich 118, 318, imao je 1527. vinograd u Škurinjama²⁶ i neko zemljište u području Rečine (Bulletino V 17, 22).

Giorgio Motoruga 290, 389, bio vlasnik zemljišta u području Rečine (Bulletino V 15, 22). U Kaptol. protokolu ovo prezime glasi *Motorugić* (f. 45).

Mauro Obadich 477, vlasnik je zemljišta u području Dol (Bulletino V 22, 25), umro je g. 1546. (Kaptol. protokol f. 13). Isp. i prilog III.

Antonio Persich 487, posjeduje zemljište u području Rečine (Bulletino V 22), a Zorzi Persich 329, g. 1526. prodao zemlju u Grohovu (Bull. V 23) i 1527. vinograd na Kozali (Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci, IV 417).

²⁴ Kobler III 260, 263, 267; *Gigante* u Bulletino IV 174.

²⁵ Samo su članovi vijeća (malog ili velikog) mogli obnašati javne službe (Statut I 14).

²⁶ Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, IV 417.

Andrea Rudaz 142, 314, 383, imao zemljišta u području Rečine (Bulletino V 22).

Francesco Sandalich 55, 186, Martin 74, Nico 178, Zuan 177, dobro je zastupana obitelj; imala je svoje »selo« u Škurinjama (Bulletino V 19).

Manda Scampichiza 251, bila je prije g. 1554. već svakako mrtva.²⁷ Obitelj Scampich imala je mnogo posjeda oko Rijeke g. 1528. (Bulletino V 15).

Matio Schitar 488 i brat mu Nicolo 296, bili su ugledni vlasnici vinograda u Dolu (Bulletino V 22).

Bencho Scorpia 65, 161, 301, posjedovao zemlje u području Rečine (Bulletino V 22).

Iz svih gore navedenih podataka izlazi da su u ovim popisima obuhvaćeni svi slojevi riječkog stanovništva. Tu su i članovi tzv. patricijskih obitelji, iz kojih su se regrutirali članovi vijeća i gradski suci, tu su zemljoposjednici i obrtnici, a u popisu su i 22 žene. Prema tomu dužnost ili obaveza zbog koje su se ovi ljudi popisivali bila je općenita i obavezna za sve građane. To što se na popisu nalaze i žene vjerojatno govori za to da je obaveza bila raspisana na pojedine kuće (obitelji), pa gdje nije bilo muške glave, tj. gdje je kuću predstavljala udovica, njeno je ime došlo u popis. Obaveza o kojoj se radi bila je svakako stalna, tako da se pojedine skupine u turnusima opterećuju kroz čitavu godinu. Skupine su se mijenjale svakog tjedna. U naših 16 sačuvanih popisa (svaki s po četiri skupine po gradskim četvrtima) svakom imenu se ponovila obaveza prosječno dva puta, a to znači u 16 tjedana. Kad bismo raspolagali s popisima za svih 56 tjedana u godini, imali bismo točan pregled svih obitelji grada Rijeke, i to lijepo podijeljenih po predjelima u kojima su stanovali. No i ovako krnji registar daje pregled možda jedne trećine riječkih obitelji. Broj stanovnika grada Rijeke u ovo doba nije nam točno poznat, ali uzima se da je iznosio oko 3000 duša. Za g. 1460. izbrojio je A. Fest po De Rennovoj kancelarskoj knjizi nekih 594 odraslih, glava obitelji, i taj broj pomnožio s 5 te dobio otprilike 2970 stanovnika.²⁸

S obzirom na to da su u našim popisima ljudi registrirani po gradskim predjelima, oni svjedoče da ustanova podjele građana po predjelima (četama), kako ih je kodificirao Statut od g. 1530. (redigiran već 1527) nije bila mrtvo slovo. Dapače može se reći da je 1529. godina kada se Statut možda najrigoroznije primjenjivao uoči njegova formalnog potpisivanja od strane kralja Ferdinanda. Kako je ovo i kritično doba zbog turske opasnosti, onda je obaveza utvrđivanja grada i davanja straža bila najaktuelnija za sve građane. Nad tom su obavezom po statutu trebali da bdiju glavari predjela (kapetani), a ovi su bili odgovorni satniku. U stvari se u Statutu (I 8) izričito kaže

²⁷ Kaptol. protokol f. 40. za g. 1554: *Rekosmo velu misu Mande Škampičice na leto.*

²⁸ A. Fest, Fiume nel secolo XV, 87–90. Oko te brojke kreću se i Kobler (II 72) i *Gigante* u Bulletino IV 121 i R. Strohal u Starinama XXXIV 380.

da kapetani predjela moraju voditi brigu oko noćnih straža i nastojati da doista dođu na službu oni kojima oni po popisima odrede, pa ako bi tko prekršio, imaju ga prijaviti općinskom satniku koji ih mora globiti. U originalnom latinskom tekstu na tom se mjestu kaže da kapitani moraju *procurare quod illi quibus fuerit demandatum per eos ad custodiam noctis secundum brevia venire debeant*. Dakle Statut je predvidio *brevia* kojih su se imali držati pri davanju straža. Izraz *breve* u kasnoj latinštini imao je među ostalim i značenje: *inventarium, brevis descriptio, schedula ili libellus*.²⁹ Naši leksikografi Sušnik-Jambrešić u svom *Lexicon latinum* (Zagreb 1742) na str. 71, daju značenje riječi *breve* 2: *Est libelli genus, in quo militum vel aliorum nomina describuntur*. Takav eto libel predstavlja naš riječki dokumenat. U njem su bila »*brevia*« (= popisi) obvezanika pojedinih gradskih četvrti za stražarenje u pojedinim tjednima godine 1529.³⁰

Ovakav dokumenat je dakle unikat svoje vrste među izvorima za povijest grada Rijeke. A i po svojoj sadržini, kao popis riječkih građana po predjelima u kojima su stanovali, ovaj, premda na žalost krnji registar, predstavlja prvorazredan dokumenat.

T e k s t *

f. 1 A . . . die p^o ma . . .

S. V.

. . . Bonzor[no]
Mathio Basta . . .
5 Margarita . . . .
N . . . Parclino
Fran . . Calafato
Ant.^o Silich
Frane Catalusso

10 S. M.

Thoma Seb . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

²⁹ Isp. *Du Cange*, *Glossarium mediae et infimae latinitatis s. v. brevis*.

³⁰ Prema tomu ne će imati pravo Z. Herkov, kad je izraz »*secundum brevia*« u svom prijevodu Statuta (str. 133) preveo »prema ždrijebu«. Ne bi bilo ni pravedno da se obaveza građana prepušta ždrijebu. Š. Gigante je ovo mjesto u svom talijanskom prijevodu Statuta (*Monumenti di storia Fiumana*, I 31) jednostavno preskočio, pokazavši time da ga nije razumio.

B 15 Marco d'Albona
Thomaso Mazola
Bar^o Bachino
Zorzi Toso
Mamo Bontichio
20 Chatarina R[od]iza
Thomaso Uram
Lucha Spiciarich

S. H.

Ant^o Cucich
25 Gregorio Du[o]rnich
Zuane Ch[ich]a
Thomaso de Polla
Blasio Murator
Lucha Capelar
30 Ant^o de Cherso
Marco Tudrouich

f. 1^v A 1529 die 7 martij

S. V.

Christoforo Contonico
35 Dumenico Del vescovo
Antonio Rosouico
Zuane Belen
Grisano Ferfor[ich]
Mauro Cuci[.]o

40 S. M.

Franch . . . . chieua
Simon Br . . .
Frane Brodar
Ber^{no} Cralich Co . . .
45 Anta Uelich[a]
Christofor P . . . .
Andrea C . . . .

B S. B.

And[re]a Rulo
50 Cicholino
Bare Pastrouich
Lucha Fugaro
Franc^o Ueslarich

f. 2

A

55 Zuane Bisernach
 Franc^o Sandalich
 Ant^o Boutich
 Lucia Kotisar
 S. H.

60 Piero Bachino
 Zorzi Fornaro
 Simon Tudr[ouich]
 Martin Milcich
 Zuan Ielussich
 Bar . . . . .

65 . . cho Scorpia
 Bar^o Nicolich

1529 diè 14 martij
 S. V.

70 Andrea Dulinich
 Mathio Persich
 Nic^o Persich
 Grisan Cucich
 Goligna
 Martin Sandalich

75 Iacomo Hosto
 S. M.

Zorzi Bauch
 Gregorio Caligar
 Nicolina Pirlinich

80 Frane Sisich
 Frane Molinaro
 Bernardin Chralich
 Iac^o Franul[ich]

B

85 L . . . . .
 Gregor Dob[r]oti[na]
 S. B.

Lucha . . . .
 Matheo Iuancich
 Andrea Borsar

f. 2^v

B

90 Zorzi Iuancich
 Nicola Cholmo
 Chatarina Sepicheua
 Ber^{do} Camelli
 Ant^o Belleni

95 S. H.

Vrsa Pech[.]a
 Zorzi Caligar
 Simon Fabicich
 Mathio Petacich

100 Lucha Becharo
 Ambrosio Caligar
 Zuane Milcich
 . . . . .

105 S. V.

Bernardin Turlan
 Bastian Delben
 Zorzi Ielich
 Piero Suardo

110 Piero Lenich
 Nic^o Scucich
 Nic^o de Uliana
 S. M.

115 Chatarina Curiliza
 Ant^o Radauich
 Zuan Cotermanich
 Zuan Fabro
 Franc^o Marcouich
 Mathio Acacich

120 Ant^o Grocouaz
 . . . . .
 . . . . . Iacho
 . . . . . nchina
 Simon de Uliana

125 Zorzi Mandich
 Iac^o Marendich
 S. H.

Zuane Barilouich
 Michiel Labochar

130 Martin Diracha
Appolonia Faricichina
Thomaso Chichin
Bernaz Coruscich
Vrban Sartor

f. 3 A 135 1520 die 27 martij

S. V.

Martin de Bella dona
Simcho Rudaz
Agnula
140 Zorzi Mercharich
Zuan da Fano
Andrea Rudaz
Ant^o Smoglian

S. M.

145 Iacomo Cotermanich
Zuan Iurassich
Bar^o Iurassich
Thomaso Lenartich
. . . . Desina
150 . . . ndo Pacaron
. . . . . Lonzarich

B M . . . o . . . . .

155 Chatarina Rodiza
Thomaso Barbir
Andrea Rulich
Lucha fiol de Spiciarich
Christoforo d Arbe

S. H.

160 Iuan Ielussich
Bart^o Becich
. . . cho Scorpia
Bart^o Nicolich
Chatarina Dionisiza
Piero Babich
165 Paulo de Bersez

f. 3^v A . . . . .

S. V.

170 Frane Scholich
Zorzi de Uliana
Lucha Debelli
Margarita Blasiniza
Chirin Plisiui
Zuane Dunatouich
Nic^o Bonzorno

175 S. M.

Iacomo Paulich
Zuan Sandalich
Nic^o Sandalich
Gasparo Qualinich
180 Mathio Botaro
Zuan Frapich
Michouil Craiacich

B Lucha Fugar
Gasparo Marendich
185 Frane Ueslarich
Frane Sandalich
Andrea Molinar
Ant^o Bontich

S. H.

190 Fabian Capellar
Ambrosio Coscich
Tomcho Coscich
Mathia Sebeglina
Bar^o Coruscich
195 Cragl Debelli
Nicolina Pasquiza

. . . . .

S. V.

200 Zuane [D]minich
Zuane [M]erherich
Margareta Tudorouiza
Nicolo Parlian
Frane Calafato
Antonio Smog[lian]
205 Francesco Cataluso

f. 4 A

S. M.

210 Chirin Curileich
Frane Curile[ich]
Zorzi Valich
Santizo Capellaro
Thoma Zenero Sebeglin
Zuane Deb[elli]
Nicolo . . . . .

B

215 Math . . . . .
Zorzi . . . . .
Nicola Cico[lino]
Chatarina Sepichieua

S. H.

220 Mochor de Clana
Zuane Rodich
Zorzi Tealcich
Misser V[incenz]o de Adamo
225 Mathio Doclich
Nicolo Becharich
Ursa Pechcha

f. 4^v A

[prazno]

S. M.

Gaspar Dorich
. . . nch . . . . chieua

B

230 . . . no Couacich
Mat^o Pinturich
Greg^o Dobrotina

S. B.

235 Ber^{do} Camelli
Ant^o Belenich
Bart^o Dminich
Iac^o Dminich
Franc^o Murlacho
240 Ieliza Dminchina
Simon de Uliana

Pero Calafato

f. 5 A

Zorzi Caligaro
Simon Fabricich
245 Mathio Petacich
Lucha Bechar
Ambroso Caligar
Zuan Milcich

. . . . .

S. V.

250 Andre Dulinich
Manda Schampichiza
Grisostomo Cucich
Nic^o Persich
Ma[thio] Persich
255 Goligna
Iac^o Hosto

S. M.

260 Antonia Uelicha
Cherstoforo Petricich
Andrea Heruatin
Zorzi Bauch
[G]regorio Chaligaro
Nicolina Pirlich
. . . . din . . . ich

B

265 Zorzi Pelizar
Zorzi Toso
Mamo Bontich
Chatarina Rodiza
Thomaso Barbir

270

S. H.

Lucha Capelar
Ant^o de Cherso
Marco Tudrouich
Zorzi Fornaro
275 Simon Tudrouich
Martin Milcich
Zuane Iellussich

f. 5^v A

1529 2 mai - S. Viti

280 Bernardino Turlan
Nic^o Scucich
Bastian Delbene
Zorzi Ielich
Piero Suardo
285 Nic^o Sisich
Nic^o de Uliana

S. M.

290 Francesco Molinar
Bernardin Chralich
Iacomo Franulich
Giorgio Motoruga
Chatarina Curiliza

B
295 Lucha fiol de Spiciarich
Christoforo d Arbo
Bare Pastrouich
Lucha Fugar
Nic^o Schitar
Zuane Bisernach
Frane Veslarich

S. H.

300 Bart^o Becich
Bencho Scorpia
Bart^o Nicolich
Chatarina Dionisiza
Piero Babich
305 Paulo de Bersez
Fabian Capellar

f. 6

A

1529 die 9 mai

S. V.

310 Martino Belladona
Semcho Rudaz
Agnula
Bap^{ta} Carmileo
Zorzi Mercharich
Andrea Rudaz
315 Ant^o Smoglian

S. M.

Zuan Fabro
Frane Marcouich
Mathio Achacich
320 Ant^o Grocouaz
p[.]n Simon de Fermo
Iurass[.] Mulinaro

B

.....
325 [... S]andaich
Ioanne Fauro

S. B.

Ant^o Bontich
Andrea Molinaro
Zorzi Perssich
330 Mathio Knez
Ioanne Desina
Lucha Spiciarich
Matio Iuancich
Andrea Borsaro

335

S. H.

Chatarina Dionisi
Piero Babich
Paulo de Bersez
Bernardino Nicolich
340 Fabian Capellaro
Thomaxo Kosscich
Ambroxio Cosse[ich]
Matea Seb[e]gli[na]

f. 6^v

A

1529 die 17 mai

345

S. V.

Frane Scholich
Zorzi de Uliana
Lucha de Belli
Margarita Blasiniza
350 Zuan de Cherso
Martino Marcouich
Iac^o Chalafato

S. M.

355 Frane Clizach
Zuane de Belli
Thomaso Lenartich
Alexandro .....
Nic° Lonzari[ch]
Iacomo Pa ...

B 360 Nicolina [Se]pichieu[a]
Bernardo Camelli
Antonio Belenich
Bartolo Dminich
Iacomo Dminich
365 Xpoforo d Arbe
Francho Morlacho

S. H.

Bartolo Corusacz
Cragl de Beli
370 Nicolina Pasquiniza
Mochor da Klana
Mathio Ciohigl
Zuane Rodich
Gregorio Tcalacz
375 Vincenzo Dadamo

f. 7 A

S. V.

380 Nic° de Uliana
Martin de Beladona
Semcho Rudaz
Agnula
Zorzi Mercharich
Batista Ch...ileo
Andrea Rudaz
Frane Scholich

385 S. M.

390 Franc° Molinaro
Bernardino Cralich
Iacomo Franulich
[Giorg]io Motoruga
Chatar[ina Cu]riliza
[A]nt° Radauich

Zuane Cotermanich
Zuane Fabro

B 395 ... Contou[ich]
Michiel Bontich
Vrsa Chastuaniza
Zorzi Fabro
Zorzi Ieliseich
Franc° da Fano

400 S. H.

Stefano Cinguli
Stefano Cohil
Lorenzo (?) Chiucha
Ant° Cucich
405 Muterino (?) Zoto
Zuan Chicha
Thomaso de Polla

f. 7v A

[15]29 22 agusti

S. V.

410 Lucha de Belli
Zorzi de Uliana
Margarita Blasiniza
Zuan de Cherso
Iacomo Calafato
415 Zuane Dunatouich
Chirino Plisini
Nic° Pinturich

S. M.

420 Andriza de Segna
Mathio Achacich
Mat° Grocouaz
Stefano Fistrouich
[...]n Simon de Fermo
.....

B 425 Helia de Grixan
Mathio Dunatouich
Bartolo Bachino
Iuriz Pilizar

- .....
 430 Biasio Mur[ador]
 Luca Capelaro
 Ant^o de Cerso
 Marco Tudrouich
 Martin Milcich
- f. 8 A 435 Adi 29 Agosto
 S. V.
 Ioan Iac^o del Panno (?)
 Ant^o Scriuanich
 Nic^o Ferduci
 440 Cristoforo Milcich
 Bartholo Barbiero
 Ioan Mercherich
 Nic^o Parchglinich
 Nic^o Posscich
- 445 S. Maria
 Bartholo Iurasich
 Thomaso Lenartich
 Alexandro Pacharon
 Nic^o Lonzarich
 450 Iac^o .....
- B Zorzi Mandich
 Iac^o Marendich
 Hieronima Camaliza
 Nic^o Contouich
 455 Mamo Bontich
 Vrsa Chastuaniza
 Zorzi Fabro
 S. H.
 Christoforo Monia
 460 Michel Labocar
 M[ar]tin Diracha
 Appolonia Faricichina
 Thomaso Chichin
 Bernardo Coruscich
 465 Vrban Sartor
- f. 8^v A S. V.
 Ant^o Donadouich
 Zorzi Dorich

- 470 Marin Srichich
 Ant^o Silich
 Broxo Scorpia
 Cristoforo Contouich
 Ant^o Rossouich
 Domenego del Vescouo
- 475 S. M.
 Vido de Plasa
 Mauro Obadich
 Gasparo Hualinich
 Mathio Botaro
 480 Ioane Scrobogna
 Michouil Crayacich
 Kirino Curilcich
 Fran Curilcich
 .....
- B 485 Zorzi Gelisegich
 Francischo da Fano
 Antonio Persich
 Matio Schitar
 Paulo Chalafao
 490 Matio Bencich
 Elia de Grizane
 .....
- 495 Stepano Cinguli
 Stefano Cohil
 Lourenco Brodar
 Antonio Chucich
 Zuane Chicha
 Tomazo de Pola
 Biazio Murador

* Na lediranim i nečitljivim mjestima stavljene su točkice, a ukoliko su se takva mjesta mogla rekonstruirati, stavljena su u uglate zaporke. Gotovo je pravilo da se krsna imena pišu velikim slovom, a porodična (kao i atributi ili oznake podrijetla i zanimanja) malim slovima. Ja sam ipak i ova druga imena transkribirao velikim slovima. Izostavljeni su znaci križića, kružića, uspravnih crtica i točaka koji su bili zabilježeni uz pojedina imena kao oznake dolaska na službu ili slično.

Brojke slijedećih bilježaka odgovaraju brojevima redaka.

3. Isp. r. 174.

4. Vjerojatno treba dopuniti *Bastagio* ili *Bastasio*; isp. sprijeda notu 9.

5. Možda Margarita Blasiniza kao u r. 171, 349. i 412.

6. Isp. r. 202. (*Parclin*) i 443. (*Parchglinich*). U Tihicevoj glagoljskoj ispravi od 12. IV 1546. jedan svjedok je *Anton Purklin* (isp. *Starine* 42, str. 109). Isp. *Antonio Furclinovich de Castua* iz g. 1453. (*Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci*, IV 161).
7. Isp. r. 203.
8. Isp. r. 470. Prezime je potvrđeno u Kapt. protokolu f. 25^v g. 1547: *umre sin Tomiću Siliću*.
9. Isp. r. 205. i ime *Kataluži* u prilogu IV 45.
11. Vjerojatno *Thoma Sebeglin*; isp. r. 211, 193. i 343.
17. Isp. r. 427. U izvorima se češće spominje *Baldassar Bachino*, npr. u *Koblera II* 170 (za g. 1525–1546), u časopisu »*Fiume*« XIII–XIV 109 (za g. 1533), u *Bulletino I* 45 (za g. 1542), a u glagoljskom Kaptol. protokolu f. 2. za g. 1545: *umre Bakinu Baldaseru sin*.
19. Bit će identičan ne samo s istim imenom u r. 267. i 455, nego i sa *Michiel Bontich* u r. 395, to više što su iz predjela Sv. Barbare.
20. Isp. r. 153. 268 (prema *Rodić*).
21. Isp. što je o njem rečeno u prilogu IV.
22. Isp. r. 332. kao i 156. i 292. O njem je bilo govora i u prilogu IV.
24. Isp. r. 404. i 495.
26. Isp. r. 406. i 496.
27. Isp. r. 407. i 497.
28. Isp. r. 430. i 498.
29. Isp. r. 271. i 431.
30. Isp. r. 272. i 432.
31. Isp. r. 273. i 433.
34. Isp. r. 472. i prilog IV, 50.
35. Isp. r. 474.
36. Isp. r. 473.
38. Potvrdu imena *Frfora* i *Frforić v. sprijeda* u ovom prilogu.
39. Nema kontrolne potvrde.
41. Vjerojatno treba dopuniti: *Francha Sepichieua*; isp. r. 229.
42. Možda bi se dalo dopuniti: *Brigadich* (jer se na kraju vidi ostatak nekog visokog slova); o tom imenu vidi u prilogu IV 38.
44. Isp. r. 82. i 288.
45. Isp. r. 258. Nadimak »*Veliki*« potvrđen je i u Kaptol. protokolu f. 17. i 28: *Umre Šimunetu Velikomu hći*
46. Vjerojatno treba dopuniti: *Petricich*, isp. r. 249.
47. Možda je tu bio nadimak *calafato*, jer je to ime potvrđeno g. 1531. (*Gigante* u *Bulletino IV* 137).
49. Bez sumnje identičan sa *Andrea Rulich* r. 155.
50. Bez sumnje identičan sa *Nicola Cicolino* u r. 217.
51. Isp. r. 294. Ime *Simon Pastrovich* potvrđeno je u *Rijeci* g. 1537. (isp. *Bulletino IV* 126).
52. Isp. r. 183. i 295.
53. Isp. r. 185. i 298. i uvod ovom prilogu.
54. Isp. r. 297. i uvod ovom prilogu.
55. Isp. r. 186.
56. Ime je precrtano. Isp. r. 188. i 327.
60. Isp. i r. 274. Iz ovog je vremena u *Rijeci* poznato i ime *Fornarić* (isp. *Kobler III* 260 i Kaptol. protokol f. 42).
61. Isp. r. 275. i uvod ovom prilogu.
62. Isp. r. 276. i 434.
63. Isp. r. 159. i 277.
64. Možda bi trebalo dopuniti: *Bartolo Becich* ili *Bartolo Coruscich*, jer su ta dva imena još jedina potvrđena s početkom *Bar-* u predjelu sv. Jeronima (isp. r. 160, 194, 300, 368).
65. Uporedivši r. 161. i 301, treba čitati: *Bencho Scorpia*. *Benedetto Scorpia* potvrđen je kao posjednik u *Rijeci* i u *Bulletino V* 22. To je prezime potvrđeno i u Kaptol. protokolu, npr. f. 12^v: *hćere Škorpijinje*.
66. Isp. r. 162. i 302. te prilog IV 23.

69. Isp. r. 250.
70. Isp. r. 244.
71. Isp. r. 253.
72. *Gersano Cuzich* uzima g. 1536. u najam jedan vinograd u *Škurinjama* (*Bulletino V* 19).
73. Isp. r. 245. Obitelj »*Golegna o Qualigna*« imala je posjede u *Škurinjama* (*Bulletino V* 19). U ispravi kastavskog notara *Ivana Pavlinića* od 28. I 1644. svjedok je i »*Andrea Golegnia od Reki*« (*St. Antoljak u Jadranskom zborniku*, I, *Rijeka* 1956, 212).
74. Isp. prilog IV 40.
75. Isp. r. 246.
77. Isp. r. 261. Samo prezime potvrđeno je u glag. Kaptol. protokolu: *Rekosmo vclu misu Baukovice* (f. 19), *sinu Baukovu na leto* (f. 35^v).
78. Isp. r. 262.
79. Isp. r. 263.
81. Isp. r. 287. i 386.
82. Isp. r. 44. i 288.
83. Isp. r. 289. i 388.
85. Popunjeno prema r. 232.
87. Valjda *Lucha Spiciarich*, ako se poredi r. 22, 156, 292, 332.
88. Isp. r. 333.
89. Isp. r. 334.
92. Isp. r. 218.
93. Isp. r. 234. i 361. *Bernardo* je bio bogat, rodom iz *Firenze* (*Bulletino IV* 134).
94. Isp. r. 235. i 362. – *Belenich. G.* 1526. kupio zemljište u *Grohovu* (*Bulletino V* 23).
96. Isp. r. 226. U ispravi od 6. IX 1526. u *Rijeci* daje u najam zemlju »*Orsola Peccha*« (*Bulletino V* 13). U Kaptol. protokolu f. 6. za g. 1546. čitaju misu *Mateju Pečkinu*; a na f. 37. g. 1554.: *umre junak Mikule Peščice*.
97. Isp. r. 242.
98. Isp. r. 243. *Simone Fabiza* spominje se g. 1554. kao vlasnik zemljišta u području *Rečine* (*Bulletino V* 22).
99. Isp. r. 244. i ovdje uvodni dio.
100. Isp. r. 245.
102. Isp. r. 247. U Kaptol. protokolu f. 24. za g. 1547: *Umre Ivan Milčić na d(a)n 28 mač*.
106. Isp. r. 279.
107. Isp. r. 281. God. 1526. *Sebastijan* je svjedok (*Bulletino IV* 156), 1543. zastupa pred vikarijem stranku (*Bulletino IV* 177), a g. 1546. spominje se kuća »*che fo de Ser Sebastiano del Bene*« (*Bulletino IV* 114).
108. Isp. r. 282.
109. Isp. r. 283.
111. Čini se da je ovdje, a možda i u r. 280. pisano »*Seucich*«, premda je u drugim izvorima potvrđen samo oblik »*Cucich*« (isp. prilog IV 36).
112. Isp. r. 285. i 377.
114. Isp. r. 291. i 390. Kaptol. protokol f. 3. za g. 1545: *Meseca novembra na 11 umre Kurilica*.
115. Isp. r. 391. *Gigante* u *Bulletino IV* 126–127. više puta navodi u *Rijeci* ime »*Radanich*«, ali bit će krivo čitao, jer i u glag. Kaptol. protokolu poznato je ime »*Radavić*« (f. 9).
116. Isp. r. 392. U Kaptol. protokolu f. 15. za g. 1547: *Umre vnuk Ivana Kotrmana*.
117. Isp. r. 317, 327. i 393.
118. Isp. r. 318. Vidi o njem u uvodnom dijelu.
119. Isp. r. 319. i 420. Vidi o njem u uvodnom dijelu.
120. Isp. r. 320. Ime je nastalo po selu *Grohovo* blizu *Rijeke*. Jedan *Anton* je mrtav već g. 1527. (*Bulletino V* 23) i 1535. (*Bulletino IV* 138), ali u Kaptol. protokolu f. 6^v za g. 1546. stoji: *Meseca febrara na 27 umre Anton Grohovčić brat popa Bartola*.

122. Vjerojatno je ovdje oštećeno ime Francesco Murlacho, jer je to ime na odgovarajućem mjestu u predjelu sv. Barbare u r. 238. i 366.
123. Vjerojatno bi ovo mjesto trebalo dopuniti: Jeliza Dminchina, jer je tako upisano na analognom mjestu u r. 239.
124. Isp. r. 240. Vjerojatno identičan sa Simeonom Ulianichem čiji se sin Vincenzo ženi g. 1543. (Bulletino IV 135).
125. Isp. r. 451.
126. Isp. r. 452.
129. Isp. r. 460. G. 1544. ima zemljište u području Rečine (Bulletino V 22).
130. Isp. r. 461. Oblik Diracich dolazi već u kancelara De Rena g. 1439. (Monumenti di storia Fiumana, II 134).
131. Isp. r. 462. Prezime Faricich potvrđeno je još g. 1444. u De Renovoj kancelarskoj knjizi (Mon. storia Fiumana, II 345).
132. Isp. r. 463.
133. Isp. r. 464. U Kaptol. protokolu f. 7. za g. 1546: *velu misu Brne Koruščiću na obhodni dan leta.*
134. Isp. r. 465.
137. Isp. r. 309. (bez *de*) i 378.
138. Isp. r. 310. i 379. (Semcho).
139. Isp. r. 311. i 380. Bit će to »Agnola«, udovica Ivana Rusovića koja g. 1525. udaje kćer (Bulletino IV 133).
140. Isp. r. 313. i 381. O njem v. u prilogu IV 16.
142. Isp. r. 314. i 383.
143. Isp. r. 204. i 315.
145. U Kaptol. protokolu f. 31^v za g. 1554: *Na dan 4 febrara umre Ėkov Kotrman aliti cimadur.*
147. Isp. r. 446.
148. Isp. r. 356. i 447.
149. Vjerojatno identičan sa Ioanne r. 331.
150. Može se porediti sa r. 448.
151. Možda mu je ime Nicolo kao u r. 358. i 449.
153. Isp. r. 20. i 268.
154. Isp. r. 269.
155. Isp. r. 49. (Rulo). U Kaptol. protokolu f. 37. za g. 1554: *Umre Marica Ruličeva.*
156. Isp. r. 22, 292. i 332.
157. Isp. r. 293. i 365.
159. Isp. r. 63. i 277.
160. Isp. r. 300. U Kaptol. protokolu f. 12. g. 1546: *Dan 16 oktobra. Umre Bartol Bečić.*
161. Vjerojatno treba dopuniti prema r. 65. i 301. U Kaptol. protokolu f. 8: *Umre Škorpijine hći.*
162. Isp. r. 66. i 302. kao i prilog IV 23.
163. Isp. r. 303. i 336. (Dionisi). Možda je iz obitelji de Dionisiis, podrijetlom iz Ancone, kojoj je kralj Matijaš bio dao grad Bakar (isp. MSHSM, XXXV 311, i E. Laszowski, Gorski Kotar i Vinodol, Zagreb 1923, 130).
164. Isp. r. 304. i 337. i ovdje uvodni dio.
165. Isp. r. 305. i 338.
168. Isp. r. 346. i 384.
169. Isp. r. 347. i 411. Vlasnik je zemljišta na Rečini g. 1544. (Bulletino V, 22).
170. Isp. r. 348. i 410. U Kaptol. protokolu f. 18. g. 1547: *utonu Luka z Beloga.* U knjizi kancelara de Rena ljudi se iz Beloga zovu »da Caisole«.
171. Isp. r. 349. i 412, a možda je ona i pod r. 5.
172. Isp. r. 416.
173. Isp. r. 415. Vidi i uvodni dio.
176. Isp. r. 359.
179. Treba čitati Hvalinić, isp. r. 478. i Kaptol. protokol f. 1. za 15. oktobra 1545: *umre Gašpar Hvalina.*
180. Isp. r. 479.

182. Isp. r. 481.
183. Isp. r. 52. i 295.
184. Vidi o njem u uvodnom dijelu.
185. Isp. r. 53. i 298.
186. Isp. r. 55. i u prilogu IV 35.
187. Isp. r. 328.
188. Isp. r. 56. i 327.
190. Isp. r. 306. i 340.
191. Isp. r. 342.
192. Isp. r. 341. Vjerojatno identičan sa *Kosac Tomko* u prilogu IV 19.
193. Isp. r. 343. Ona je g. 1536. udovica Sebastijana »Sebeglia« (Bulletino V 21). Njihov se sin g. 1545. zove *Giacomo Sebellich* (Bull. V 22). U Kaptol. protokolu f. 1. za g. 1545: *umre Šebeline hći*, a na f. 39: *umre sin Ėkovu Šebeliću.*
194. Isp. r. 368.
195. Isp. r. 369.
196. Bez sumnje pogreška mj. Pasquiniza, kako je u r. 370. Možda je bila udovica Antonija Pasquino koji je bio vijećnik g. 1517. (Kobler III 256), a g. 1526. učinjen je inventar »in apotheca quondam Antonii Pasquinii« (Bulletino IV 156).
200. Isp. r. 442. kao i prilog III 63, 66. i IV 17.
201. Da je bila udovica, govori ovakvo izražavanje u Kaptol. protokolu f. 41^v za g. 1554: *utopi se sin Bariću Tudorovicinu*; ili na f. 44. za g. 1555: *umre detić Bariću Tudorovičinu.*
202. Isp. r. 6. i 443.
204. Isp. r. 143. i 315.
205. Isp. r. 9. i prilog IV 45.
207. Isp. r. 482.
208. Isp. r. 483.
209. Oženio se g. 1525 (Bulletino IV, 146, gdje se kaže da je »da Cherso«), a umro g. 1547. (Kaptol. protokol f. 15: *6 marča. Umre Juraj Valić.*)
211. Isp. r. 11, 193 i 343.
212. Isp. r. 355.
213. Možda Lonzarich, isp. r. 151, 358. i 449.
217. Isp. r. 50.
218. Isp. r. 92.
220. Isp. r. 371.
221. Isp. r. 373. Čini se da je bio gradski službenik za mjere g. 1544. (Bulletino IV 161).
223. Isp. r. 375, samo ovdje je ispred imena skraćenicom napisano Misser. Ta titula govori o njegovom velikom ugledu. O njemu znamo samo iz jedne zadužnice pisane u Rijeci 1. augusta 1529. po kojoj »missier Vincenzo de Adamo de Fermo« pozajmljuje dubrovačkom trgovcu »Iacomo de Matteo« 26 dukata (Bulletino IV 158).
224. U Kaptol. protokolu f. 4^v za g. 1545: *Meseca decembra na 17 umre Matku Dokliču žena.*
226. Isp. r. 96.
228. Isp. o njem u predgovoru i u prilogu IV 3.
229. Vjerojatno Francha Sepichiena, isp. r. 41.
230. Valjda treba dopuniti imenom Bernardino, jer u Kaptol. protokolu f. 15^v za g. 1547. stoji: *Na 22 marča umre Bernac Kovačić.*
232. Isp. r. 85.
234. Isp. r. 93. i 351. te uvodni dio.
235. Isp. r. 94. i 362.
236. Isp. r. 363. i prilog IV 39.
237. Isp. r. 364.
238. Isp. r. 366.
240. Isp. r. 124.
242. Isp. r. 97. U Kaptol. protokolu f. 9. za g. 1546: *umre Marica hći Žorža postolara.*
243. Isp. r. 98.

244. Isp. r. 99.
 245. Isp. r. 100.
 246. Isp. r. 101.
 247. Isp. r. 102.
 250. Isp. r. 69. i uvodni dio.
 253. Isp. r. 71.
 254. Isp. r. 70.
 255. Isp. r. 73.
 256. Isp. r. 75.
 258. Isp. r. 45.
 259. Isp. r. 46.
 261. Isp. r. 77.
 262. Isp. r. 78.
 263. Isp. r. 79.
 264. Vjerojatno je to Bernardin Couacich, isp. r. 230.
 265. Isp. r. 418.
 266. Isp. r. 18.
 267. Isp. r. 19, 267. i 455.
 268. Isp. r. 153.
 269. Isp. r. 154.
 271. Isp. r. 29. i 431.
 272. Isp. r. 30. i 432.
 273. Isp. r. 31. i 433.
 274. Isp. r. 60.
 275. Isp. r. 61.
 276. Isp. r. 62, 434. i prilog IV 37.
 277. Isp. r. 63. i 159.
 279. Isp. r. 106.
 280. Isp. r. 111.
 281. Isp. r. 107.
 282. Isp. r. 108.
 283. Isp. r. 109.
 285. Isp. r. 112. i 377.
 287. Isp. r. 81. i 386.
 288. Isp. r. 44. i 82.
 289. Isp. r. 83. i 388.
 290. Isp. r. 389. i uvodni dio.
 291. Isp. r. 114. i 390.
 292. Isp. r. 22, 156. i 332.
 293. Isp. r. 157. i 365.
 294. Isp. r. 51.
 295. Isp. r. 52. i 183.
 297. Isp. r. 54. i uvodni dio.
 298. Isp. r. 53. i 185. te uvodni dio.
 300. Isp. r. 160.
 301. Isp. r. 65. i 161.
 302. Isp. r. 66, 162. te prilog IV 23.
 303. Isp. r. 163. i 336.
 304. Isp. r. 164. i 337.
 305. Isp. r. 165. i 338.
 306. Isp. r. 190. i 340.
 309. Isp. r. 137. i 378.
 310. Isp. r. 138. i 379.
 311. Isp. r. 139. i 380.
 312. Isp. r. 382. i uvodni dio.
 313. Isp. r. 140, 381. i prilog IV, 16.
 314. Isp. r. 142. i 383. te uvodni dio.
 315. Isp. r. 143. i 204.
 317. Isp. r. 117. i 393.

318. Isp. r. 118. i uvodni dio.
 319. Isp. r. 119. i 420.
 320. Isp. r. 120. i uvodni dio.
 321. Vjerojatno treba prvu riječ čitati »paron«; isp. i r. 423.
 324. U našem popisu ima više Sandalića, ali ovdje dolazi u obzir Nicolo ili Zvan, jer su oni iz predjela sv. Marije (isp. r. 177. i 178).
 325. Nije identičan sa Zuan Fabro u r. 317, jer su u istoj smjeni.
 327. Isp. r. 56. i 188.
 328. Isp. r. 187.
 330. O Knezu v. prilog IV 31 i uvodni dio.
 331. O njem r. 149. i uvodni dio.
 332. Isp. r. 22.
 333. Isp. r. 88.
 334. Isp. r. 89.
 336. Isp. r. 163, 303. i 336.
 337. Isp. r. 164. i 304.
 338. Isp. r. 165. i 305.
 340. Isp. r. 190. i 306.
 341. Isp. r. 192. i Tomko Kosac u prilogu IV 19.
 342. Isp. r. 191.
 343. Isp. r. 193.
 346. Isp. r. 168. i 384.
 347. Isp. r. 169. i 411.
 348. Isp. r. 170. i 410.
 349. Isp. r. 5, 171. i 412.
 350. Isp. r. 413.
 352. U kaptol. protokolu f. 16. za g. 1547: *Dan 15 aprila. Umre Franula žena meštra Ekova Kalafata.*
 354. Ovakvo prezime potvrđeno je, i to g. 1545. »Margarita Clizcova« (Bulletino IV 114) i g. 1547, u Kaptol. protokolu: *umre hći Kličkovine* (f. 24).
 355. Isp. r. 212.
 356. Isp. r. 148. i 447. te uvodni dio.
 357. Vjerojatno Alexandro Pacharon kao u r. 448; isp. r. 150.
 358. Isp. r. 151. i 449.
 359. Vjerojatno Paulich kao u r. 176. s obzirom na isti predjel.
 360. Bit će dobro ovakvo čitanje, jer u Kaptol. protokolu f. 27. za g. 1547. stoji: *Meseča sektembra na 18 dan umre Fran Mikuline Šepičeve muž.*
 361. Isp. r. 93. i 234.
 362. Isp. r. 94. i 235.
 363. Isp. r. 236. i prilog IV 39.
 364. Isp. r. 237.
 365. Isp. r. 157. i 293.
 366. Isp. r. 238.
 368. Isp. r. 194.
 369. Isp. r. 195.
 370. Isp. r. 196.
 371. Isp. r. 220.
 372. Pisanje »gl« na kraju dokazuje izgovor »Čohilj«.
 373. Isp. r. 221.
 375. Isp. r. 223.
 377. Isp. r. 112. i 285.
 378. Isp. r. 137. i 309.
 379. Isp. r. 138. i 310.
 380. Isp. r. 139. i 311.
 381. Isp. r. 140. i 313. te prilog IV 16.
 382. S obzirom na r. 312. treba čitati Charmileo; isp. i uvodni dio.
 383. Isp. r. 142. i 314.
 384. Isp. r. 168. i 346.
 386. Isp. r. 81. i 287.

387. Isp. r. 44, 82, 264, 288.
 388. Isp. r. 83. i 289.
 389. Isp. r. 290. i uvodni dio
 390. Dopunjeno prema r. 114. i 291.
 391. Isp. r. 115.
 392. Isp. r. 116.
 393. Isp. r. 117. i 317.
 394. Vjerojatno je ovo Nikola, isp. r. 454. i uvodni dio.
 395. Isp. r. 19, 267. i 455.
 396. Isp. r. 456.
 397. Isp. r. 457.
 398. Isp. r. 485 (Gelisegich).
 399. Isp. r. 486; g. 1545. pravi se inventar u stanu »Ser Francisci a Fano« (Bulletino IV 183).
 401. Isp. r. 492. i uvodni dio te prilog IV 43.
 402. Isp. r. 493. i prilog IV 14.
 403. Možda je to prezime Čuk. G. 1544. spominje se »Chuch« u Bulletinu IV 130, a u Kaptol. protokolu f. 26 v god. 1547: *umre Mateê Čuka sin.* Ali u Bulletinu V 22, ima iz ovog razdoblja ime *Giovanni Ciuchia.*
 404. Isp. r. 24. i 495.
 405. U Kaptol. protokolu f. 31v: *Umre Cotu detić.*
 406. Isp. r. 26. i 496.
 407. Isp. r. 27. i 497.
 410. Isp. r. 170. i 348.
 411. Isp. r. 169. i 347.
 412. Isp. r. 5, 171. i 349.
 413. Isp. r. 350.
 414. U Kaptol. protokolu f. 6. za g. 1546: *Meseca zenara na 23 umre kalafatu Keku sin.*
 415. Isp. r. 173. i uvodni dio.
 416. Isp. r. 172.
 417. »Nicolao Pinturich« je svjedok u Rijeci g. 1533. (Bulletino IV 159).
 420. Isp. r. 119. i 319.
 421. Ovaj je Matej vjerojatno identičan s onim koji je umro u septembru 1545, jer je u Kaptol. protokolu za tu godinu upisano: *Rekosmo vijilie i zjutra dan velu misu Mateju Grohovcu na 30 dan.*
 423. Isp. r. 321.
 425. Isp. r. 491.
 427. Isp. r. 17.
 428. Isp. r. 265.
 430. Ovako se može dopuniti s obzirom na r. 28. i 498
 431. Isp. r. 29. i 271.
 432. Isp. r. 30. i 272.
 433. Isp. r. 31. i 273.
 434. Isp. r. 62. i 276. te prilog IV 37.
 437. »Panno« nije posve sigurno pročitano; isp. prilog IV 10 (*Zan Ekomo*).
 438. U Kaptol. protokolu f. 7. za g. 1546: *Rekosmo vijilie i zjutra dan velu misu sudcu Antonu Škrivaniću na leto.*
 439. Isp. o njem u uvodnom dijelu.
 440. Pisar je »Milcich« ispravljao u »Milzich«. Isp. prilog III 63, 67, 70. i prilog IV 9.
 442. Isp. r. 200, prilog III 63, 66, 69. i prilog IV 17.
 443. Isp. r. 6. i 202. i uvodni dio.
 444. Pisar je »Posscich« ispravljao u »Posszich« - dakle je cakavizirao. To porodično ime živi i danas u Istri u obliku Pošćić, Poščić i Pošić (Isp. Cadastre national de l'Istrie, Zagreb-Sušak 1946). U izvorima je grafija različita. Gigante piše Possich i Poscich (Kastavski satnik mu je g. 1544. Giacomo Poscich, Bulletinu IV 97). Antoljak u Jadranskom zborniku I 214, daje ovom imenu oblik Pošić po grafiji Possich

- i Poscich, ali ima ondje i grafija Poschich, što se i po čakavskoj fonetici ima čitati Pošćić.
 446. Isp. r. 147.
 447. Isp. r. 148, 356. i uvodni dio.
 448. Isp. r. 150.
 449. Isp. r. 151. i 385.
 450. U predjelu sv. Marije Iacomo je Franulich 83, 289. i 368, Paulich 176. i Cotermanich 145.
 451. Isp. r. 125.
 452. Isp. r. 126.
 454. Isp. r. 394.
 455. Isp. r. 19. i 267.
 456. Isp. r. 396.
 457. Isp. r. 397.
 459. O ovom prezimenu imam potvrdu iz Kaptol. protokola f. 15. za g. 1547: *26 febrara umre Katarina Monina.* U Mošćenicama je g. 1650. notar Juraj »Mognias« (St. Antoljak u Jadranskom zborniku I 205, nota 27).
 460. Isp. r. 129. i uvodni dio.
 461. Isp. r. 130. Već u De Renovoj kancelarskoj knjizi g. 1439. dolazi oblik »Diracich« (Mon. storia Fiumana II 134).
 462. Isp. r. 131.
 463. Isp. r. 132.
 464. Isp. r. 133.
 465. Isp. r. 134.
 467. Isp. prilog IV 4
 468. Isp. uvodni dio i prilog IV 3.
 469. Ovo ime potvrđeno je g. 1533. u Rijeci kao »Andrea Srichia« (Bulletinu V 25).
 470. Isp. r. 8.
 471. O ovom prezimenu v. u r. 65.
 472. Isp. r. 34.
 473. Isp. r. 36. i uvodni dio.
 474. Isp. r. 35.
 476. »Plasa« je valjda toponim, predgrade Rijeke.
 477. Isp. r. 179 (Qualinich).
 479. Isp. r. 180.
 480. U Kaptol. protokolu f. 23v za g. 1547: *Dan 7 maê umre Ivan Škrobona.*
 481. Isp. r. 182.
 482. Isp. r. 207.
 483. Isp. r. 208.
 485. Isp. r. 398.
 486. Isp. r. 399.
 487. U Kaptol. protokolu f. 28 za g. 1547: *umre Antonu Pršiću sin.*
 489. Isp. o njem u prilogu III 57. Dne 12. VII 1531. prodao je »maestro Paolo calafato« jedan brod (»marciliana«) uz pristanak braće Antuna i Andrije (Bulletinu IV 108).
 491. Isp. r. 425.
 492. Isp. r. 401, uvodni dio i prilog IV 43.
 493. Isp. r. 402. i prilog IV 14.
 495. Isp. r. 24. i 404.
 496. Isp. r. 26. i 406.
 497. Isp. r. 27. i 407.
 498. Isp. r. 28. i 430.

Zusammenfassung

In diesem Beitrag werden fünf Bruchstücke verschiedenen Inhalts veröffentlicht, die jedoch durch die gemeinsame Provenienz zusammengehören, da sie in der Stadt Rijeka (Fiume) aufgefunden wurden und das gemeinsame Schicksal teilten. Alle fünf wurden nämlich seinerzeit zusammengeklebt, um als Karton des Einbandes eines bestimmten Buches zu dienen. In der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste, wo der Einband aufbewahrt war, wurde er in die zusammengehörende Teile zerlegt. Der Inhalt der Fragmente ist folgender:

1. Zwei Pergamentblätter in glagolitischer Unzialschrift aus dem XIV./XV. Jahrhundert, enthaltend Bruchstücke eines altslawischen Breviers mit dem üblichen Text.

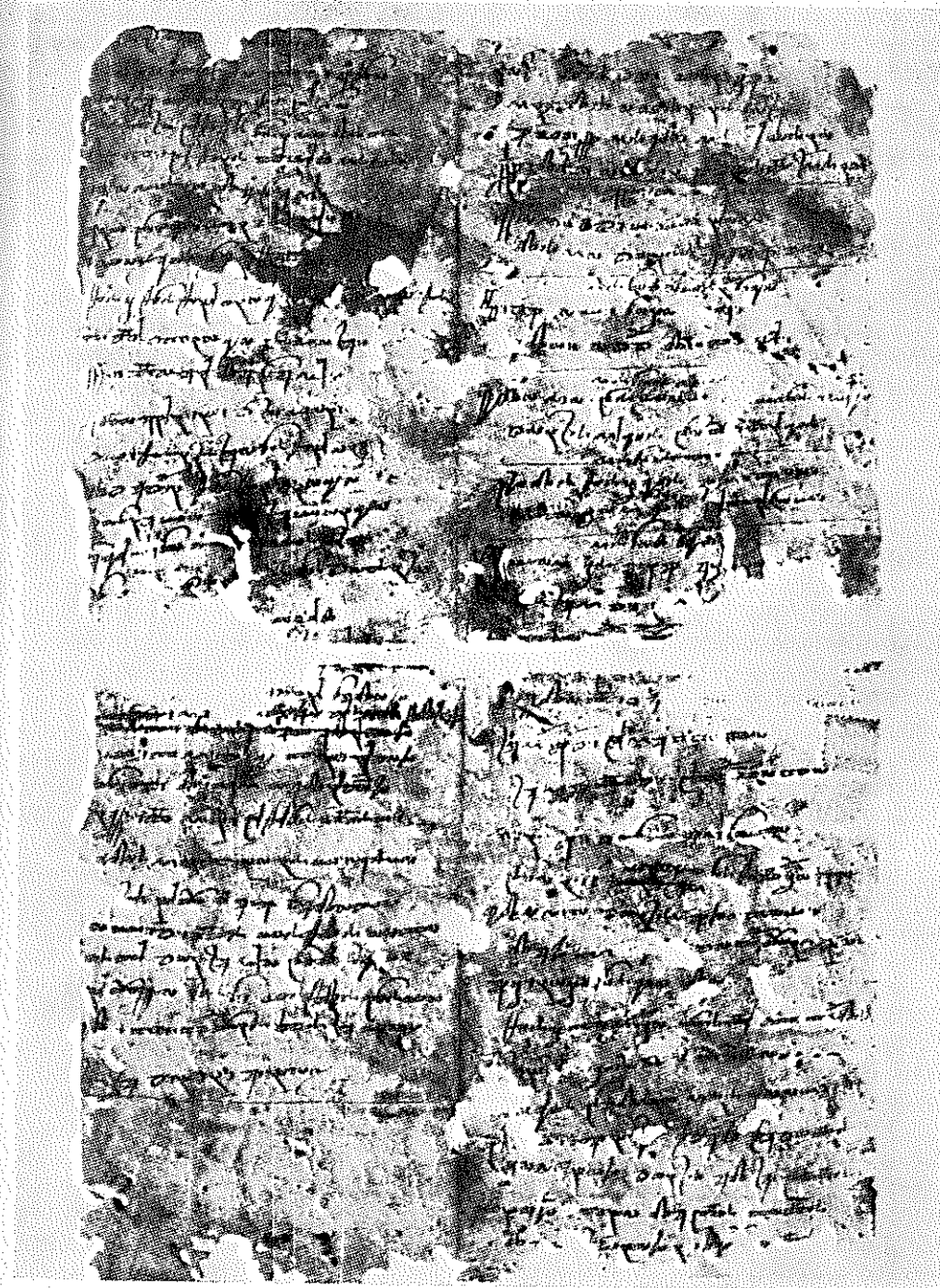
2. Zwei Papierblätter in glagolitischer Kursivschrift, enthaltend ein Fragment eines geistlichen Spieles von der Passion Jesu Christi, in kroatisch-čakawischer Mundart, verfasst in achtsilbigen Versen. Tatsächlich enthält das Fragment bloss Mariens Rolle vom Momente an, da der Jünger Johannes zu Maria kommt, um ihr die Passion ihres Sohnes anzuzeigen, bis zum Momente, da Maria sieht, wie Jesus vom Pöbel beschimpft und gequält wird. Wesentlich stimmt der Text mit dem aus dem Jahre 1556 bereits bekannten überein (Muka Spasitelja našega, ed. Stari pisci XX.) Nach den paläographischen Kriterien zu urteilen muss das Fragment im zweiten Viertel des XVI. Jahrhunderts geschrieben sein. Die Lokalisierung in Rijeka wird durch das Zusammentreten mit den Blättern unter No 3, 4, 5 bestätigt. Passionsspiele in kroatischer Sprache sind in Rijeka tatsächlich bis zum Jahre 1658. bezeugt, in welchen Jahre sie von Generalvikar des Bischofs von Pola verboten wurden.

3. Zwei Blätter und einige unwesentliche Papierfetzen, enthaltend ein Bruchstück eines Kassabuches (Ein- und Ausgaben), das der Fiumaner Gemeinde angehörte. Das Fragment ist kroatisch abgefasst, in der čakawischen Lokalmundart, ebenfalls in glagolitischer Kursivschrift des XVI. Jahrhunderts. Durch die darin angeführten Personen kann das Dokument mit grösster Genauigkeit in das vierte Jahrzehnt des XVI. Jahrhunderts gesetzt werden. Einzelne Stellen des Dokumentes beleuchten verschiedene Umstände des kommunalen Lebens und widerspiegeln vor allem die damals drohende Türkengefahr. Doch seine viel grössere Bedeutung besteht darin, dass es sich dabei um das bis heute älteste bekannte Dokument handelt, dass die glagolitische Schrift in der Gemeinde Rijeka im Amtsgebrauch war. Der Gebrauch dieser Schrift in der Fiumaner Kirche ist wohlbekannt. (Vgl. den Artikel desselben Verfassers »Glagoljica u Rijeci« – Zbornik Rijeka, Zagreb 1955.)

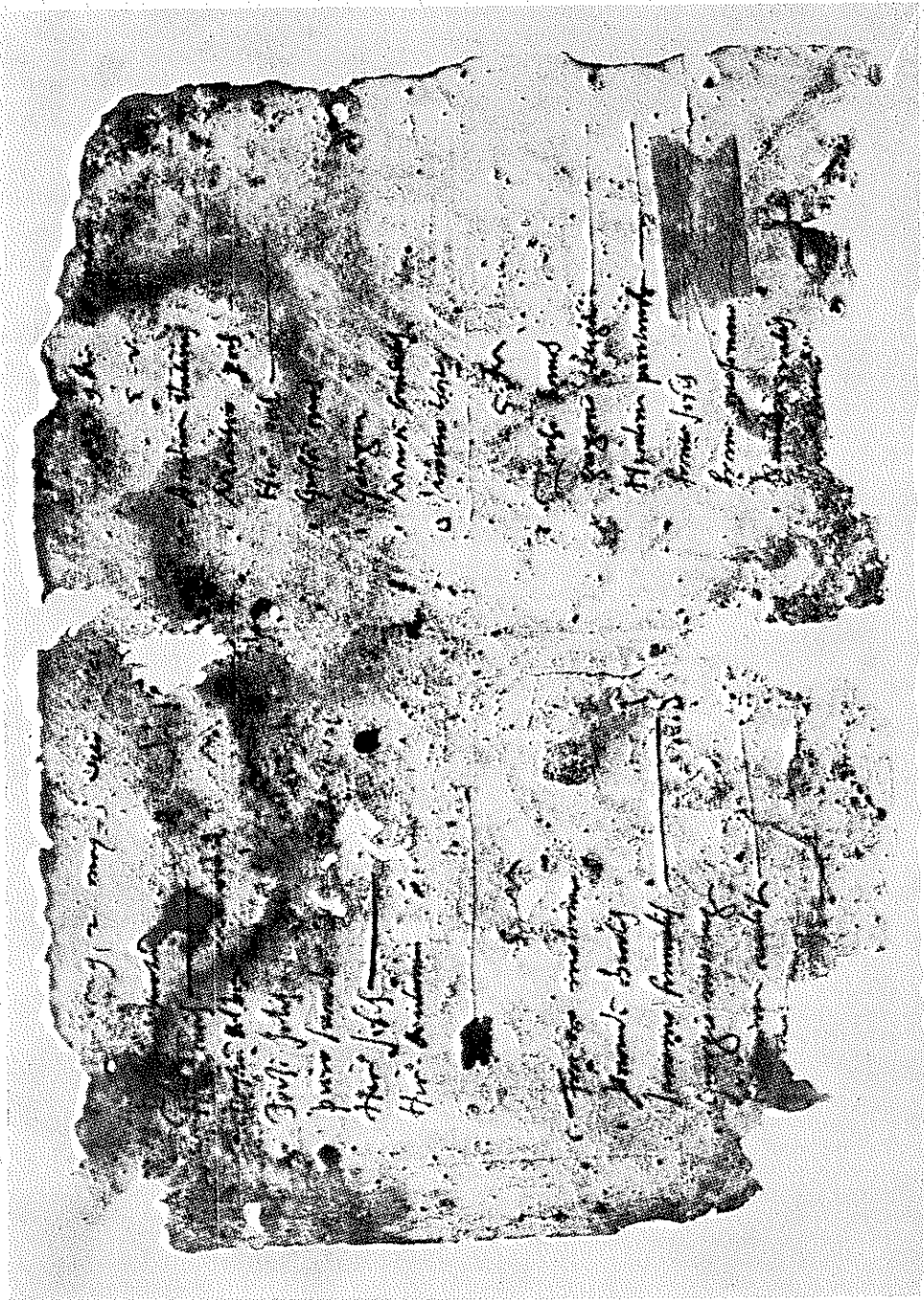
4. Zwei Papierblätter, enthaltend ein Verzeichnis von fünfzig Personennamen von Rijeka, ebenfalls in glagolitischer Kursivschrift abgefasst. Der erste Name Ivan Recan (Rezan) ist der Name des Vizeka-

pitäns von Rijeka, der in den Jahren 1528–1532 und 1544–1545 im Dienste stand. Darauf folgen die Namen von neun Richtern. Einige davon können identifiziert und in das zweite Viertel des XVI. Jahrhunderts verlegt werden. Hier ist auch der Kanzler erwähnt, aber ohne Namen. Anscheinend handelt es sich um ein Verzeichnis der Mitglieder des Grossen Rates, dem widerspricht aber ein Umstand, dass hier auch eine Frau genannt ist (Ranaharica, aus der Adelsfamilie Raunacher).

5. Acht Papierblätter in lateinischer humanistischer Kursivschrift. Jede Seite enthält ein Verzeichnis von ungefähr achtundzwanzig Personennamen, in vier Gruppen, jede trägt den Namen eines der vier Bezirke der Stadt. Einige Verzeichnisse, u. zw. jene die unbeschädigt blieben, enthalten ein Datum 1529. Aus dieser Datierung folgt, dass jedes Verzeichnis für je eine aufeinanderfolgende Woche verfasst wurde. Die übrige Analyse des Dokumentes führt zum Schlusse, dass wir das Überbleibsel eines Heftes in Händen haben, in dem der Zenturion (satnik) der Stadt Rijeka – nach einem bestimmten Turnus die Namen der Bürger verzeichnet hatte, die als Nachtwache Dienst tun mussten. Es handelt sich also um jene Brevia, festgesetzt durch das Statut der Stadt Rijeka aus dem Jahre 1530 (I, 8), das einzige Dokument dieser Art aus Rijekas Geschichte.

Sl. 1: Muka Isusova (prva i posljednja strana dvolista)

Sl. 4: Latinički popis riječkih građana po predjelima (odlomak f 2 i 5 v)

KOSTA MILUTINOVIĆ

SVETOZAR MARKOVIĆ O RAKOVIČKOJ BUNI I O STARČEVIĆEVOJ STRANCI PRAVA

Rakovička buna, iako je kratko trajala i relativno lako ugušena, ipak je snažno odjeknula po čitavom Slovenskom Jugu. Kao što je sasvim prirodno, ustanak je odjeknuo u prvom redu u susjednim zemljama, Vojvodini i Srbiji. U Vojvodini najveću pažnju posvetio mu je novosadski *Narod*, list Jovana Subotića. Komentirajući Rakovički ustanak, Jovan Subotić piše:

»Najnoviji žalosni događaji u Ogulinskoj pukovniji mogli bi služiti grofu Andrašiju za ozbiljnu opomenu da pravednim željama hrvatsko-srbskoga naroda za dosta učini i da sa Narodnom strankom u pregovore stupi. Istina da u tim žalosnim događajima u gornjoj Krajini Narodna stranka nema ni iz daleka učešća. Al ti događaji, ma kakav im izvor bio, najjasnije dokazuju da je u onim krajevima najveća razdraženost nastala i da je krajnje vreme da se u Hrvatskoj i u Krajini nenasno stanje promene...¹

U istom vojvođanskom listu progovorio je o Rakovičkoj buni poslije Subotića i Mihailo Polit-Desančić, nekadanji narodni poslanik na Hrvatskom saboru i oduševljeni pobornik bratstva jugoslavenskih naroda.

»Ali onima – pisao je Polit – koji vladu državnu drže u rukama, pa sedili oni u Beču, ili u Pešti, ili u Zagrebu, moramo ozbiljno i strogo povikati da se dobro uzmu na um, pa da se sete da je mala iskrica često veliki požar prouzrokovala... Neka ne diraju u sveto pravo naroda i ljudi; neka ne tiču u ono bez čega ljudi postojati ne mogu; neka ne gledaju samo na ono što je po njih dobro i korisno, a drugima kožu s leđa svlači; neka pružaju svima jednaki put, da se mogu održati i pomoći; neka ne drže ljude bez karaktera, srca i pameti, nego neka se prihvate ljudi, koji su narodu prijatelji; neka ne zapovedaju iz visine Monblanove, nego neka siđu u narod i ljude; neka ne lete po zraku, nego neka osete nevolju sveta i dana...²

¹ *Narod*, 17-X-1871.

² Isto, 17-X-1871.